nepal.ekantipur.com

आइतबार • १६ मंसिर २०७५ • मूल्य रु. २५

ISSN 2631-2298

नेपाल

राष्ट्रिय साप्ताहिक

निसाफ नदिने ?

कञ्चनपुरबाट स्थलगत रिपोर्ट

४ महिनाअघि बलात्कारपछि
मारिएकी निर्मला पन्तका
आमाबुबा धर्नामा, महेन्द्रनगर

राष्ट्रपतिका १३ गल्ती

Marvel®
FlowGuard™ Plus CPVC and Lead Free PVC Piping Systems
साथ जीवनभरको...
Marvel® SafeDuct
Marvel®
SafeDuct
FIRE RESISTANT uPVC CONDUIT PIPES & FITTINGS
Ordinary conduit pipes
Marvel SafeDuct
UKAS MANAGEMENT SYSTEMS
Pb
Lead-free

Marvel Technoplast Pvt. Ltd.
Corporate office: Heritage Plaza-II, 2nd Floor, Kamaladi, Kathmandu, Nepal
Tel: +977-1-4169122/123, E-mail: info@marvel.com.np, Web: www.marvel.com.np

GHORAHI
CEMENT INDUSTRY

ISO 9001:2015
ISO 14001:2015
Certified Company

TRIVENI GROUP

सगरमाथा
सिमेन्ट
जुनी जुनीलाई...

५०
किं.ग्रा. तौल
सगरमाथा
सिमेन्ट
O.P.C
साधारण पोर्टल्याण्ड सिमेन्ट
सगरमाथा
गोल्ड
P.P.C
पोर्टल्याण्ड पोजोलाना सिमेन्ट
गुणस्तरीय उत्पादन
घोराही सिमेन्ट इन्डष्ट्री प्रा. लि.
लक्ष्मीपुर गा.वि.स., दाङ्ग
१००% नेपाली

www.ghorahicement.com.np | www.facebook.com/ghorahi.cement

भित्र

आइतबार, १६ मंसिर २०७५ (वर्ष १९, अंक १७)
Nepal National Weekly, 2 Dec 2018 (Vol. 19, No.17)

गल्ती नै गल्ती, तैपनि मौन २४

१४
प्रदेश २
जनकपुरमा हिन्दु कार्ड

१६
समाज
कानुन फेरियो, सजाय उही

२०
टिप्पणी
किशोर नेपाल

२१
विशेष
न सत्यनिरुपण, न मेलमिलाप

२८
(अ) सहमति
भास्कर गौतम

३०
आवरण
निसाफ नदिने ?

३७
अर्थ
आफ्नै निर्णयको पासो

४१
रङ
गुरचरण दास

४८
सम्झना
कमलप्रकाश मल्ल

५४
सहरमा
फिल्म जात्रा

३ सम्पादकीय
४ चिट्ठी
५ स्मरण
६ प्रवेश
८ परिहास
१० चित्रपट
१२ गन्तव्य गलकोट
१३ सुप्पत बात : सुरेन्द्र लाभ
१८ बहस : प्रमोद मिश्र
४० बजारमा
४४ संस्मरण
५१ तीन किताब
५२ पुस्तक
५६ नोटबुक

सम्पादकीय

निर्मलाले नपाएको न्याय

निर्मला पन्तको बलात्कारपछि हत्या भएको चार महिना पुग्यो । परिवारका लागि न्याय अझै टाढा बन्दो छ ।

कञ्चनपुरका स्थानीय शक्तिशालीहरूले सोचेका हुन सक्छन्, कमजोर आर्थिक-सामाजिक हैसियत भएको पन्त परिवारबाट केही दिनको रोनाधोनाबाहेक उल्लेख्य प्रतिवाद हुने छैन । यसअघिका अनेकौं घटना सानोतिनो आर्थिक प्रलोभन या भय सिर्जेको भरमा थामथुम पार्न सम्भव जो थियो । तत्काले दोषी अन्वेषण गर्नुको साटो स्थानीय प्रहरी उल्टै पीडकको उन्मुक्तिका लागि सहयोगी बन्दै घटनाका सबुत मेटाउन लागिपरेको प्रस्टै देखियो । आम नागरिकका लागि राज्यको पहिलो अनुभूति भनेकै प्रहरी-प्रशासन हो, जो संकट पर्दा तत्काले उपस्थित भइदेओस् । अपराध अनुसन्धानमा नेपाल प्रहरी अब्बल र विश्वसनीय छ भनी यसअघि अन्तर्राष्ट्रिय संस्थाहरूले समेत प्रशंसा गरेका थिए । साइनबोर्डमा 'सत्य सेवा सुरक्षणम्' लेख्ने यो संस्थाले नारा दिएको छ- 'प्रहरी मेरो साथी ।'

यसपल्ट यो नाराको कुनै आभास हुन सकेन । न सुरक्षा निकाय, न त स्थानीय प्रशासन । जनप्रतिनिधि विभाजित छन् । राज्यका निकायमा पीडितमैत्री भाव नदेखिनु उदेकलाग्दो छ । यस्ता प्रवृत्तिले सार्वजनिक संस्थाहरूप्रति विश्वासहीनता अरू बढ्छ । निर्मला काण्डले फेरि एकपल्ट देखायो, हाम्रो लोकतन्त्रमा साधारणजनका लागि कानुनी पहुँच अझै असहज छ ।

प्रहरीप्रति आम अविश्वास र आक्रोश नरोकिने संकेत बुझेर हुनुपर्छ, ढिलै भए पनि केन्द्र सरकारले प्रतिक्रिया दियो । स्थानीय एसपी र इन्सपेक्टरमाथि स्पष्टीकरण, अनि बर्खास्तगी त्यसैको नतिजा हो । तर पीडित परिवार, जसले आफ्नै छोरी गुमाएको छ- उसका लागि यत्ति गर्नु पक्कै पर्याप्त छैन । यो बीचमा उच्च प्रविधियुक्त अनुसन्धान प्रयासका समाचार प्रकाशित नभएका होइनन् । यहाँ भने नियतकै समस्या देखियो । शंकास्पदमाथि अनुसन्धान केन्द्रित गर्नुको साटो सो क्षेत्रका डेढ सयजति पुरुषको डीएनए टेस्ट गराउन लाग्नु यही बेवकुफीको नमुना हो । यस्तै बेलामा न्युयोर्क पुगेर हाम्रा प्रधानमन्त्रीले 'अनुसन्धानका लागि १२ वर्षसमेत लाग्न सक्ने' भनी दिएको टिप्पणीले पीडितप्रति आवश्यक संवेदना दर्शाएन । नागरिकमा राज्यको व्यवहार ठीक जँच्नुपर्छ, जस्तो कि बोली ।

सहकर्मी गोकर्ण गौतमको स्थलगत भ्रमण, अनि कञ्चनपुर संवाददाता भवानी भट्टको रिपोर्ट पढ्दा थाहा हुन्छ- निर्मला प्रकरणपछि पनि यौनहिंसा र जघन्य हत्याका अरू पनि घटना भएका छन् । कतिपयले घटनालाई एक व्यक्तिकेन्द्रित गरेर अनावश्यक उछालिएको टिप्पणी गर्न छाडेका छैनन् । एक सांसदले त यसलाई सरकार ढाल्ने षड्यन्त्रका रूपमा समेत चित्रित गरिन् । दलीय चस्माबाट घटनालाई हेर्ने प्रयास त्यत्तिकै छ । *नेपाल*को यसै अंकमा प्रकाशित प्रमोद मिश्रको लेखले भन्छ, जुनसुकै वर्ग, लिंग, क्षेत्रका मानिस भए पनि अधिकांशको मानसिकतामा पुरुषसत्ताको भाषाव्यूह गढेको छ ।

निर्मला प्रकरण एउटा प्रतीक हो- यौन उत्पीडन र हिंसाको, अमानवीयताको । पश्चिमा देशबाट सेलिब्रिटी महिलाले थालेको 'मिटू अभियान' जस्तै यो अर्को विम्ब हो । त्यसैले राजधानी काठमाडौंदेखि सुदूर जिल्ला, मधेसका सदरमुकामसमेतमा निर्मलाका लागि न्याय माग्दै शान्तिपूर्ण प्रतिरोध जारी छन् । जनतामा बोल्ने, प्रतिरोध गर्ने साहस बढ्दै गएको छ । शक्तिसीनले जे गरे पनि हुन्छ भन्ने अहंलाई यसले चुनौती दिएको छ । भुइँतहका जनता नै लोकतन्त्रका निर्णायक हुन् भन्ने तर्कलाई मान्ने हो भने राज्य सञ्चालनका लागि जनताले विश्वास गरी पठाएका प्रतिनिधिले धर्नारत निर्मलाका आमाबुबा र देशभरिका अनेकौं पीडितहरूलाई सुन्नुको विकल्प छैन । भोकतिर्खा, निद्रा नभनी त्रिपालमुनि छटपटाइरहेका अदनाको आवाजलाई समयमा सुनिएन भने कालान्तरमा अनपेक्षित किसिमका दुष्परिणाम पनि सामना गर्नुपर्ने हुन्छ ।

कान्तिपुर पब्लिकेसन्सका लागि अध्यक्ष तथा प्रबन्ध निर्देशक : **कैलाश सिरोहिया** निर्देशक : **स्वस्तिका सिरोहिया** सम्पादक : **बसन्त बस्नेत** समाचार संयोजक : **सन्तोष आचार्य** साहित्य/कला : **रमण घिमिरे** वरिष्ठ संवाददाता : **राजकुमार बानियाँ, बाबुराम विश्वकर्मा, जनक नेपाल, माधव बस्नेत** संवाददाता : **मनबहादुर बस्नेत, गोकर्ण गौतम, क्रान्ति पाण्डे, विभु लुइटेल** अर्थ : **विजयराज खनाल** कपी डेस्क : **गोकुल अर्याल, गुरुङ सुशान्त** तस्बिर : **रवि मानन्धर** (संयोजन), **भास्वर ओझा** सज्जा : **चन्द्रकुमार प्रजापति** (संयोजन), **घनश्याम डंगोल, यमन मानन्धर, सुनीता अधिकारी** कार्टुन/ग्राफिक्स : **रवीन्द्र मानन्धर** मार्केटिङ : **असुरारी ज्ञवाली**

कान्तिपुर पब्लिकेसन्स (प्रा.) लि., सेन्ट्रल बिजनेस पार्क, थापाथली, काठमाडौं, पो.ब.नं. ८५५९, फोन नं : ५१३५००० (एक्सटे. १६२२), फ्याक्स : ५१३५०२५, विज्ञापन : ५१३५००० (एक्सटे. ११०७), ग्राहक सेवा : ५१३५००० (एक्सटे. १२१३), इमेल : nepalmag@kmg.com.np, पृथ्वी प्रिन्टिङ प्रेस (प्रा.) लि. काठमाडौंमा मुद्रित, प्रकाशन मिति : ९ मंसिर २०७५, का.जि.द.नं. १०४/०५६/५७ म.क्षे.हु.नि.का.द.नं. २/०५७/५८

कान्तिपुर पब्लिकेसन्स (प्रा.) लि

नेपाल

चिट्ठी

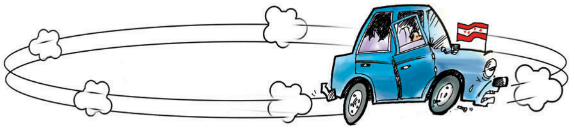

नेतामुखी कांग्रेस

स्थानीय, प्रदेश र संघको निर्वाचनमा नमीठो पराजय भोगेको कांग्रेस नेतृत्वको चेत अझै फिरेजस्तो छैन *(आत्मकेन्द्री नेता, अस्पष्ट एजेन्डा, ९ मंसिर)* । कांग्रेस नेतृत्वमा अहिले पनि पार्टीलाई सदनभित्र/बाहिर प्रभावी बनाउनेभन्दा महासमितिमार्फत आगामी महाधिवेशनमा आफ्नो गुट-उपगुटलाई कसरी सुदृढ बनाउने भन्ने ध्याउन्न रहेछ ।

परिवारबाट फुस्किएको कांग्रेस नेतृत्व पुनः आफ्नो पोल्टामा पार्न महामन्त्री शशांक, सुजाता, शेखर कोइरालाहरूको जोडबल सुरू भइसकेको अवस्था छ । पार्टी सभापति शेरबहादुर देउवा पक्षले पनि आगामी महाधिवेशनमा आफ्नो वर्चस्व बलशाली बनाउने रणनीतिअनुरूप फोरम लोकतान्त्रिकबाट पुरानो घर फर्किएका विजयकुमार गच्छदारलाई उपसभापति पदमा मनोनयन गरेका छन् । गुट-उपगुटमा विभक्त कांग्रेसलाई एकीकृत गर्नुको साटो रामचन्द्र पौडेल, कृष्णप्रसाद सिटौला, प्रकाशमान सिंहहरू पनि संस्थापन र संस्थापनइतरका नेताहरूका गुटमा सामेल हुनु पार्टी, देश र नेता/कार्यकर्ताहरूका लागि चिन्ताको विषय हो । एकीकृत कांग्रेसबाट मात्र प्रजातन्त्र दिगो हुन सघाउ पुग्छ ।

पार्टी मुख्यालय सानेपालाई बिरानो बनाएर बूढानीलकण्ठ, बोहराटार र महाराजगन्जबाट आगामी महाधिवेशनमा कार्यकर्तालाई आफूतिर तान्न चालिएका कर्मले कांग्रेसको भविष्य थप अन्धकार बनाउने निश्चित छ । नीतिमुखी हुनुपर्नेमा नेतामुखी भइदिंदा कांग्रेसमा सदैव किचलो देखिएको हो ।

■ **विमल थापा**
विराटनगर, मोरङ

सरकारी शिक्षामा भद्रगोल

पहुँचका भरमा बिनापरीक्षा सार्वजनिक विद्यालयमा छिरेका राहत र अस्थायी शिक्षकलाई स्थायी गर्ने सरकारको निर्णय खेदजनक छ *(आन्दोलनबाट स्थायी जागिर !, २ मंसिर)* । शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय र नेपाल राहत शिक्षक संघर्ष समितिबीच २२ असोज ०७५ मा भएको तीनबुँदे सहमति कार्यान्वयन गरिए शैक्षिक उपलब्धिका दृष्टिले सर्वाधिक निम्छरा बनेका सरकारी विद्यालयलाई झन् ध्वस्त पार्ने निश्चित छ । अझ सरकार र राहत शिक्षकबीच भएको सहमतिमा 'संघीय शिक्षा ऐनमा राहत शिक्षकहरूलाई स्थायी व्यवस्थापन गर्ने' भनिएको रहेछ । यो अस्थायी शिक्षकलाई जसरी नै राहत शिक्षकलाई पनि आरक्षित र सहज परीक्षाबाट सजिलै स्थायी गर्ने प्रपञ्च हो ।

शिक्षक सेवा आयोग हुँदाहुँदै लाठा बोकेर आन्दोलन गरेकै भरमा दबाब झेलेर सरकारी विद्यालयमा अयोग्यको जमात भित्र्याउन सहमति गर्ने शिक्षा मन्त्रालयका पदाधिकारी सबैभन्दा बढी यसमा दोषी छन् । कमजोर शैक्षिक स्तर भएको जनशक्ति राजनीतिक पहुँच र भनसुनबाट शिक्षण सेवामा छिरेपछि सरकारी विद्यालय शिक्षाको विश्वसनीयता कमजोर हुने नै भयो । स्तरीय शिक्षाका लागि शिक्षक छनोट प्रणाली प्रतिस्पर्धात्मक बनाउनु उचित हुन्छ ।

■ **संगीता आचार्य**
बुटवल उपमहानगरपालिका, रूपन्देही

सम्पदामा किचलो

भूकम्पले तहसनहस पारेका मौलिक पहिचानका रूपमा चिनिएका धरोहर पुनर्निर्माणमा ढिलासुस्ती हुनु दुखद अवस्था हो *(मौलिकतावाद जिन्दावाद, १४ असोज)* । ०७२ को भूकम्पले तहसनहस पारेका उपत्यकाका सांस्कृतिक तथा मौलिक धरोहर निर्माण द्रुत गतिमा हुनुपर्नेमा सरकारकै कारण विलम्ब भएकामा दुईमत छैन । रानीपोखरीजस्तो प्राचीन सम्पदा निर्माणमा पनि लुछाचुँडी भइरहनु यसैको कडी हो ।

भूकम्पका कारण जनताले बेहोर्नु परेको सास्ती एकातिर छँदैछ भने अर्कोतिर पुनर्निर्माण द्रुत गतिमा अगाडि नबढ्नु सम्बन्धित सरोकारवाला निकायकै कमजोरी भएजस्तो लाग्छ । मौलिक सम्पदाको महिमा पुनः जीवन्त राख्ने हो भने सरकारले पुनर्निर्माणलाई द्रुत गतिमा अगाडि बढाउनुको विकल्प छैन ।

■ **यज्ञ कार्की**
मन्थली, रामेछाप

केन्द्रको उत्पीडनमा प्रदेश

नेपालमा पहिलो अभ्यासमा रहेको संघीयताको प्रारम्भिक मूल्यांकन नै निराशाजनक देखियो *(संघलाई नटेर्ने ?, ११ कात्तिक)* । प्रादेशिक स्तरमा विकासको गति अगाडि बढ्न नसक्नु, कमजोर आर्थिक अवस्था, सीमित अधिकार प्रयोगलगायतका कारण केन्द्रप्रति प्रदेश सरकारका असन्तुष्टि प्रकट भइरहेका छन् । संघीयतामा पनि केन्द्रले सबै अधिकार आफूमातहत राख्ने चाह राख्दा प्रदेश सरकारको कार्यप्रगति प्रभावकारी हुन नसकेजस्तो लाग्छ ।

संघीय सरकारको गैरजिम्मेवारीपनले प्रदेश सरकारहरू खुट्टा खुम्च्याएर बस्न बाध्य छन् । केन्द्रले प्रदेश सरकारलाई बेवास्ता गरेको उदाहरण हेर्न कहीं जानुपर्दैन । पोखरामा सम्पन्न मुख्यमन्त्रीको पहिलो भेलापछि प्रधानमन्त्रीसँग भेट्ने कार्यक्रम स्थगित हुनुले यसलाई मलजल गरेको प्रस्टै छ । प्रदेश २ मा प्रदेश प्रहरी ऐन कार्यान्वयन नहुनुमा पनि केन्द्रको मनोविज्ञान हुनुपर्छ ।

■ **ऋतिक यादव**
सिम्रौनगढ-१०, बारा

पाठक प्रतिक्रियाका लागि
nepalpatra@kmg.com.np
लेख रचनाका लागि
nepalmag@kmg.com.np

१५ वर्षमै ‘आतंकवादी’

कमल कोइराला

काशीवासी बज्यै राज्यलक्ष्मीको हातबाट दसैँको टीका थाप्न बनारस पुगेका रहेछन्, मातृका । टीका लगाएर दसैँको भोलिपल्ट हिंड्ने सोचमा थिए । बनारसमै बज्यैसँग बसेर पढाइलाई निरन्तरता दिइरहेका बीपी र मातृका राती एउटै कोठामा सुतेका रहेछन् । एकाबिहानै घरभित्र हूलका हूल पुलिस पसे । कोठामा पुलिस पसेपछि दाजुभाइले एकछिन हेराहेर गरे । कतै केही बिगार पनि नगरेका । पुलिसले सबै ठाउँ तलासी लिए तर केही पाएनन् । तैपनि, पुलिसले दाजुभाइलाई पक्राउ गरी हतकडी लगाएर कोतवाली (बनारस सहरको मुख्य प्रहरी कार्यालय) पुर्‍याए ।

पक्राउको कारण पटनामा सदाकत आश्रममा बसेर भारतीय कांग्रेसको काम गरेको सिलसिलाबारे केही सोधपुछ होला भन्ने सोचेछन् मातृकाले । तर, कोतवाली पुगेपछि मात्र थाहा भएछ, आतंकवादी काम गरेको, डकैती र हत्यामा सामेल भएको, ब्रिटिस सम्राट जर्ज पाँचौंविरूद्ध विद्रोह गरेको जस्ता गम्भीर र मृत्युदण्डसम्म हुन सक्ने कानुनको अधीन रही पक्राउ गरिएको रहेछ । त्यो कुरा बिहार पुलिसको गुप्तचर विभागको गोप्य सूचनाबमोजिम गरिएको थियो ।

सन् १९२९/०३० तिरको प्रसंग हो । त्यतिबेला मातृकाको उमेर १८ र बीपीको साढे १५ वर्ष मात्रै थियो । आलोकाँचो उमेरमै स्वतन्त्रताका लागि ब्रिटिस शासकविरूद्ध भारतीय नेतालाई साथ दिएको समय थियो । बीपीलाई भारतीय फौजदारी कानुनले नाबालक मान्थ्यो । त्यसैले नाबालक थुन्ने कोठामा थुन्नुपर्ने भयो ।

कोइराला दाजुभाइलाई बिहार पुलिसको गोप्य सूचनाअनुसार जेल लैजाँदा बनारसका सबै प्रसिद्ध नेताहरू जेलमै थिए । सम्पूर्णानन्द, जो पछि उत्तरप्रदेशको मुख्यमन्त्री भए । श्रीप्रकाश, जसले भारत स्वतन्त्र भएपछि भारतीय प्रधानमन्त्री जवाहरलाल नेहरूले काठमाडौं पठाएर श्री ३ पद्मशमशेरको सुधारको मस्यौदा गर्न सघाएका थिए । उनीहरूलगायत धेरै नेताहरूसँगै मातृकालाई राखियो । तर, बीपीलाई भारतीय कानुनले नाबालक ठान्ने हुँदा नाबालकलाई थुन्ने कोठा (जुभेनाइल वार्ड) मा राखियो । नाबालकलाई थुन्ने कोठा पनि भारतीय राष्ट्रिय कांग्रेसको बाँदर सेना (त्यतिबेला भारतीय स्वतन्त्रताको पक्षमा नाराजुलुस गर्दा पक्राउ परेका नाबालकहरूलाई भनिन्थ्यो) पहिले नै भरिभराउ थियो ।

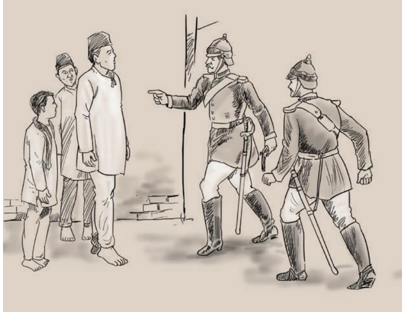

भारतीय स्वतन्त्रता संग्रामका लागि बालक, वृद्ध, तन्नेरी सबै एकजुट भएका थिए । उनीहरूको एउटै लक्ष्य भारतबाट अंग्रेज शासक लखेटेर आफ्नै शासन/प्रशासन चलाउने थियो । बीपीलाई खाली कोठामा एक्लै थुनियो । कोठा फोहोर र अत्यन्तै अव्यवस्थित । जेलमा रहेका बन्दीले खानाका लागि कोठाबाहिरको एउटा प्वालबाट आफन्त वा प्रहरीले छिराइदिए मात्र खान पाइने ।

केही समयपछि दाजुभाइलाई नै बिहारको मोतीहारी रेलबाट लगियो । रेलवे प्लेटफर्ममा स्वामी श्रद्धानन्द नामका प्रतिष्ठित किसान नेता थिए । उनले दाजुभाइलाई फलफूल खान दिए भने भारतीय स्वतन्त्र संग्राममा लागेकाले औधि सम्मान दर्शाए । स्वामी पनि सोही रेलमार्फत कतै जाँदै थिए । भारत स्वतन्त्र र ब्रिटिस शासनको रजगज अन्त्य गर्न जारी संघर्षमा साथ दिनेहरूलाई त्यस समय भारतीय जनताले ठूलो सम्मान दर्शाउँथे । स्वतन्त्रताका पक्षमा लडाइँ लड्ने त्यो पनि बालक, बीपीहरू नायक भइसकेका थिए । भारतीयले उनीहरूप्रति अत्यन्तै श्रद्धाभाव व्यक्त गर्थे ।

भारतको छपरा रेल स्टेसनमा उत्तर प्रदेश पुलिसले बिहार पुलिसलाई हस्तान्तरण गर्दै थियो । त्यहाँ ठूलो भीड जम्मा भयो दाजुभाइलाई हेर्न । उनीहरूको समर्थनका लागि जम्मा भएका केही महिलाले भन्न थाले- कलिला राम/लक्ष्मण (मातृका र बीपी) लाई पुलिसले पक्रिएर थुन्न लैजाँदै छ, देशको स्वतन्त्रताका लागि । यिनीहरूलाई जसरी पनि जेलबाहिर ल्याउनैपर्छ । ब्रिटिस साम्राज्यवाद अन्त्यका लागि भारत स्वतन्त्रताका पथमा लड्नेहरूलाई जनताले साथ दिएको समय थियो त्यतिबेला ।

बिहार पुलिसले भारतको मोतीहारी सहर ल्याइपुर्‍याएपछि कोइराला दाजुभाइमाथि मुद्दा चलाइयो । त्यतिबेलै भारतीय कांग्रेसका स्थानीय नेताहरूले २/३ सय केटाकेटीको संख्या जोरजाम गरे । संख्या भेला गर्नुको उद्देश्यचाहिं त्यहाँ सनाखत-परेडमा सामेल भएकाहरूमध्ये कसैले बीपीहरूलाई चिनून् भन्ने थियो बिहार पुलिसबाट छुटकारा मिलाइदिन । उनीहरूलाई एउटा वरपीपलको रूखमुनि चौतारामा बसाएर सरकारी साक्षी भनिएकाहरूलाई चिनाउन लगायो पुलिसले । तर, त्यहाँ भेला भएका कसैले पनि दाजुभाइलाई चिन्न सकेनन् । जेल बस्नुपर्ने भयो । केही महिनाको जेल बसाइपछि बिहार पुलिसले छाडिदियो ।

मातृका र बीपीबाबु दुवैले मलाई सुनाएको प्रसंग हो यो । भारतीय स्वतन्त्रता संग्राममा कोइराला परिवारले त्यसरी भारतीय नेता र जनतालाई पनि साथ दिएको अवस्था थियो ।

■ **प्रस्तुति : गोकुल अर्याल**

प्रवेश

नेपालबाहिर

होलोग्रामसँग हनिमुन

अकिहिको कोन्दो नामका ३५ वर्षे एक जापानी युवाले होलोग्रामसँग विवाह गरेर तरंग ल्याइदिएका छन् । टोकियो हलमा आयोजित एक विवादित समारोहबीच उनले हाटसुने मिकु नामको 'भर्चुअल रियालिटी' गायिकासँग १४ हजार पाउन्डमा विवाह गरेका हुन् ।

विवाहमा उनका कोही आफन्त तथा साथीभाइ सरिक नभएको समाचारमा उल्लेख छ । सार्वजनिक भिडियोमा कोन्दो सानो पुतलीलाई मायालु पाराले हेर्दै मुस्कुराएको देखिन्छ । अझ रोचक त के भने होलोग्रामको प्रतिनिधित्व गर्दै उनले पुतलीको हातमा विवाहको औँठी पनि लगाइदिएका छन् । र, चुम्बन गर्दै विवाह-सन्देश पनि दिन भ्याएका छन् । गत मार्चदेखि कोन्दो होलोग्रामसँगै बस्दै, कुराकानी गर्दै आएका थिए । डेस्कटप डिभाइसको सहारामा चल्ने उक्त होलोग्राम गेटबक्स नामक कम्पनीले उत्पादन गरेको हो । कम्पनीले मानिस र 'भर्चुअल' पात्रबीच हुने विवाहको प्रमाणपत्र दिँदै आएको छ ।

होलोग्रामले दिनहुँ सुत्ने समयको जनाउ दिएपछि कोन्दो पुतलीसँगै सुत्छन् । आफ्नी नयाँ दुलहीबारे कोन्दो भन्छन्, 'मिकु मैले सबैभन्दा धेरै माया गर्ने महिला हो । उसले मलाई बचाइराखेकी छ ।' विवाहमा करिब २० लाख येन खर्चिएको विदेशी सञ्चारमाध्यमले लेखेका छन् । प्रकाश-परावर्तनबाट निर्माण गरिने फोटोग्राफिक रेकर्ड हो होलोग्राम ।

तस्बिरमा इतिहास

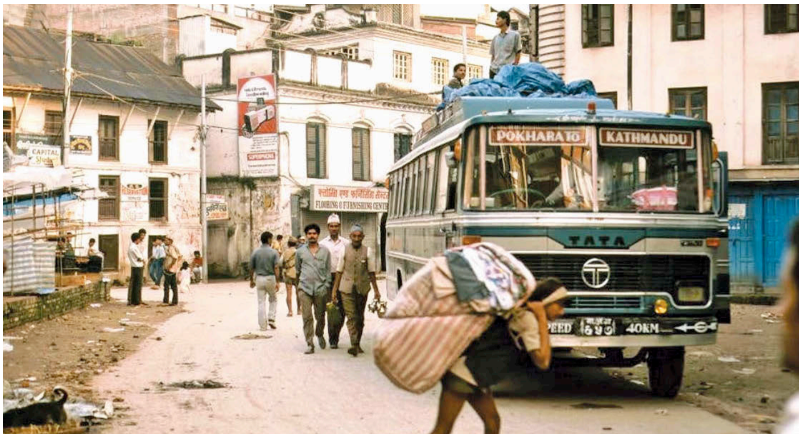

काठमाडौं-पोखरा ३१ वर्षअघि राजधानीको खिचापोखरीमा पोखरा जाने तयारी गर्दै गरेको यात्रु बस

साताका चर्चित

उमादेवी वादी
सामाजिक कार्यकर्ता

*बीबीसी*ले तयार पारेको विश्वका एक सय जना प्रभावशाली तथा प्रेरणादायी माहिलामा पर्न सफल भएकाले ।

निपेश ढाका
वृत्तचित्र निर्माता

९० मिनेटको वृत्तचित्रसहित ३ सय ६५ जनाले गाएको पर्यावरणकेन्द्रित गीत तयार गरेर गिनिज वर्ल्ड रेकर्ड कायम गरेकाले ।

सन्दीप लामिछाने
क्रिकेटर

युएईमा जारी टी-१० क्रिकेट लिगअन्तर्गत केरला किङ्सको तर्फबाट पहिलो खेलमै 'प्लेयर अफ द म्याच' प्राप्त गरेकाले ।

सुगतरत्न कंसाकार
महानिर्देशक
नेपाल वायुसेवा निगम

वाइडबडी खरिद प्रकरणको विषयलाई लिएर संसदीय समितिमा गैरजिम्मेवार ढंगले प्रस्तुत भएकाले ।

सोझै

रवीन्द्र मानन्धर

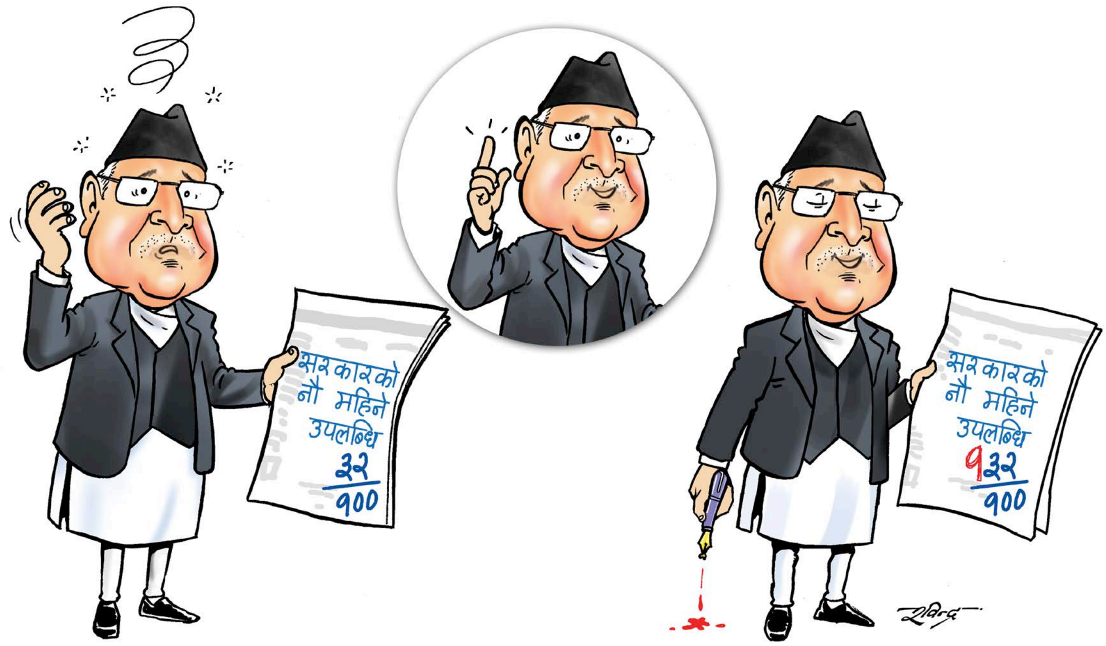
सरकारको नौ महिने उपलब्धि
३२
१००
सरकारको नौ महिने उपलब्धि
१३२
१००
रविन्द्र

तथ्यचित्र

माछा मगान

(प्रदेश अनुसार पोखरी र उत्पादन)

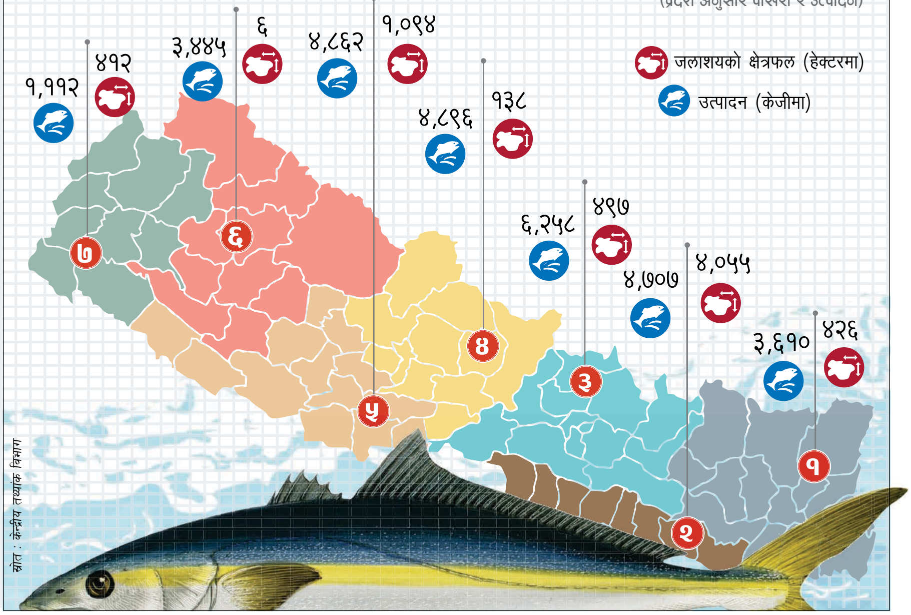
🟥 जलाशयको क्षेत्रफल (हेक्टरमा)
🟦 उत्पादन (केजीमा)
७
१,११२
४१२
६
३,४४५
६
५
४,८६२
१,०९४
४
४,८९६
१३८
३
६,२५८
४९७
२
४,७०७
४,०५५
१
३,६१०
४२६

स्रोत : केन्द्रीय तथ्यांक विभाग

सुर बेसुर

तपाईं (कार्यकर्ता) हरू खाली मेरो विरोध गर्दै हिंड्नु हुन्छ, खोइ ओली सरकारको विरोध गरेको ? किन बोल्नुहुन्न ?' नेकपाकै नेता माधव नेपालले पार्टी र सरकारको विरोध गरे पनि कांग्रेसका नेता तथा कार्यकर्ताले आफैंभित्र अन्तर्घात मात्रै गरिरहेका छन् । अब यसरी पार्टी चल्दैन ।

शेरबहादुर देउवा
सभापति, नेपाली कांग्रेस
कान्तिपुर

राष्ट्रपतिलाई डिस्टर्ब

सुरेश किरण

तालिम केन्द्रमा प्रहरीले गोली पड्काएको आवाजले राष्ट्रपतिलाई डिस्टर्ब भएको घटना अहिले राष्ट्रिय चर्चाको विषय बनेको छ । राष्ट्रपतिलाई डिस्टर्ब भएपछि त्यो राष्ट्रिय चर्चाको विषय बन्नु स्वाभाविक पनि हो । सर्वसाधारण जनतालाई डिस्टर्ब भएको भए त्यो अर्कै विषय भयो ।

तर, नबुझेको कुरो के रह्यो भने प्रहरीले गोली पड्काउन थालेको अहिले होइन । धेरै अघिदेखि नै प्रहरीले गोली पड्काउँदै आइरहेको छ । तर, डिस्टर्बचाहिँ अहिले आएर मात्र किन भएको होला ? काठमाडौँमै कति वटा आन्दोलनमा प्रहरीले गोली पड्काएकै थियो । प्रहरीको त्यही गोली लागेर कति नागरिक ढलेकै थिए । तर, त्यतिबेला त उपल्लो तहलाई डिस्टर्ब भयो भन्ने कुरा आएन । मधेसमै हेर्नुस्, मधेसी जनता अधिकार माग्न सडकमा ओर्ले कि प्रहरीले पटापट गोली पड्काइहाल्छन् । कति आन्दोलनकारी त्यहीँ ढलेको ढल्यै हुन्छन् । खै, त्यतिबेला पनि राष्ट्रपतिज्यूलाई डिस्टर्ब भयो भन्ने कुरा सुनेको थिइनँ । उहाँ जानकी मन्दिर जानु हुँदा त्यहीँ पनि प्रहरीले हावामा गोली पड्काउनु परेको थियो । त्यतिबेला पनि उहाँलाई कुनै डिस्टर्ब अथवा त्यहीसरहको कुनै अप्ठेरो भएको थिएन ।

अहिले आएर एकाएक तालिमकै गोलीले पनि उहाँलाई किन डिस्टर्ब हुन थालेको होला, त्यो बुझ्न अप्ठेरो परेको छ । यसबारे शीतल निवासको कुनै विज्ञप्ति आउँदैछ कि ?

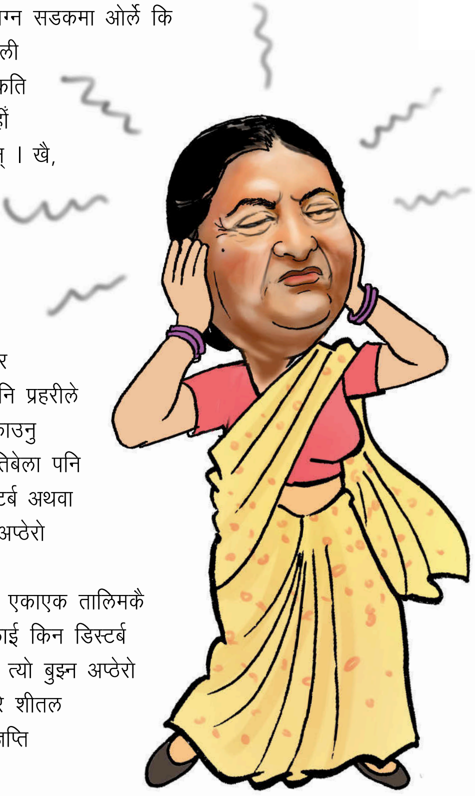

गुट महासंघ

अबचाहिँ कांग्रेस बलियो हुन्छ होला । किनभने, कांग्रेसका तीनै कोइरालाहरू एउटै मालामा उनिएका छन् । यसलाई पार्टीमा 'कोइराला एकता' पनि भन्ने गरेको पाइन्छ । कोइराला जति एकढिक्का भएपछि कांग्रेसमा पार्टी बलियो नभए पनि कोइराला गुटचाहिँ बलियो हुने निश्चितै भयो ।

यता कोइराला गुट बलियो भएपछि उता देउवा गुटले पनि शक्ति सञ्चय गर्ने निश्चितै भयो । किनभने, तीन कोइरालाले त्यस्तो एउटै माला लगाएको दृश्य देउवा गुटले टुलुटुलु मात्रै हेरेर त अवश्य पनि बस्दैन होला । फलतः त्यो गुट पनि बलियो हुने नै भयो । अब देउवा गुट बलियो भएको दृश्य पौडेल गुटले हेरेर मात्रै बस्ने कुरा त भएन । आफ्नो गुटलाई संगठित गर्न त्यो गुट पनि सक्रिय हुनैपर्‍यो । यति भइसकेपछि उता सिटौला गुट पनि किन चुप लाएर बस्थ्यो र ? त्यो पनि मैदानमा आउने नै भयो । यतिखेर पार्टीमा नयाँ पुस्तालाई नेतृत्व हस्तान्तरण गर्नुपर्छ भन्ने आवाज पनि सुनिँदै आइरहेको छ । अतः नेतृत्व बूढाहरूको हातमा नजाओस् भनेर युवा गुट पनि सक्रिय हुने सम्भावना उत्तिकै प्रबल छ । पार्टीमा धेरै गुटहरू चलमलाउन थालेपछि अन्तिममा एउटा त्यस्तो गुट आउनेछ, जसले यी सबै गुट बन्द गरिनुपर्छ भन्दै जोडदार लबिङ थाल्नेछ । यसलाई तटस्थ गुट भन्न सकिन्छ ।

एउटै पार्टीमा यति धेरै गुट ! कठै, कांग्रेस अब गुटैगुटको महासंघ पो बन्न लाग्या हो कि क्या हो ? त्यसो त, महासंघ नै बने पनि केही बात छैन । किनभने, अहिले देशमा संघीय व्यवस्था लागू छ । आखिर संघ र महासंघहरू मिलेरै त संघीय प्रणाली चल्ने हो नि । यसले कांग्रेसलाई एउटा खाँटी संघीय पार्टी बनाउने निश्चित छ ।

निर्णय किन गोप्य राख्नुपर्छ ?

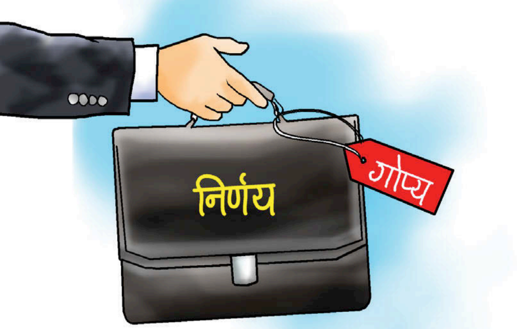

सरकारले राष्ट्रपतिका लागि १८ करोडको गाडी किन्ने ।

सरकारले राष्ट्रपति भवन बिस्तार गर्न प्रहरी तालिम केन्द्र अन्तै सार्ने ।

सरकारले उपराष्ट्रपतिको कार्यालय राख्न समाज कल्याण परिषद्को भवन भत्काउने ।

अहिले बजारमा सबैभन्दा बढी हल्ला भइरहेको कुरै यही हो । सरकारले यसो गरे, सरकारले उसो गरे । अनि, यसो गरे र उसो गरे भन्दै सरकारलाई गाली गर्नेहरूको लाइन पनि लागिहाल्छ । सामाजिक सञ्जाल त प्रमुख प्रतिपक्षीजस्तै भइदिन्छ । यो कुनै राम्रो कुराको संकेत होइन ।

वास्तवमा सरकारले मन्त्रिपरिषद्का निर्णयहरू गोप्य राख्ने नीति बनाएकै यही कारणले हो । निर्णय त सार्वजनिक गर्नै हुन्न । सार्वजनिक भयो कि यस्तै चाहिने-नचाहिने बखेडाहरू आइदिन्छन् । अहिले पनि हेर्नुस्, त्यही त भइरहेको छ । सरकारले गरेको यति निर्णय के बाहिर आयो, हाहु सुरु भइहाल्यो । निर्णय सार्वजनिकै नभएको भए यस्तो हुने थिएन । अब सरकारलाई काम गर्न पनि अप्ठेरो हुने भयो । विपक्षीले प्रश्न राख्ने भयो । संसद्मा कुरा उठ्ने भयो । लेखा समितिले बयान लिने भयो । धन्न, अख्तियारमा त आफैँले नियुक्त गरेको मान्छे छ, सायद केही गर्दैन होला । तर, अरू निकाय त चुप लागेर बस्ने छैनन् । यस्तो दुनियाँखाले झ्याउ निकालेपछि सरकारले काम कसरी गर्छ ? के यो सरकारलाई असफल पार्ने दाउ होइन ?

समृद्धिको रमिता

[झटारो]

लक्ष्मण गाम्नागे

मुलुकको उच्च तहका व्यक्तित्वहरूको आलोचना गर्न पाउँदा हाम्रा केही साथीहरू साह्रै गौरवान्वित हुन्छन् । प्रधानमन्त्री, मन्त्री, नेताहरूलाई गाली गर्न पाएको दिन उनीहरूलाई तीन थाल बढी भात रूच्छ र निद्रा पनि मस्तले लाग्छ । यसरी धेरै खाएर र धेरै सुतेर कति साथीहरूलाई त उच्च रक्तचाप र चिनी रोगसमेत लागिसक्यो । तापनि, उनीहरूले शीर्ष व्यक्तित्वहरूलाई गाली गर्न छाडेका छैनन् । हिजोआज उनीहरू फेरि राष्ट्रपतितिर सोझिएका छन् । शीतलनिवासमा बस्ने र त्यहाँ काम गर्ने अधिकारीहरू, सल्लाहकारहरूका कानै छैनन् जस्तो गरेर बारम्बार एकैखाले प्रसंगहरू निकालेर चिच्याइरहेका छन्, 'राष्ट्रपतिको सवारीले बाटो जाम भयो, विलासी गाडी किनियो, राजाकै पारा भयो, यसो भयो, त्यसो भयो ।'

राष्ट्रप्रमुखका कतिपय काम राजाका कामसँग मिल्ने वास्तविकतालाई ख्यालै नगरी राष्ट्रपतिलाई 'रानी', 'महारानी' जस्ता व्यंग्यात्मक उपाधिहरू दिएर उडाउने कामहरू पनि भइरहेका छन् । त्यसरी उडाउनेहरूले आजसम्म राष्ट्रपतिले श्रीपेच लगाएको देखेका छन् ? छन् भने प्रमाण पेस गरून् । अन्यथा, कतिपय शान र रवाफ मिल्दैमा त्यसरी क्षुद्र आलोचना गर्न पाइँदैन साथी हो !

लोकतान्त्रिक राष्ट्रका राष्ट्रपतिसँग नारायणहिटीभन्दा भव्य भवन, सिंहदरबारभन्दा ठूलो घर कम्पाउन्ड, आँगनमा हेलिप्याड, छानामा स्विमिङ पुल, पोखरी, बगैंचा, करोडौं मूल्य पर्ने विलासी गाडीहरूको लस्कर इत्यादि हुनु हुँदैन भनेर मार्क्सवादको कुनै दफामा लेखिएको छैन । सत्तामा पुगिसकेपछि झत्ता, झुम्रा, साइकल, चप्पल, जनवाद इत्यादिजस्ता पुरातन मान्यता र असभ्यतालाई नै पछ्याइरहनुपर्छ भनेर पनि संविधानको कुनै धारामा उल्लेख छैन । राजा बराबर मात्र हुनु थियो भने त्यत्रो संघर्ष गरेर राजा फाल्नै पर्दैनथ्यो । राजा-महाराजाभन्दा उच्च स्तरको जीवन जिउन, त्योभन्दा अझै अगाडि बढ्न र समृद्धि हासिल गर्न नै गणतन्त्र ल्याइएको हो । उहिले पैदल हिंडिएको थियो । भारी बोकिएको थियो । युद्ध लडिएको थियो । कुटाइ खाइएको थियो । भूमिगत बसिएको थियो । जेल परिएको थियो । पुर्खाहरू ओडारमा बस्थे भनेर आजका राष्ट्रपतिले राज्यले दिएको महल त्यागेर झुपडीमा बस्नु भनेर पनि कुनै शास्त्रले बताएको छैन ।

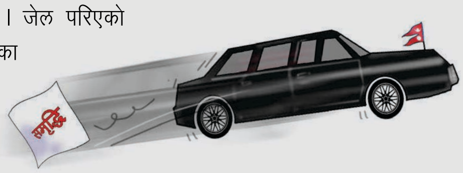

एक कम्युनिस्ट नेता लोकतान्त्रिक गणतन्त्रमा चुनाव लडेर राष्ट्रपति भइसकेपछि कम्युनिस्ट नै रहिरहन मिल्दैन । हिजो क्रान्तिकारी भएका बखत घनघोर नास्तिक थियो भन्दैमा आज मुलुकको सर्वोच्च पदमा पुगेपछि मठ-मन्दिरहरूको भ्रमण गरेर, पूजाआराधना गरेर प्रायश्चित गर्न पाइँदैन भन्ने पनि छैन ।

यसैबीच राष्ट्रपतिले दसैंको टीका लगाउँदा भीआईपीहरूलाई घुँडा टेकाइन् भनेर हास्यास्पद आलोचना गरेको पनि सुनियो । 'स्यावास' भन न साथी हो, हिजोका राजतन्त्रवादी कत्राकत्रा भीआईपी भनाउनेहरू गणतन्त्रका अगाडि घुँडा टेक्न बाध्य भए भनेर । फेरि राष्ट्रपतिले तिनीहरूलाई घुँडा टेक्न आदेश दिएको पनि होइन रहेछ, भीआईपीहरू आफैँ घुँडा टेक्छन् भने यसमा राष्ट्रपति वा उनका सहयोगीहरूले रमिता हेर्नुबाहेक के गर्न सक्छन् ?

खास कुरा के हो भने आज मुलुकको एउटै मात्र लक्ष्य समृद्धि हो । समृद्धिको उदाहरण प्रस्तुत गर्ने काम अगुवाहरूकै हो । अगुवाहरूले उदाहरण बनेर समाजलाई छर्लंगै देखाइरहेका छन् । राष्ट्रपति, उपराष्ट्रपति, प्रधानमन्त्री, अध्यक्ष, मन्त्रीहरूदेखि मेयरहरूसम्म समृद्धितिर लागिवरी कहाँकहाँ माथि पुगिसके । तिमी भुइँमान्छेहरू व्यर्थै बाधाविरोध गर्न खोज्छौ । कुरा बुझ, काग कराउँदै गर्छ, शीतलनिवासहरूमा पिना सुकिरहन्छ । त्यसैले रडाको छाड साथी हो, समृद्धिको रमिता हेरेर बस ।

गन्तव्य पर्यटन प्रवर्द्धन

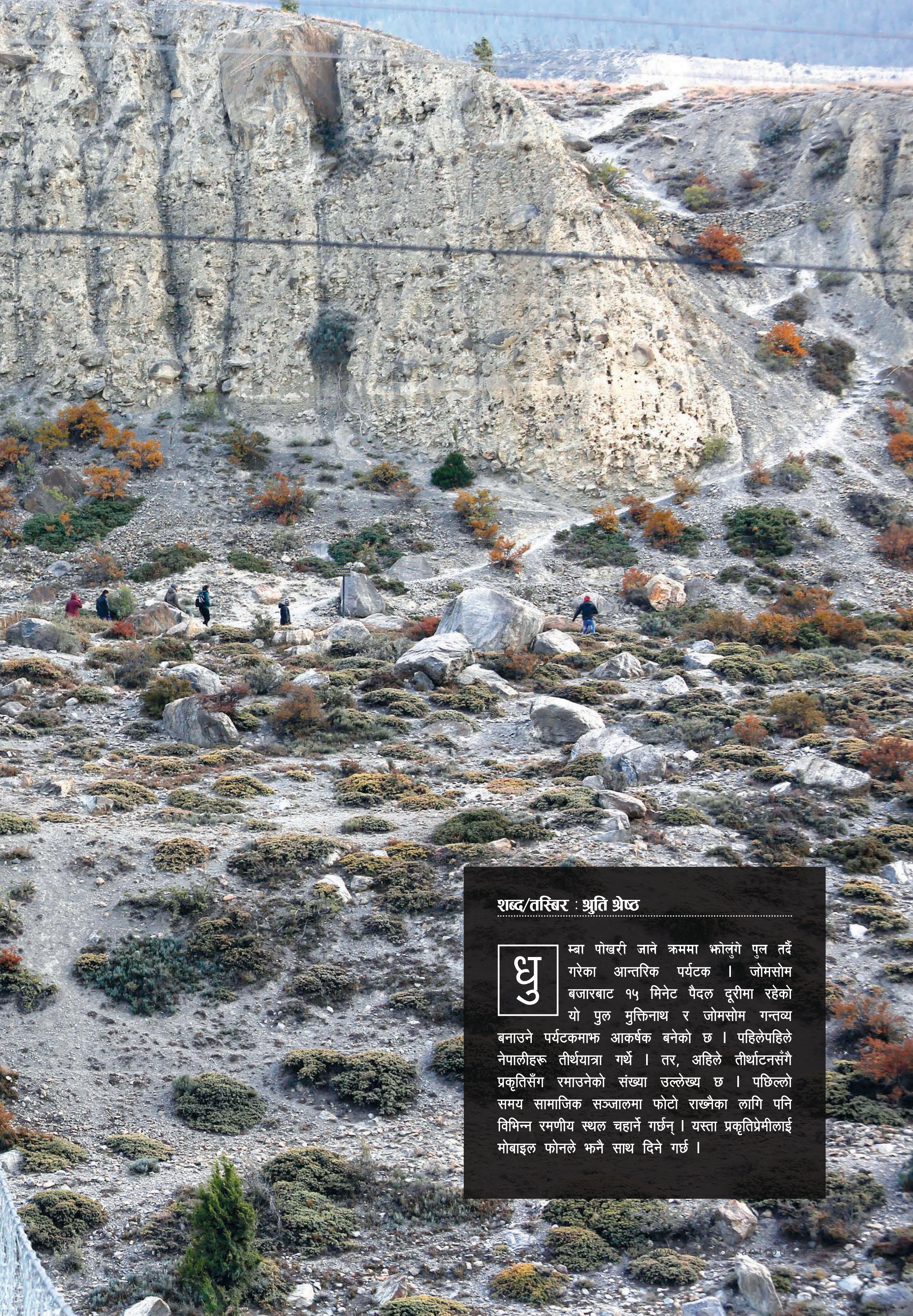

शब्द/तस्बिर : श्रुति श्रेष्ठ

धुम्बा पोखरी जाने क्रममा झोलुंगे पुल तर्दै गरेका आन्तरिक पर्यटक । जोमसोम बजारबाट १५ मिनेट पैदल दूरीमा रहेको यो पुल मुक्तिनाथ र जोमसोम गन्तव्य बनाउने पर्यटकमाझ आकर्षक बनेको छ । पहिलेपहिले नेपालीहरू तीर्थयात्रा गर्थे । तर, अहिले तीर्थाटनसँगै प्रकृतिसँग रमाउनेको संख्या उल्लेख्य छ । पछिल्लो समय सामाजिक सञ्जालमा फोटो राख्नैका लागि पनि विभिन्न रमणीय स्थल चहार्ने गर्छन् । यस्ता प्रकृतिप्रेमीलाई मोबाइल फोनले झनै साथ दिने गर्छ ।

गन्तव्य गलकोट

ऐतिहासिक र सांस्कृतिक स्थलको चिनारी बनाउँदै

प्रकाश बराल/बागलुङ

‘वारि घुम्टे पारि गाजा’, ‘घुम्टेकी छोरी’, ‘माछा मीठो असला दरम खोलाको’ जस्ता दर्जनौँ गीत गलकोटलाई नै साक्षी राखेर रचना भएका हुन् । गलकोटको सौन्दर्य कस्तो छ भने घोडाबाँधेबाटै पर्यटकीय महत्त्व झल्किन्छ ।

उत्तरमा दर्जन हिमाली चुचुराको दृश्यावलोकनपछि दक्षिणमा गाजा र पश्चिममा घुम्टेले आगन्तुकको मन लोभ्याउँछ । पाण्डवखानी र रिघाको सती घाँटु, सोरठी, कौरा, सालैजो गीत, लोकदोहोरी आदि कलासंस्कृतिको त खानी नै भइहाल्यो ।

चौबीसे राजाको पालामा मल्लहरूको राज्य थियो गलकोट । उक्त राज्यकै कारण बागलुङ सदरमुकाम पनि गलकोटमै थियो । पञ्चायतकालमा पहुँचवालाहरूले सदरमुकाम बागलुङ बजारमा सारे । तर, गलकोटेले पुरानो विरासत कायम राख्न पर्यटकीय गन्तव्य बनाउने अभियान छाडेनन् । त्यसैले गलकोटको ऐतिहासिक मल्ल दरबार अहिले पनि कलात्मक भावभंगीमै उभिएको छ ।

पुरानो सदरमुकाम हरिचौर बजारमै रहेको दरबार संरक्षण गरेर ऐतिहासिक संग्रहालय बनाउन सकिने गलकोट नगरपालिका वडा-५ का अध्यक्ष नारायणध्वज मल्ललाई लागेको छ । “इलाका स्तरीय कार्यालय, सुरक्षा निकाय र पूर्वाधारसमेत भएकाले यहाँका सम्पत्ति संरक्षण गर्नुपर्छ,” मल्ल भन्छन्, “इतिहास बुझ्न चाहनेलाई गलकोट आउनैपर्ने वातावरण बनाउन सकिन्छ ।”

राज्य पुनर्संरचनाअघि पनि गलकोट एउटा क्षेत्रको नाम थियो । नगरपालिका गठन गर्दासमेत गलकोटबासीले उक्त क्षेत्र टुक्राएनन् । अब गन्तव्य गलकोटका लागि प्रमुख काम गरिने नगरप्रमुख भरत शर्मा गैरे बताउँछन् । “सबै वडामा गौरवका योजना बनाएर कार्यान्वयन गरिरहेको यो नगरले हरेक स्थानमा पर्यटनलाई पहिलो प्राथमिकता राखेको छ,” उनी भन्छन्, “होमस्टे सञ्चालन, ऐतिहासिक तथा पुरातात्विक क्षेत्रको संरक्षण र विकासमा लगानी बढाउने नगरको योजना छ ।”

गलकोट क्षेत्रको सबैभन्दा अग्लो पहाड घुम्टेलाई नगरपालिकाले पहिचान र प्रतिष्ठाको विषय बनाएको छ । ११ हजार फिट अग्लो घुम्टे जान हरिचौरदेखि टेउवासम्म मोटर बाटो र त्यसमाथि व्यवस्थित पदमार्गको काम भइरहेको छ ।

वैशाख पूर्णिमा र नयाँ वर्षमा मेला लाग्छ घुम्टेमा । केही वर्षअघि काठमाडौँदेखि घुम्टेसम्म साइकल यात्रा सञ्चालन भएपछि यसको महत्त्व झनै बढेको छ । घुम्टेमा बर्सेनि गुराँस महोत्सवसमेत हुँदै आएको छ । “आएका पाहुनाले सहजै बस्ने/खाने सुविधा पाउनुपर्छ भनेर होमस्टे योजना बनायौँ,” गैरे भन्छन्, “विदेशी पाहुनाको रोजाइमा पनि पर्न थालिसकेकाले रेस्टुराँ र होटल सञ्चालनका लागि व्यवसायीलाई आह्वान गरिएको छ ।”

गलकोट नजिकै आकर्षक गाईघाट झरना छ । यहाँकै सहश्रधारामा साहसिक क्यानोनिङ अनि टेउवा र धुस्तुङलगायतका स्थानमा प्याराग्लाइडिङ सुरु भएको छ ।

जापान, अस्ट्रेलिया र अमेरिका बस्ने नेपालीले दरमखोलाको माछा मगाउँछन् । “दरमखोलाकै असलाको सुकुटी पठाइदिनू भनेर धेरैले फोन गर्छन्,” हटियाकी कौशिला घर्ती सुनाउँछिन्, “प्रतिकेजी ४ हजार ५ सय रुपैयाँमा असलाको सुकुटी पठाएकी छु ।” दरमखोला, गौंदीखोला, ताराखोला र नरेठाँटी खोलामा चिसो पानी भएकाले स्वादिला असला माछा पाइन्छन् । उपप्रमुख रेनुका काउचाको कथन छ, “काम गर्न धेरै बाँकी छ । तर, गलकोट जानुपर्छ भन्ने सन्देश दिन थालिसकेका छौँ ।” ने

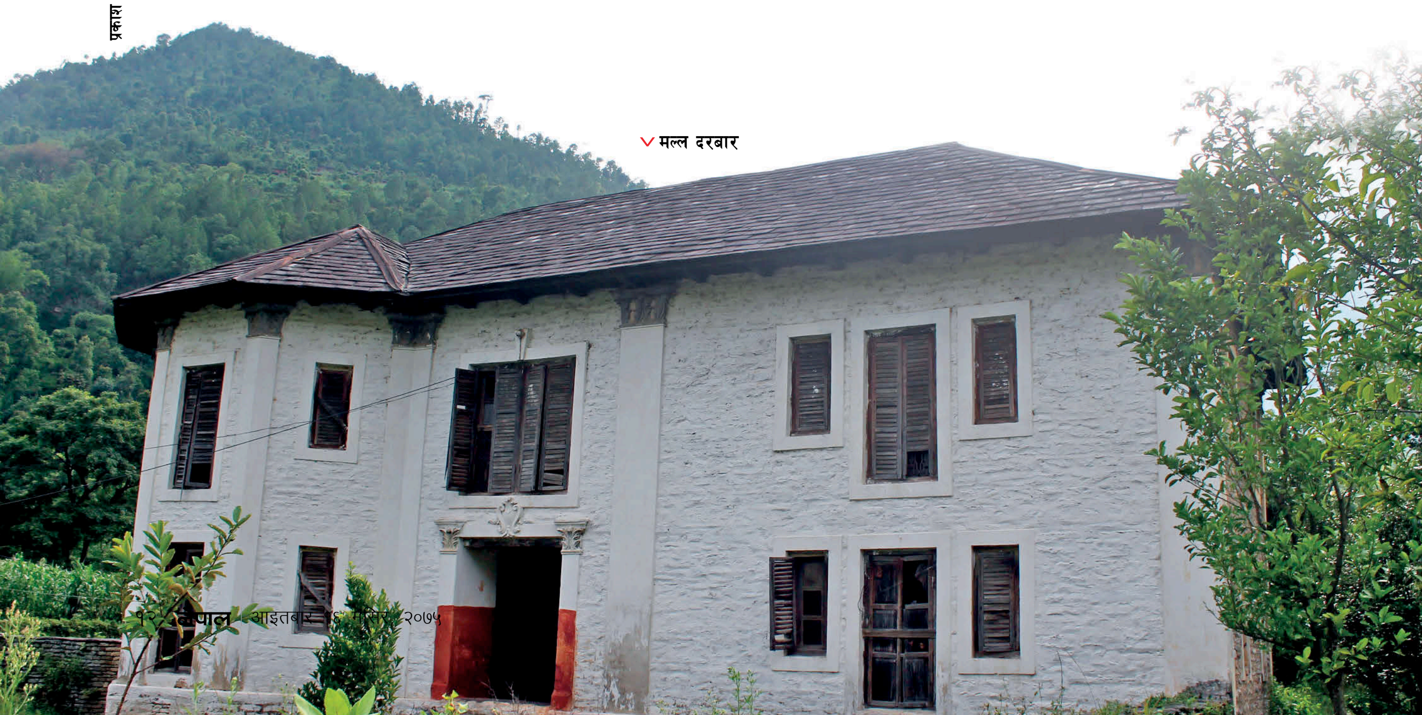
प्रकाश बराल

मल्ल दरबार

मिथिला कि मधेस ?

[सुप्पत बात]

सुरेन्द्र लाभ

प्रदेशको नामकरण सजिलो काम भइदिएको भए संविधानमै उल्लेख भएर आउने थियो । संविधान निर्माणकालमै यो अप्ठेरो विषय हो भनेर अनुभूति गरियो । प्रदेशसभाको दुई तिहाइलाई नाम राख्ने जिम्मा दिइयो । आज अरू प्रदेशजस्तै प्रदेश २ मा पनि विभिन्न नामबारे चर्चा-परिचर्चा चलिरहेको छ ।

मिथिला, मध्यमधेस, मिथिला भोजपुरा, मिथिला भोजपुरा मधेस, जानकी, तिरहुत- धेरै नाम चर्चामा छन् । यीमध्ये मुख्य विवाद मिथिला र मधेसबीच देखिएको छ । ०६३ को पहिलो मधेस आन्दोलनपूर्वदेखि नै यो अन्तर्विरोध देखियो । संघीयता र मधेस आन्दोलनको मूलभूमि नै यो क्षेत्र भएकाले कहिले यी दुवै पूरक देखिए र कहिले एकअर्काका विरोधी । मिथिलाको आफ्नै गौरवगाथा छ, विशिष्ट इतिहास छ । दुई टुक्रामा भए पनि आफ्नै भूगोल छ । जीवन्त, मधुर र इतिहास बोकेको भाषा-साहित्य छ । संघीयताको बहस प्रारम्भ हुनासाथ यस्तो गौरवबोधबाट ओतप्रोत अभियानीहरू मिथिला राज्य स्थापना हुनेमा आशावादी भए । माओवादीको तात्कालिक सांगठनिक संरचना र संघीयतासम्बन्धी प्रस्तुत कतिपय खाकाले पनि मिथिला राज्यको मागमा ऊर्जा थपेकै हो । जनकपुर क्षेत्रमा 'मिथिला राज्य संघर्ष समिति' पनि गठन भयो । आन्दोलनमा पाँच सहिद र दर्जनौँ घाइते भए । नागरिक स्तरबाट प्रस्तुत संघीयताको कतिपय ढाँचामा मधेसमा कोचिला, मिथिला, भोजपुरा, अवध, थारुवानको परिकल्पना गरिएको थियो । तर, ०६३ को मधेस आन्दोलनपछि अकस्मात 'एक मधेस एक प्रदेश' को आवाज उठ्यो ।

मिथिला क्षेत्रकै माओवादी नेता मातृका यादवद्वारा मैथिलीमै काठमाडौँका भित्ताहरूमा लेखाइयो - 'गर्व से कहू हम मधेसी छी, हम भगौडा नहीँ धरतीपुत्र छी ।' यो सानो लेखाइले गजबको ऊर्जा थप्ने काम गऱ्यो मधेसी वर्गमा । वर्षौंदेखि आफ्नै देशमा 'मदिसे' अथवा 'मधेसी' भनेर हेपाइमा परेकाका लागि यही 'मधेसी' शब्द अब अस्त्र बन्न गयो । मेचीदेखि महाकालीसम्मका मधेसीमा यो अस्त्र देखियो । तीन वटा मधेस आन्दोलन भए । दर्जनका दर्जन व्यक्ति सहिद भए । तर 'एक मधेस एक प्रदेश' को नाराबाट मधेसीइतरका व्यक्ति मात्र होइन, राज्यका सम्पूर्ण संयन्त्र त्रसित भए । तेस्रो मधेस आन्दोलन जतिसुकै लामो भए पनि प्रदेश २ भनेर तराईका मात्र आठ जिल्लालाई एक ठाउँमा राखियो । मधेसी दलहरूले नचाहँदा-नचाहँदै यसलाई स्वीकारे, निर्वाचनमा भाग लिए र सत्तामा पुगे ।

प्रदेशको नामकरण संकट यहीँबाट सुरु हुन्छ । मधेस प्रदेश नामकरणको प्रस्ताव अगाडि बढाउँदा एकातिर मधेसी दलहरूको दुई तिहाइ बहुमत छैन, अर्कोतिर पूर्वी र पश्चिमी मधेस छुट्ने भयो । बारम्बार आन्दोलनमा होमिने कार्यकर्तालाई कसरी चित्त बुझाउने ? मिथिलाजस्ता नाममा पनि कार्यकर्तालाई सहमतिमा ल्याउन अहिले सम्भव देखिँदैन । एकातिर भोजपुरीभाषी क्षेत्रका बासिन्दाले मिथिलाजस्ता नाममा अपनत्व ग्रहण गर्न सकिरहेका छैनन्, अर्कोतिर मिथिला र मैथिलीलाई जाति विशेषसँग जोडेर हेर्नेहरूको संख्या पनि ठूलो छ ।

प्रदेश सरकारले यस समस्या समाधानका लागि आयोग पनि गठन गरेको छ । तर, यो आयोगले केही ठोस निष्कर्ष निकाल्न सक्नेमा धेरैले शंका व्यक्त गर्छन् । किनभने, यो विषय प्रदेश संसद्को हो । प्रदेश संसद्मा मूल रूपमा तीन शक्ति छन्- सत्ताधारी फोरम-राजपा, नेकपा र कांग्रेस । नामकरणका लागि चाहिने दुई तिहाइ मत कुनै पनि दलसँग छैन । यस्तो स्थितिमा संसद्बाहिर आयोग बनाउनुको सट्टा संसद्भित्रै तीनै दलका प्रमुख प्रतिनिधि रहने गरी 'नामकरण सहमति निर्माण समिति' बनेको भए राम्रो हुन्थ्यो ।

नामकरण सम्बन्धमा अहिले देखिएको विवादलाई संवादमा परिणत गर्नु आवश्यक छ । सामाजिक सञ्जालमा देखिएको अमर्यादित भाषा, आरोप-प्रत्यारोप, जाति विशेषप्रति लक्षित चोटले कहीँ पुऱ्याउँदैन । बरु यसले समाजमा तिक्तता बढाउँछ । अन्ततः समाज द्वन्द्वमा फस्ने सम्भावना हुन्छ । द्वन्द्वग्रस्त समाजले केवल प्रगति मात्र अवरुद्ध हुँदैन, बरु प्रशस्तै क्षति बेहोर्नुपर्छ भन्ने उदाहरणबाट समयमै शिक्षा लिनुपर्ने हुन्छ । प्रदेशको नामबारे अझ विकल्पहरूको खोजी गर्न सकिन्छ । नामको औचित्यबारे तर्कहरू अगाडि बढाउन सकिन्छ । आठै जिल्लाका बासिन्दालाई अपनत्व अनुभव हुने नामको अन्वेषण हुनु जरुरी छ । अर्काले नामको औचित्य बताउँदा धैर्यपूर्वक सुन्न आवश्यक छ । अनि मात्रै एउटा निर्क्योलमा पुग्न सकिन्छ । यसमा प्रदेश २ का मुखिया अर्थात् मुख्यमन्त्रीको पहल सर्वाधिक महत्त्वपूर्ण हुन सक्छ । मुख्यमन्त्रीको जन्मस्थल भोजपुरी क्षेत्रमा हुनुका साथै मधेस आन्दोलनमा अग्रणी भूमिका रहेको तथा मिथिलाको हृदयस्थली जनकपुर मूल कार्यस्थल रहेकाले उनले तीनै मर्म राम्ररी बुझेका छन् । तसर्थ, यस विवादलाई 'मिथिलाका विरुद्ध मधेस' बन्न नदिन र सर्वस्वीकार्य नाममा उनको अग्रसरता महत्त्वपूर्ण हुन सक्ने विश्वास लिन सकिन्छ । ने

जनकपुरमा हिन्दु कार्ड

उत्तर प्रदेशका मुख्यमन्त्री आदित्यनाथ जनकपुर विवाहोत्सवमा जन्ती बनेर आउँदै

अजित तिवारी/जनकपुर

उत्तर प्रदेशका मुख्यमन्त्री योगी आदित्यनाथ जनकपुर आउने टुंगो लागेपछि फेसबुकमा राजाराम यादवले कमेन्ट लेखे, 'ये भाजपावाला इतना जनकपुर क्युँ आता है ? कुछ तो लोचा है ।'

२६ मंसिरमा राम-जानकी विवाहोत्सवमा जन्ती बनेर आउने आदित्यनाथलाई 'नेपालमा हिन्दु राज्य र राजतन्त्र पुनर्बहालीका लागि लबिइङ गरेको व्यक्ति' करार गर्दै प्रतिपक्षी कांग्रेसले ५ मंसिर साँझ पत्रकार सम्मेलन नै गर्‍यो । कांग्रेसको संशय छ, 'आदित्यनाथको भ्रमणले नेपालमा राजनीति अस्थिरता ल्याउन सहयोग पुग्छ ।' पूर्वमन्त्री जेपी गुप्ताले पनि आदित्यनाथलाई 'वार्म वेलकम' गरिएको फेसबुकमा लेखेका छन्, 'भारतको जातीय राजनीतिको धर्मान्ध शासनमा जनकपुर रूपान्तरणको अभ्यास गर्दैछ । काठमाडौँको रंग चढ्दैछ, जनकपुरमा ।'

रामको जन्मभूमि अयोध्या आदित्यनाथ मुख्यमन्त्री रहेको उत्तर प्रदेशकै धार्मिक सहर हो । राजनीतिमा छिर्नुअघि उनी योगी (साधु) नै थिए । जनकपुर सीताको जन्मभूमि । यी दुवै धार्मिक सहरबीच त्रेतायुगदेखिकै सम्बन्ध छ । उसो भए आदित्यनाथ जन्ती बनेर आउनुले दुई देशका धार्मिक सहरबीचको सम्बन्धमा सघनता नै थप्नुपर्ने होइन ? किन आपत्ति जनाउँदैछन्, दलहरू ?

विश्लेषक चन्द्रकिशोर मुख्यमन्त्री योगी आदित्यनाथको जनकपुर भ्रमणलाई धार्मिक

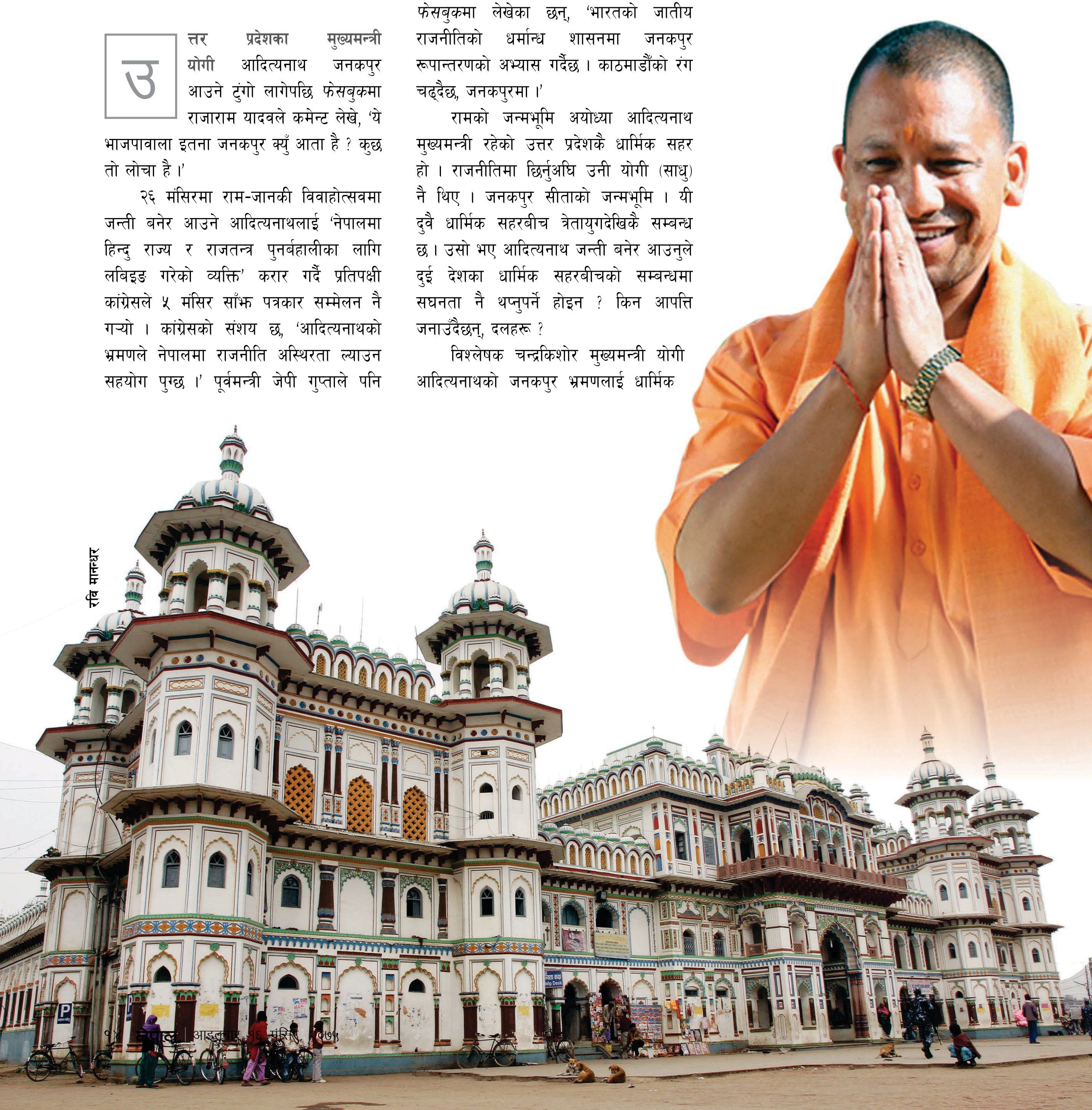
रवि मानन्धर

यात्रा मात्र मान्दैनन् । धार्मिक यात्रामा लुकेको हिन्दुत्वको फाइदा आसन्न भारतीय निर्वाचनमा सत्तासीन भारतीय जनता पार्टी (भाजपा) लाई हुने र त्यसैका लागि निर्वाचनको सँघारमा आदित्यनाथको जनकपुर भ्रमण तय गरिएको उनको बुझाइ छ । “उत्तर भारतका राज्यहरूमा भाजपा जनमत बढाउने ध्येयमा छ,” विश्लेषक चन्द्रकिशोर भन्छन्, “अयोध्यामा राम मन्दिर बनाउन सक्रिय रहेको सन्देश दिन पनि भाजपा हिन्दु कार्डलाई मलजल गरिरहेको छ ।”

सन् १५२८ मा अयोध्यामा बाबरी मस्जिद निर्माण गरियो । हिन्दु मान्यताअनुसार मस्जिद बनाएकै स्थलमा रामको जन्म भएको थियो । रामका अनुयायीहरूको आरोप छ, मन्दिरलाई भत्काएर त्यहाँ मस्जिद बनाइयो। हिन्दु-मुस्लिमबीच कयौँ चरणका हिंसात्मक घटनापछि यो विवाद भारतको सर्वोच्च अदालतमा अझै विचाराधीन छ । विश्व हिन्दु परिषद् (बीएचपी) ले राम मन्दिर निर्माणका लागि आन्दोलनको अगुवाइ गर्‍यो । सन् १९८९ को जुनमा भाजपाले बीएचपीलाई औपचारिक समर्थन दिँदै राम मन्दिरको आन्दोलनमा मिसियो । भारतमा कुल जनसंख्याको ७९.८ प्रतिशत (९६.८ करोड) हिन्दु धर्मावलम्बी छन् ।

आर्थिक, सामाजिक र राजनीतिक मुद्दामा विपक्षी कंग्रेस आईको घेराबन्दीमा परेको सत्तासीन भाजपालाई सन् २०१९ को निर्वाचन सहज देखिन्न । नोटबन्दी, राफेल लडाकू विमान खरिद प्रकरण र सीबीआईका उपल्ला अधिकारीलाई रातारात पदमुक्त गरेको विवादमा भाजपालाई मात्र होइन, प्रधानमन्त्री नरेन्द्र मोदीलाई समेत विपक्षीले घेराबन्दीमा पारेको छ ।

महँगी र भ्रष्टाचारको मुद्दामा विपक्षीको तारो बनेको भाजपासँग हिन्दुत्वको बलियो अस्त्र बाँकी छ । अदालतमा विचाराधीन रहे पनि अध्यादेश ल्याएरै अयोध्यामा राम मन्दिर निर्माण गरिने उसको पछिल्लो अडान आसन्न चुनावमा हिन्दु मत बटुल्नकै लागि देखिन्छ । भाजपाको यही हिन्दुत्वको कार्डमा जनकपुर जेलिएको छ । सीतालाई भारतका हिन्दुले सतीसावित्री ठान्छन् । उनको जन्मभूमि जनकपुरप्रति भारतीयको अगाध आस्था छ ।

भारतीय हिन्दुको जनकपुरप्रतिको त्यही आस्था र विश्वासलाई भाजपाले चुनावी तुरुपमा प्रयोग गर्न चाहन्छ । “राजनीतिमा हिन्दुत्वको कार्ड बलियो छ,” विश्लेषक चन्द्रकिशोर भन्छन्, “त्यसको प्रयोग जनकपुरबाट नहोस्, त्यसबाट बच्नुपर्छ । तर, हेभिवेटको भ्रमणले हुने पर्यटकीय फाइदा भने लिनुपर्छ ।”

२८-२९ वैशाखमा प्रधानमन्त्री मोदीको नेपाल भ्रमण धार्मिक यात्रा रहे पनि त्यसलाई भारतीय राजनीतिसँग जोडेर हेरियो । मोदी जनकपुर र मुक्तिनाथ पुग्दा कर्नाटकमा सरकार बनाउने नजिकको बहुमत भाजपाले पाएको धेरैले आँकलन गरे ।

बुद्धिजीवी सञ्जय सिंह धार्मिक यात्रामा लुकेको ‘स्वार्थ’ यात्रुबाहेक अरूले किटानी गर्न भने नसक्ने बताउँछन् । उनका अनुसार नेपाल-भारतबीच धार्मिक, सांस्कृतिक र रोटीबेटीको सम्बन्ध रहेकाले दुवै देशका उच्च तहमा हुने भ्रमणलाई हिन्दुत्वसँग मात्र जोडेर हेर्न मिल्दैन । “नेपाल-भारतबीच प्राचीन सम्बन्ध छ । जनकपुर-अयोध्याको आफ्नै खाले भाइचारा,” सिंह भन्छन्, “पुरानै सम्बन्धलाई नयाँ आयाम दिन भ्रमण हुन लागेको हो । त्यसबाट दुवै देशलाई फाइदा हुन्छ ।”

संशय किन ?

पाँचवर्षे कार्यकालमा प्रधानमन्त्री मोदीले चारपटक नेपाल भ्रमण गरे । उनको तेस्रो नेपाल भ्रमण २८ वैशाखमा सीधै जनकपुरबाट भयो । मोदीले आफैँ जन्ती बनेर जनकपुर आउने इच्छा राखेका थिए । तर, उनको भ्रमण अनिश्चित बनेपछि हिन्दु बाहुल्य क्षेत्रमा भाजपाका स्टार प्रचारक उत्तर प्रदेशका मुख्यमन्त्री आदित्यनाथको जनकपुर भ्रमण तय गरिएको हो ।

आदित्यनाथको जनकपुर भ्रमण तयारी प्रदेश २ को सरकार र जानकी मन्दिर व्यवस्थापनले थालेका छन् । जन्तीको भेषमा आउने आदित्यनाथले जानकी मन्दिरमा विशेष पूजाअर्चना गर्नेछन् । विवाहपञ्चमीमा नेपाल-भारतका हजारौँ धर्मावलम्बी जनकपुर पुग्छन् ।

आदित्यनाथ नेपालमा हिन्दु राष्ट्र र राजतन्त्र फर्काउन वकालत गर्ने भारतीय साधु पनि हुन् । भारतको गणतन्त्र दिवसमा पूर्वराजा ज्ञानेन्द्र शाहलाई आमन्त्रण गर्ने रणनीति असफल भए पनि राजसंस्थाका पक्षपोषक आदित्यनाथको नेपाल भ्रमणले हिन्दुत्व कार्डलाई तरंगित बनाएको छ । “मोदी वा योगी उनीहरू हिन्दु कार्ड खेल्न पोख्त छन्,” प्राध्यापक सुरेन्द्र लाभ भन्छन्, “हिन्दु कार्डको नाममा वा यसलाई विवादको भूमरीमा राखेर दुई देशको सम्बन्ध बिगार्नु हुन्न ।” प्राध्यापक लाभका अनुसार मोदी वा योगी भ्रमणले चुनावमा भाजपालाई फाइदा पुगे पनि सबै कुरा छर्लंग्याउँदा सम्बन्धमा असर पर्छ ।

जोडिँदै जनकपुर-अयोध्या

सीताको जन्मभूमि जनकपुर र रामको अयोध्या । त्रेतायुत्रमा वैवाहिक सम्बन्ध कायम भयो । नेपाल र भारतबीच उहिलेदेखि रोटीबेटी, धार्मिक र सांस्कृतिक सम्बन्ध रहिआएको छ ।

भगवान् राम-सीताको विवाहको सम्झनामा हरेक वर्ष मंसिरमा जनकपुरमा विवाहपञ्चमी महोत्सव आयोजना हुन्छ। नेपाल र भारतका हजारौँ तीर्थालु सहभागी हुने महोत्सवमा अयोध्याबाट जन्ती आउने चलन छ । विसं ०६१ देखि अयोध्याबाट समूहमै जन्ती आउने परम्परा बसेको छ ।

जानकी मन्दिरका उत्तराधिकारी महन्त रामरोशन दासले विवाहपञ्चमीमा भारतबाट विशेष पाहुना आउन लागेकाले यसपालि भव्य आयोजना गरिएको बताए । उनका अनुसार आदित्यनाथ आफैँ ५ सय जन्ती बोकेर विवाहपञ्चमीमा जनकपुर आउँदैछन् । तर, सिंह भारतीय प्रधानमन्त्री मोदीले नेपाल भ्रमणका क्रममा जनकपुर-अयोध्याको सम्बन्ध र यसलाई जोड्न प्राथमिकता दिएको बताउँछन् ।

जनकपुर-अयोध्याबीचको सम्बन्धलाई कसिलो बनाउन भारतले रामायण सर्किटमा जनकपुरलाई पनि जोडेको छ । २८ वैशाखमा जानकी मन्दिरमा दुवै देशका प्रधानमन्त्री ओली र मोदीले हरियो झन्डा देखाएर जनकपुर-अयोध्या सीधा बस सेवा शुभारम्भ गर्दै रामायण सर्किट उद्घाटन गरे । रुट परमिट र यात्रु अभावमा बन्द जनकपुर-अयोध्या बस सेवा सातायता फेरि गुड्न थालेको छ ।

भारतीय रेलवेले रामायण एक्सप्रेस नामक रेलसेवा रामायण सर्किटसँग जोडिएको स्थानबाट गुडाउन सुरु गरेको छ । राम र सीतासँग जोडिएको स्थलमा पुग्ने यो रेलसेवामा जनकपुरलाई पनि समेटिएको छ ।

नयाँ दिल्लीबाट गुड्ने रामायण एक्सप्रेस रेल भारतको अयोध्या, नन्दीग्राम, सीतामढी, नेपालको जनकपुर, वाराणसी, प्रयाग, चित्रकुट, नासिक, हम्पी हुँदै रामेश्वरम पुग्नेछ । नेपाल र भारतका ११ स्थल छिचोल्ने रेलले १६ दिनमा यात्रा पूरा गर्नेछ ।

रामायण सर्किटमा गुड्ने रेलका यात्रु रामेश्वरम्बाट हवाईजहाजमा श्रीलंकासम्म पुग्न सक्नेछन् ।

कानुन फेरियो सजाय उही

गोवध मुद्दामा पुरानै मुलुकी संहिता, नयाँ संहिता कार्यान्वयनमा ढिलाइ

अली असगर देवान

नेपाल धर्मनिरपेक्ष राज्य भएको एक दशक नाघिसके पनि राज्यको व्यवहारमा तात्विक बदलाव आइसकेको छैन । यसबीच मुलुकले नयाँ संविधान पायो, मुलुकी ऐनलाई संहिताले प्रतिस्थापन गर्‍यो । बागलुङका इन्द्रबहादुर नेपालीलाई त्यसले केही फरक परेन ।

नेपाली पाँच वर्षयता बागलुङ कारागारमा बन्दी छन् । बिनामारे-७ का ४३ वर्षीय नेपालीले ०७१ देखि बागलुङ कारागारमा कैदी जीवन बिताइरहेको कारागार व्यवस्थापन विभागको रेकर्डमा उल्लेख छ ।

गोवध मुद्दामा उनलाई बागलुङ जिल्ला अदालतले १२ वर्षको कैद सजाय तोक्यो । गाईको बाछी मारेको भन्दै स्थानीय चित्रनाथ आचार्यको उजुरीपछि सबुत प्रमाणको आधार देखाउँदै बागलुङ जिल्ला अदालतले नेपालीलाई गोवध हत्यामा दोषी ठहर गर्‍यो । १२ वर्ष जेल सजायको फैसला भयो ।

नेपालीले भने गोवध घटना सम्बन्धमा आफूलाई केही थाहा नभएको भन्ने बेहोराको बकपत्र दिए । न्यायको खोजीमा सर्वोच्च अदालत पुगेका पीडितको विपक्षमा न्यायाधीशद्वय चोलेन्द्रशमशेर जबरा र दीपककुमार कार्कीको संयुक्त इजलासले ०७३ मा उनीविरुद्धको १२ वर्ष जेल सजायको फैसला सदर गर्‍यो ।

तीनै तहबाट नतिजा उही आयो । न पुनरावेदनले सुन्यो, न त सर्वोच्चले नै । माथिल्ला दुईवटै अदालतले गोवध हत्याको दोषी ठहर गर्दै जिल्ला अदालतकै फैसलालाई सदर गरेपछि नेपालीले सोही मुद्दामा कैद भोगिरहेका छन् । यसै मुद्दामा बागलुङकै सकस विक पनि पाँच वर्षदेखि कैद भोगिरहेका छन् । बाछी काट्दा इन्द्रबहादुर नेपालीलाई सघाएको भन्दै अदालतले

उनलाई पनि १२ वर्षको जेल सजाय सुनायो । अदालतको फैसलाबमोजिम उनी पनि अहिले बागलुङ कारागारमा सजाय काटिरहेका छन् ।

सिरहाको लहान नगरपालिकाका मोहम्मद साबिर पनि पाँच वर्षदेखि गोवध मुद्दामा सजाय काटिरहेका छन् । सिरहा जिल्ला अदालतका न्यायाधीश भीमकुमार ओझाको इजलासले गाईको मासु बिक्री गरेको भन्दै उनलाई १२ वर्षको कैद तोकेको हो । स्थानीय सुशीलचन्द्र अधिकारीले मोहम्मद साबिरले गाईको मासु बिक्री गर्दै आएको भन्दै दिएको उजुरीका आधारमा प्रहरीले पक्राउ गरेको अदालतको मिसिलमा उल्लेख छ ।

त्यसपछि प्रहरी र अधिकारीसहित अन्य छिमेकीको बयानका आधारमा सिरहा जिल्ला अदालतले मुलुकी ऐन चौपाया महलको दफा ११ बमोजिम मोहम्मद साबिरलाई १२ वर्ष कैद सजाय गरेको हो । जिल्ला अदालतको फैसला चित्त नबुझेपछि पुनरावेदन तथा सर्वोच्च पुगे पनि उनले सफाइको प्रमाण पाउन सकेनन् ।

सर्वोच्चका न्यायाधीशद्वय गोपाल पराजुली र जगदीश शर्मा पौडेलको संयुक्त इजलासले ०७३ मा जिल्ला र पुनरावेदनले गरेकै फैसला सदर गर्‍यो । यी घटना त केही प्रतिनिधि दृष्टान्त मात्र हुन् ।

इन्द्रबहादुर नेपाली, सकस विक र मोहम्मद साबिर तीनै जनामाथि सर्वोच्चले नै जनही १२ वर्षको सजाय हुने फैसला गरेको छ । जबकि, मुलुकमा ०७२ मै नयाँ संविधान जारी भइसकेको छ । अधिवक्ता कमल मोहन पोखरेलका अनुसार मुलुकी अपराध संहिता ऐन, ०७४ मा कसैले गाईगोरु मारेमा ३ वर्ष कैद, अंगभंग चोट पुर्‍याए ५० हजार जरिवाना र ६ महिनासम्म कैदको व्यवस्था छ ।

मुलुकी ऐनकै चौपायाको महलले जानीजानी गाईगोरु मार्नेलाई १२ वर्ष र वचन अर्थात् गौहत्यामा सहयोग गर्नेलाई ६ वर्षको कैद व्यवस्था गरेको थियो । तर, ०७२ को संविधानले यो मुद्दाका दोषीमाथि गरिने सजाय खुकुलो बनायो । धर्मनिरपेक्ष घोषणापछि पनि गाईलाई राष्ट्रिय जनावरको रूपमा स्वीकार्‍यो । यो मुद्दामा कैद भोगिरहेका अभियुक्त भने अझै पनि संविधानले तोकेभन्दा बढी सजाय पाइरहेका छन् । ०६२/६३ को परिवर्तनपछि पनि गोवध आरोपमा विशेषतः दलित र आदिवासी जनजाति जेल सजाय भोग्न बाध्य छन् ।

नयाँ व्यवस्थाअनुसार यस्तो कसुरमा सजाय घटाइए पनि कार्यान्वयन पक्ष फितलो छ । नयाँ मुलुकी संहिताअनुसार यस्तो कसुर गरे बढीमा तीन वर्ष सजाय हुने व्यवस्था छ । तर, यो कसुरमा अहिले पनि साविकको मुलुकी ऐनबमोजिमको फैसलाअनुसार कयौँले सजाय भोगिरहेको अवस्था छ । कारागार व्यवस्थापन विभागका महानिर्देशक हरिप्रसाद मैनालीका अनुसार देशभर अहिले ८६ जनाले गोवध मुद्दामा कैद भुक्तान गरिरहेका छन् ।

०६८ देखि ०७४ सम्म जिल्ला, पुनरावेदन र सर्वोच्चमा गोवधसम्बन्धी ७ सय २७ मुद्दाको लगत रहेको सर्वोच्चको वार्षिक प्रतिवेदनमा उल्लेख छ । सर्वोच्चको प्रतिवेदनअनुसार यस अवधिमा जिल्ला अदालतमा ४ सय ५६, पुनरावेदनमा १ सय ९० र सर्वोच्चमा ७१ मुद्दाको लगत छ । तीमध्ये सर्वोच्चबाट १७ वटा मुद्दामा १२ वर्षको जेल सजाय हुने गरी फैसला भइसकेको छ ।

आर्थिक वर्ष ०७३/७४ मा मात्र सर्वोच्चमा लगत रहेका गोवधसम्बन्धी मुद्दाको संख्या ३७ रहेको सर्वोच्चका प्रवक्ता भद्रकाली पोखरेल बताउँछन् । प्रतिवादीमध्ये सबैभन्दा धेरै दलित ५१, तामाङ १६, मगर १६, मुसलमान सात, राई सात र क्षत्री तीन प्रतिशत छन् ।

सर्वोच्चले ०६८ देखि लगत रहेका ७२ मुद्दामध्ये ५० प्रतिशत मुद्दामा १२ वर्षको सजाय हुने गरी फैसला गरिसकेको छ । त्यसैगरी, उल्टिएका मुद्दा ३५ प्रतिशत, आंशिक दाबी पुगेका नौ प्रतिशत र दाबी नपुगेका ६ प्रतिशत छन् ।

अदालतको फैसला

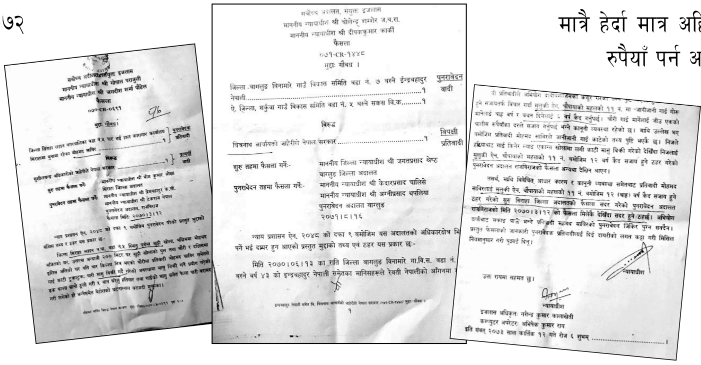

सर्वोच्च अदालत संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री गोपाल पराजुली
माननीय न्यायाधीश श्री जगदीश शर्मा पौडेल
फैसला
०७०-CR-०६९१
76
मुद्दाः गौवध।

जिल्ला सिराहा लहान नगरपालिका वडा नं.५ घर भई हाल कारागार कार्यालय सिराहामा थुनामा रहेका मोहमद साबिर ....१ } पुनरावेदक प्रतिवादी

विरुद्ध

सुशीलचन्द्र अधिकारीको जाहेरीले नेपाल सरकार ....१ } प्रत्यर्थी वादी

शुरु तहमा फैसला गर्नेः माननीय न्यायाधीश श्री भीम कुमार ओझा
सिराहा जिल्ला अदालत
पुनरावेदन तहमा फैसला गर्नेः माननीय न्यायाधीश श्री प्रेमबहादुर के.सी.
माननीय न्यायाधीश श्री टेकराज नेपाल
पुनरावेदन अदालत, राजबिराज
फैसला मितिः २०७०।३।१२

न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ९ बमोजिम पुनरावेदन परेको प्रस्तुत मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य र ठहर यस प्रकार छः-

जिल्ला सिराहा लहान न.पा. वडा नं.५ स्थित पूर्वमा खुद्री खोला, पश्चिममा मोहमद मजितको घर, उत्तरमा अन्दाजी २०० मिटर पर खुद्री खोलाको पुल तथा चौरी र दक्षिणमा इलिस अलिको घर यति चार किल्ला भित्र भएको चौरीमा प्रतिवादी मोहमद साबिर समेतले गाई काटी टुक्राटुक्रा पारी मासु बिक्री गर्दै गरेको अवस्थामा मासु बिक्री गर्ने प्रयोग गरेको ढक पल्ला सानो ठूलो गरी ५ थान घरेलु हतियार तथा गाईको मासु समेत फेला पारी बरामद गरी लगेको हो भन्नेसमेत बेहोराको घटनास्थल बरामदी मुचुल्का।

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री चोलेन्द्र शमशेर ज.ब.रा.
माननीय न्यायाधीश श्री दीपककुमार कार्की
फैसला
०७१-CR-१४४८
मुद्दाः गौवध ।

जिल्ला बागलुङ बिनामारे गाउँ विकास समिति वडा नं. ७ बस्ने ईन्द्रबहादुर नेपाली............१ | पुनरावेदन वादी
ऐ. जिल्ला, सर्कुवा गाउँ विकास समिति वडा नं. ५ बस्ने सकस बि.क............१

विरुद्ध

चित्रनाथ आर्चायको जाहेरीले नेपाल सरकार ....१ | विपक्षी प्रतिवादी

शुरु तहमा फैसला गर्नेः- माननीय जिल्ला न्यायाधीश श्री जगतप्रसाद श्रेष्ठ
बागलुङ जिल्ला अदालत
पुनरावेदन तहमा फैसला गर्नेः- माननीय न्यायाधीश श्री केदारप्रसाद चालिसे
माननीय न्यायाधीश श्री अग्नीप्रसाद थपलिया
पुनरावेदन अदालत बागलुङ
२०७१।८।१६

न्याय प्रशासन ऐन, २०४८ को दफा ९ बमोजिम यस अदालतको अधिकारक्षेत्र भि
पर्ने भई दायर हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको तथ्य एवं ठहर यस प्रकार छः-

मिति २०७०।०६।१३ का राति जिल्ला बागलुङ बिनामारे गा.वि.स. वडा नं.
बस्ने वर्ष ४३ को इन्द्रबहादुर नेपाली समेतका मानिसहरूले रेवती नेपालीको आँगनमा

१

यी प्रतिवादीले अभियोग दाबीबमोजिमको कसूर गरेको तथ्य [illegible]
हुने सजायतर्फ विचार गर्दा मुलुकी ऐन, चौपायाको महलको ११ नं. मा "जानीजानी गाई गोरु मार्नेलाई बाह्र वर्ष र बचन दिनेलाई ६ वर्ष कैद गर्नुपर्छ। चौरी गाई मार्नेलाई जीउ एकको चालीस रुपैयाँका दरले सजाय गर्नुपर्छ भन्ने कानूनी व्यवस्था रहेको छ। माथि उल्लेख भए बमोजिम प्रतिवादी मोहमद साबिरले जानीजानी गाई काटेको तथ्य पुष्टि भएकै छ। निजले हटियाबाट गाई किनेर ल्याइ एकान्त खोलामा लगी काटी मासु बिक्री गरेको देखिँदा निजलाई मुलुकी ऐन, चौपायाको महलको ११ नं. बमोजिम १२ वर्ष कैद सजाय हुने ठहर गरेको पुनरावेदन अदालत राजबिराजको फैसला अन्यथा देखिन आएन।

तसर्थ, माथि विवेचित आधार कारण र कानूनी व्यवस्था समेतबाट प्रतिवादी मोहमद साबिरलाई मुलुकी ऐन, चौपायाको महलको ११ नं. बमोजिम १२ (बाह्र) वर्ष कैद सजाय हुने ठहर गरेको सुरु सिराहा जिल्ला अदालतको फैसला सदर गरेको पुनरावेदन अदालत राजबिराजको मिति २०७०।३।१२ को फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ। अभियोग दाबीबाट सफाइ पाऊँ भन्ने प्रतिवादी महमद साबिरको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्दैन। प्रस्तुत फैसलाको जानकारी पुनरावेदक प्रतिवादीलाई दिई दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार गरी बुझाई दिनू।

न्यायाधीश

उक्त रायमा सहमत छु।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृतः नगेन्द्र कुमार कालाखेती
कम्प्युटर अपरेटरः अभिषेक कुमार राय
इति संवत् २०७३ साल कार्तिक १२ गते रोज ६ शुभम् ....।

विसं १४३६ को जयस्थिति मल्लको विधान 'मानवन्यायशास्त्र' ले मालिकको गोधनको रक्षा गर्न नसके गोठालाबाटै क्षतिपूर्ति भराउने र गोधन कुटेर मारेको भए पनि गोठालाबाट क्षतिपूर्ति मात्र तिराउने व्यवस्था गरेको थियो । पृथ्वीनारायण शाहको पालामा समेत यो क्रम यथावत् रह्यो ।

विभागका महानिर्देशक मैनाली नयाँ मुलुकी संहिता लागू भइसकेपछि गोवध मुद्दामा कानुनले तोकेअनुसार कैदी राख्न सबै कारागारमा परिपत्र गरिएको बताउँछन् । बढी सजाय पाएका कैदीलाई प्रक्रिया पूरा गरेर तत्कालै रिहा गर्न सूचना गरिएको उनको दाबी छ ।

विभागले बढी सजाय पाएका कैदीलाई तत्कालै रिहा गर्न आदेश दिएको जनाए पनि ०७३ मै सर्वोच्चले १२ वर्षको कैद हुने फैसला गरेका नेपाली, विक र साबिरले भने विभागको 'साइट' मा गोवध मुद्दामै सजाय भुक्तान गरिरहेको देखिन्छ ।

कानुनविद्का अनुसार नयाँ संहिताले अन्य मुद्दामा कडाइ गरे पनि गोवध मुद्दामा कानुन खुकुलो पारेको छ । अधिवक्ता कमलमोहन पोखरेल भन्छन्, "अझै पनि कैदीबन्दीले त्यसको लाभ लिन सकिरहेका छैनन् ।" गत भदौदेखि नै देशमा नयाँ कानुन लागू भए पनि कतिपय मुद्दामा त्यसको पूर्ण कार्यान्वयन हुन नसकेको उनी बताउँछन् ।

कानुनले तोकेभन्दा बढी सजाय पाइरहेका गोवध मुद्दाका कैदीबन्दीका कारण राष्ट्रको ढुकुटीमा समेत असर परिरहेको छ । विभागका अनुसार सरकारले एक कैदीलाई ७ सय ग्राम चामल र ६० रुपैयाँ दैनिक उपलब्ध गराउँछ । यसका अलावा कैदी बिरामी परे उनीहरूको औषधोपचार खर्च पनि सरकारले नै बेहोर्नुपर्छ ।

वीरगन्ज कारागारका अनुसार एक कैदीलाई दिइने दैनिक खाना खर्च र नगद मात्रै हेर्दा मात्र अहिलेको बजारभाउ करिब सय रुपैयाँ पर्न आउँछ । अर्थात्, गोवध मुद्दामा कैद भोगिरहेकालाई राज्यले एक दिनमा ७२ हजारभन्दा बढी खर्च गर्नुपर्छ । त्यस्तो खर्च एक महिनाका लागि करिब २२ लाख र एक वर्षमा २ करोड ६१ लाख रुपैयाँभन्दा बढी हुन्छ । ने

पिपासु पुरुष होइन, मानव

बहस

प्रमोद मिश्र

यौन अतिक्रमण पर्दाफास गर्ने मीटू आन्दोलनले दिल्ली हुँदै काठमाडौँलाई पनि हानिसकेको छ। यसको भेलमा पछारिएका केशव स्थापितले 'नेपाली संस्कृतिमाथि खतरा' को गुहार लगाइसकेछन्। मीटू मात्रैको झटारो भएको भए सहरी शिक्षित मध्यमवर्गीय महिलाको भारतीय वा अमेरिकी सहरी महिलाको नक्कल हो भनेर यसलाई ढिसमिस गर्न सकिन्थ्यो। यहाँ त दिनहुँ छापामा देशको अमुक भागमा अमुक वर्षकी बालिका, किशोरी, युवती र वृद्धाको बलात्कार र हत्याको एकपछि अर्को अचम्मित पार्ने खबरले मन रन्थन्याउँछ। स्त्रीमाथि घरभित्र र बाहिर हिंसा त स्त्री-पुरुष सम्बन्धको सांस्कृतिक अंग नै हुन पुगेको छ। तसर्थ, मीटूको यो लहरलाई गहिरिएर बुझ्नुपर्ने भएको छ।

हामी पुरुष पिता, पुत्र, भाइ, भदा वा अरू कुनै दृश्य-अदृश्य नाता-सम्बन्धको भूमिकामा रहँदै आएका हुन्छौँ। सभ्यताको विकासक्रममा प्रकृतिले पुरुष र नारीलाई केही जैविक भिन्नताले सजाएको छ। समाज र धर्मशास्त्रले ती भिन्नताका आधारमा पितृसत्ता खडा गरेको छ, जसको बफादार सिपाही हामी पुरुष भएकै छौँ। कतिपय स्त्री आमा, सासू, नन्द आदिका भूमिकामा छन्। पितृसत्ताको भाषाव्यूहले हाम्रो मनमस्तिष्कलाई जेलेको छ, जसले गर्दा हामी पुरुषको श्रेष्ठता/हैकम र स्त्रीको दुर्बलतालाई प्राकृतिक र ईश्वरप्रदत्त मान्छौँ। हाम्रो भाषाले पनि पुरुषलाई 'वीरभोग्या बसुन्धरा' र नारीलाई अबला नामकरण गरी 'बालानां रोदनं बलम्' वा 'पुरुषस्य भाग्यम्' तर 'त्रिया चरित्रम्' भन्न सिकाएको छ। र, आफ्नो निहित स्वार्थसमेत गाँसिएकाले यो कुरा नैसर्गिक हो भन्ने जिद्दी गर्छौं। तर, कतिपय आमा, सासू, नन्द आदि भूमिकामा रहेकी स्त्रीले पनि यी पितृसत्तात्मक विचार प्रणाली र भाषाजाललाई आत्मीकरण गरेर पितृसत्ताको बफादार सिपाही बन्न पुगेका छन्। अन्यथा, आमा, हजुरआमा, सासूहरू छोरा पाउन किन मरिहत्ते गर्थे र सासु-नन्दआमाजूहरू बुहारी कजाउन किन लागिपर्थे ?

त्यसैले मीटूको अर्थ गहिरो छ र यसको प्रभाव दूरगामी हुनेछ। मीटू मध्यमवर्गीय सहरी शिक्षित महिलाको मुक्ति उद्घोषका रूपमा लिन आवश्यक हुन्छ। पुरुष सत्ताले नारीलाई नियन्त्रणमा राख्न उसको यौनवरिपरि भाषा र विचारको जाल बुनेको छ। त्यस जालले एकातिर स्त्री यौनलाई शर्म, शील र बत्तीस लक्षणको डोरीले बाँधेको छ भने अर्कोतिर त्यही यौनलाई अश्लील र त्यो डोरी तोड्ने प्रयासलाई तथानाम अपशब्दले खबरदारी गरेको छ। त्यस जालरूपी इज्जत, शर्म, शील आदि बत्तीस गुणबाट आजादीको घोषणा हो यो मीटू आन्दोलन। ती अपशब्दलाई जताबाट आयो, त्यतै फर्काउने उद्यम पनि हो- नारी स्वाश्रयी नभई सधैँ पराश्रयी हो भन्ने मान्यतालाई तिलाञ्जली दिने घोषणा। आफ्नो शरीर र यौनको स्त्री स्वयं स्वामी हो भन्ने कुराको घोषणा पनि हो यो। ऊ पुरुषको भोग्या वस्तु नभई एक स्वतन्त्र सबै इच्छा-आकांक्षाहरूको कर्ता हो। आदिम युगको आखेट गर्ने, कन्दमूल बटुल्ने जंगली युगको प्रजनन र यौन टक्रचाउने घरेलु जन्तु होइन ऊ। सार्वजनिक स्थानमा आफ्नो सीप, विवेक र बुद्धिले ससम्मान जीविकोपार्जन गर्न सक्ने अरूजस्तै क्षमतावान व्यक्ति हो। पुरुष चरित्रको जति ठेगान हुँदैन, त्यति स्त्रीको भाग्यको पनि हुँदैन भनेर मनुवादी विचारलाई उँधो-उँभो पार्ने प्रयास हो यो। यी सबैको घोषणा हो मीटू आन्दोलन। त्यसैले त मीटूलाई लिएर आफूप्रति भएको यौन शोषण र अतिक्रमण उसको बेइज्जती नभई त्यस्तो कृत्य गर्नेको अपराध हो र उसैलाई शर्म हुनुपर्छ भन्ने सार्वजनिक घोषणा हो यो। तसर्थ, कसैले यसलाई नेपाली संस्कृतिमाथि आक्रमण भन्ठान्छ भने त्यसमा के आश्चर्य ? किनभने नेपाली संस्कृति भनेकै पुरुषको हैकम चल्ने संस्कृति हो उनीहरूको नजरमा।

मीटू आन्दोलनले अरू कुरा पनि औँल्याएको छ। त्यो हो- पुरुषको यौन मामिलामा अतिक्रमणकारी स्वभाव र पितृसत्ताजनित हैकम। पश्चिमा मुलुकमा स्त्रीपुरुष समागम मागी विवाहबाट भएन। जस्तोसुकै वर्ग र नश्लको परिधिभित्र रहेर विवाह भए पनि केटाले केटीलाई रिझाउनैपर्ने र एकअर्कालाई मन पराएर प्रेममा पर्नैपर्ने पारिवारिक र सामाजिक अपेक्षा रहँदै आएको छ। बाल्यकालदेखि नै समाज र परिवारले केटाकेटीलाई आपसमा भेट्ने अवसर जुटाइदिन्छ, हेलमेल गराउँछ। यदि कुनै युवायुवतीले विपरीत लिंगीलाई भेट्ने अनिच्छा बारम्बार गरेमा परिवार चिन्तित हुन्छ। यसले जिन्दगी कसरी धान्छ भन्ने चिन्ता मातापितालाई हुन्छ। यस्तो सामाजिक अपेक्षा र व्यवस्थाले पनि स्त्री-पुरुष परिवारबाहिरका विपरीत लिंगीसँग एकआपसमा कुरा गर्न र एकअर्कालाई लिंगीय रूपमा मात्र होइन, व्यक्तिका रूपमा हेर्न र व्यवहार गर्न अभ्यस्त हुन्छन्। स्त्री-पुरुष संवादका सूक्ष्म संकेत बुझ्न आम रूपमा सक्षम हुन्छन्। मीटू विस्फोटले के देखायो भने पश्चिमेली मुलुकमा पुरुषद्वारा यौन अतिक्रमण यौनका लागि इमानदार चाहना मात्र नभई पुरुषको अहं तुष्टि, हैकम र शक्ति प्रयोगको खेल हो भने स्त्रीको स्वत्वको अनादर र अतिक्रमण। पितृसत्ताको पाश्चात्य अवतार सोच्छ- स्त्री यौनपिपासा तुष्टि गर्ने वस्तु/साधन हो, सर्वाधिकारसम्पन्न व्यक्ति होइन।

मीटूको अर्थ गहिरो छ र यसको प्रभाव दूरगामी हुनेछ । मीटूलाई मध्यमवर्गीय सहरी शिक्षित महिलाको मुक्ति उद्घोषका रूपमा लिन आवश्यक छ ।

युरोप, अमेरिकामा नारी स्वतन्त्रता उत्कर्षमा पुगेको भान हुन्थ्यो, खासगरी हामी एसियालीलाई । वयस्क स्त्री-पुरुष कुममा कुम मिलाएर खुला बारमा मादक चुस्की लिँदै गफ गरेको पहिलोचोटि देख्दा यो त कहाँको लैंगिक स्वतन्त्रताको इन्द्रलोकमा आइपुगिएजस्तो लागेको थियो । तर, मीटू विस्फोटले पाश्चात्य पितृसत्तालाई उदांगो पारिदिएको छ । हिन्दु र मुस्लिम समाजमा नारी पक्कै पनि स्वतन्त्र छैनन् किनभने तिनीहरू परम्परागत नियम, कानुन, चालचलन र रीतिथितिको किल्लाभित्र बस्छन् भन्ने अपेक्षा गरिन्छ । नबस्नेलाई अधिकांश मामिलामा दबाब र कतिपय ठाउँमा हिंसाको धम्की दिइन्छ र हिंसासमेत गरिन्छ । स्त्रीलाई व्यक्तिभन्दा पनि परिवार, कुल, वंश, जात र धर्मको अभिन्न अंग मानिन्छ । तिनलाई सामूहिक पहिचानको मानसम्मान र इज्जत प्रतिष्ठा बोक्ने भाँडो मानिन्छ ।

पाश्चात्य मुलुकमा त्यस्तो प्रायः छैन । त्यहाँ जात, नाताकुटुम्ब वा धर्मजस्ता सामूहिक पहिचानप्रति स्त्रीसँग यताको जस्तो दायित्व छैन भने सामूहिकताले रक्षाकवच पनि दिँदैन । स्त्री पुरुषजस्तै व्यक्ति हुन्छ । कुल, जात र धर्मको इज्जत र अस्मिता बोक्ने भरिया हुँदैन । स्त्रीको यौनिकतासँग कुल र जातिको इज्जत गाँसिएको हुँदैन । उसको स्वतन्त्र स्वत्व हुन्छ । वैयक्तिकता हुन्छ-कानुनी, नैतिक र दार्शनिक रूपमा । ऊ आफ्ना लागि र आचरणप्रति आफैँ जिम्मेवार हुन्छ । एक डेढ शताब्दीको संघर्षपछि पाश्चात्य नारी यो अवस्थामा पुगेका छन् । तर, मीटू घटनाले के देखाएको छ भने त्यहाँ पितृसत्ताले सामाजिक, आर्थिक र राजनीतिक शक्ति सञ्चालनका भरमा स्त्रीलाई उसको पूर्ण स्वत्व प्राप्ति र परिचालनबाट वञ्चित पारेको छ । पुँजीवादी व्यवस्थाको आर्थिक सोपानमा पुरुषले लोकतन्त्रमा खाइपाई आएको शक्ति र समानता स्त्रीसम्म सरेको रहेनछ । यसले गर्दा आफ्नो करिअर गुम्ने डरले वर्षौंसम्म नारीलाई आफूमाथि भएको यौन अतिक्रमण र हिंसाबारे बोल्ने आँट आएन । मीटूले यसलाई सम्भव बनायो ।

तर, भारत र नेपालजस्ता पूर्वीय मुलुकमा एउटा अर्को जटिलता थपिएको छ । यस्तो जातीय र धार्मिक समाजमा विवाहबाट मात्र यौन स्वीकार्य हुन्छ । हिन्दुकरण नभएका जनजातिको चलनलाई एकछिनका लागि छाडिदिने हो भने मागी विवाहलाई उत्कृष्ट र सर्वस्वीकार्य मानिन्छ । यस्तो समाजमा स्त्री-पुरुषले एकअर्कासँग सामान्य भई स्वतन्त्र व्यक्तिका रूपमा सम्मानका साथ कुरै गर्न जानेको हुँदैन । न विपरीत लिंगीका रूपमा, न त व्यक्तिका रूपमा । विपरीत लिंगीबीचको सम्पर्कमाथि बन्देजले गर्दा जस्तोसुकै सम्पर्क, चाहना र प्रयासलाई समाजले अतिक्रमणजस्तो मान्छ । स्त्रीको आमाबाबुको स्वीकृतिबिना पुरुषसँग स्वेच्छाको यौनरहित सम्पर्कलाई पनि पढेलेखेका जिम्मेदार, ओहोदावाल पुरुषसमेतले अश्लील ठान्छ । जीवनमा सहचर वा सहचरी खोज्ने दायित्व र अधिकार स्वयं व्यक्तिकै हो भन्ने मान्यता हुँदैन । छोराले त्यस्तो गरिहाल्यो भने पनि आमाबाबुलाई दुःख मनाउ हुन्छ । कुनै पनि स्त्री आफ्नो परिवारका सदस्यसँगबाहेक वा परिवारबाहिर एक रात बिताइन् भने तिनलाई बात लाग्ने कुरा अझै पनि नेपाली समाजको सम्झनामा आलै हुनुपर्छ । त्यस्तो स्थितिमा जहाँ पितृसत्ताको निर्वाध हैकम छ र प्रायः पुरुष पितृसत्ताका स्वार्थी सिपाही बनेका छन्, त्यहाँ स्त्रीको मानमर्दन हुन्छ, ऊमाथि अतिक्रमण वा आक्रमण हुन्छ भने के अचम्म मान्नु ! त्यहाँ मीटू भन्ने आँट कुनै महिलाले गर्छिन् भने त्यो विभेद र उत्पीडनबाट आजादीको घोषणा हो । यसले मदमत्त, धनमत्त, पदमत्त, सत्तावान र शक्तिमान पुरुषको मुटुमा पक्कै पनि ढ्यांग्रो ठोकेको हुनुपर्छ ।

तसर्थ, मीटू क्रान्ति हो । अरू क्रान्तिजस्तै यसका केही अतिवादी पक्ष निस्किए पनि यसले नारीलाई आफ्नो शरीरमाथि सामाजिक र यौन अधिकार स्थापित गर्ने मौका दिनेछ । नेपाल र भारतका हकमा भने यसले सार्वजनिक कार्यस्थलमा नारीलाई आफ्नो शरीरमाथिको अधिकार स्थापित गराउँछ । साथै, पितृसत्ताको निर्वाध सुविधा भोग गरिरहेका पुरुषका लागि मीटू एउटा सशक्त विद्यालय बन्नेछ, जहाँको शिक्षाले ऊ पिपासु पुरुषभन्दा मानव बन्न सिक्नेछ । सदियौँदेखि जरा गाडेर बसेको पितृसत्तालाई फाल्न मीटू मुक्तिबोधसँगै स्वतन्त्रताको उद्घोष मात्र हो । समानताका लागि असल संग्राम त बाँकी नै रहन्छ ।

टिप्पणी

महन्थविरुद्ध एकजुट

रवि मानन्धर

किशोर नेपाल

राष्ट्रिय जनता पार्टीमा अध्यक्ष मण्डलका अध्यक्ष महन्थ ठाकुरका विरुद्ध 'कू' भएको छ । कूको प्रयत्न र विधि सुरु हुँदा महन्थ महोत्तरीमा पार्टीको काममा व्यस्त थिए। आफूलाई महाधिवेशनसम्मका लागि अध्यक्ष बनाउने 'साथीहरू' यति कडा रूपमा प्रस्तुत होलान्जस्तो उनलाई लागेको थिएन । समाचार पाएपछि उनी महोत्तरीको कार्यक्रम छोट्याएर काठमाडौँ फर्किए । उनले राजपा बैठकको अध्यक्षता गरे । यही बैठकले उनलाई अध्यक्ष पदबाट हटायो र राजेन्द्र महतोलाई दुई महिनाका लागि संयोजक तोक्यो ।

लोकतन्त्रमा महन्थविरुद्धको यो कू अस्वाभाविक थियो । भन्नलाई महन्थले आफ्नो हिसाबले पार्टी पदाधिकारी नियुक्त गरेको बताइए पनि यो कुरा सर्वथा सत्य होइन । वास्तविकता यति मात्रै हो- राजपा पार्टी बनिनसकेको निर्माणमुखी पार्टी हो, जसको सही नक्सा बनेको छैन । यो पार्टीमा जति नेता छन्, तिनमा समानता र एकअर्काप्रति सम्मान र सम्मोहन छैन। यो कुरा अहिले उदांगो भएको छ। संघीय संसद्को निर्वाचनताका महन्थ र अध्यक्ष मण्डलका सदस्य राजेन्द्र महतोबीचको मनमुटाव कडा बनेको थियो । महन्थको मनसाय धनुषाको एक सिट कांग्रेसका लागि छाडिदिने थियो। महतो त्यो सिटबाट आफैँ उठ्न उद्दत थिए । साविक सर्लाही जिल्लामा उनको चुनावी भविष्य निश्चित थिएन । त्यसैबेलादेखि राजपामा महन्थको उपस्थिति महतोका लागि असह्य बनेको थियो ।

राजपा अध्यक्ष मण्डलका अध्यक्षबाट महन्थको 'निष्कासन' पछि प्रधानमन्त्री केपी ओलीको सरकारमा महतोसहित राजपा नेताहरूको प्रवेश सुगम बनेको छ। सत्ताको हरेक परिवर्तनसँगै मन्त्री पदमा रहेका राजेन्द्र महतोको 'दोस्रो निर्वाचन क्षेत्र' सरकार नै हो। यसका लागि उनले पछिल्लो मधेस आन्दोलनको समयमा पनि प्रयास गरेका थिए। राजपा नेताहरूको सरकार प्रवेशका लागि अहिलेको 'समय योग' राम्रो देखिँदैन। संविधानमा गरिने भनिएको संशोधनको प्रश्नमा प्रधानमन्त्री ओलीले जस्तो खालको निरपेक्षता देखाएका छन्, त्यसबाट उपप्रधानमन्त्री तथा समाजवादी फोरमका अध्यक्ष उपेन्द्र यादव गुम्सिएका छन् ।

महतोहरू सरकारमा गइसकेपछि संविधान संशोधन सरकारकै पक्षमा अलपत्र पर्ने निश्चित छ । प्रमुख प्रतिपक्षी कांग्रेस आफ्नै किचलोमा फसेकाले पनि संविधानको विषयमा अलमलमै रहेको छ । पछिल्लो चुनावदेखि मधेसका नेताहरूसँग कांग्रेसको सम्बन्ध हार्दिक छैन । कांग्रेस र राजपा दुवै लोकतान्त्रिक राजनीतिको पक्षधर भनिए पनि आपसी सम्बन्ध त्यसअनुरूप रहेको देखिँदैन ।

महन्थ ठाकुरको लोकतान्त्रिक निष्ठाका बारेमा कसैले प्रश्न उठाउँदैन । उनी शान्त प्रकृतिका व्यक्ति हुन्, जसले मूल्य-मान्यताको राजनीतिका लागि कडा र प्रतिबद्ध संघर्ष गरेका छन् । ठूलो पदको मोहबाट बाहिर निस्किएर स्वायत्त मधेसको झन्डा उठाउने महन्थको राजनीतिमा राजपाको अहिलेको 'कू' ले खासै असर नपार्ला। किनभने, महन्थले पार्टीका अन्य नेतालाई उनीहरूको 'सानो-ठूलो' चुनाव क्षेत्रमै व्यस्त छाडेर मधेस भ्रमण गर्ने कार्यक्रम बनाएका थिए। उनले पार्टीमा आफ्नो वर्चस्व स्थापित गर्ने चाहना राख्नु अस्वाभाविक थिएन ।

केही दिनपछि राजेन्द्र महतो, शरतसिंह भण्डारी र राजकिशोर यादव ओली क्याबिनेटको सदस्य भए भने कसैले पनि आश्चर्य मान्नुपर्ने छैन । सरकार गठन भएदेखि नै संरचनात्मक आधारको अभावमा चुमुर्किएर बस्न बाध्य रहेको प्रदेश सरकारमा पनि यसको असर अवश्य पर्नेछ । जनकपुरधामलाई 'शक्तिपीठ' बनाएर शासन चलाउने अभ्यास गरिरहेको प्रदेश सरकारले घटनाक्रमलाई कसरी हेरिरहेको छ, बुझ्न गाह्रो छैन । प्रदेश सरकारमाथि तत्काल कुनै संकट आउने छैन । तर, राजपाको फुटले सरकारका नेताहरूमा खिन्नता बढ्नेछ। सरकारका एक कर्मचारीका अनुसार प्रादेशिक संरचना नै टिक्ने/नटिक्ने आशंकामा रहेको अवस्थामा पार्टीमा आएको फुटको असर त भइहाल्छ।

नेपालका सबै राजनीतिक दलहरू एउटा न एउटा प्रक्रियागत झमेलामा फसेका छन्। नेकपा, कांग्रेस, राजपा र अन्य पार्टी कतै विधानमा चुकेका छन्, कतै निर्णयमा। पारदर्शी ढंगबाट पार्टीहरू चलेका छैनन् । आधिकारिक नेतृत्वले पार्टीलाई पारदर्शी बनाउन खोजे पनि त्यसो गर्नु सुगम छैन । पार्टी जातको रूखका हाँगाबिंगा र जरा सोचेभन्दा चाँडो फैलिन्छन् । नवगठित राजपालाई त्यही हाँगाबिंगा र जराले धक्का दिएका हुन्। ने

विशेष

द्वन्द्व पीडित राष्ट्रिय सम्मेलन
काठमाडौं
४-५ मंसीर २०७५

कबिन अधिकारी

न सत्य निरुपण, न मेलमिलाप

द्वन्द्वपीडित, अन्तर्राष्ट्रिय समुदाय, नागरिक समाज र स्वयं सरकारको समेत विश्वास जित्न सकेन आयोगले

जनक नेपाल

बे**पत्ता नागरिक छानबिन, सत्य** निरुपण तथा मेलमिलाप आयोग गठनको चार वर्ष पुग्नै लाग्दा द्वन्द्वपीडितमा न्यायको आशा जाग्नुपर्ने हो । परिपूरण प्रस्ट नीति र मेलमिलापको वातावरण बन्नुपर्ने थियो । तर, पीडितहरू यी दुई आयोगबाट संक्रमणकालीन न्याय सम्भव नभएको भन्दै पुनःसंरचनाको माग गरिरहेका छन् ।

काठमाडौँमा राष्ट्रिय सम्मेलन (४-५ मंसिर) गर्दै द्वन्द्वपीडितले दुवै आयोग औचित्यहीन रहेको ठहर गरिदिए । 'संक्रमणकालीन न्यायको भावना अनुकूल तथा मानव अधिकारमैत्री नभएका कारणले संक्रमणकालीन न्याय निरुपण गर्ने उद्देश्यले गठन गरिएका दुई आयोगप्रति प्रारम्भदेखि नै हाम्रो विश्वास थिएन । आयोगहरूका चार वर्षको कार्य सम्पादनको मूल्यांकन गर्दा हाम्रो आशंका यथार्थमा रूपान्तरण भएको छ' द्वन्द्वपीडित बडापत्रमा भनिएको छ, 'त्यसैले यथास्थितिमा विद्यमान आयोगहरूको कुनै अर्थ, औचित्य तथा प्रयोजन रहन सक्दैन ।'

यथास्थितिमा आयोगहरूको कार्यकाल थप गरिए सम्पूर्ण द्वन्द्वपीडितले न्यायका लागि अन्य उपाय खोजी गर्ने चेतावनी दिइएको छ । द्वन्द्वपीडितको समेत सहमतिमा पुनःलेखन वा संशोधन हुने कानुनको आधारमा पुनःसंरचना गरिने आयोगबाट मात्र न्याय सम्भव हुने उनीहरूको ठहर छ । "आयोगको प्राथमिकतामा पीडित कहिल्यै परेनन् । नीति, नियमावली बनाउँदासमेत सोधिएन," पीडित अधिकारकर्मी सुमन अधिकारी भन्छन्, "पदाधिकारीका कार्यशैली, बोली-व्यवहारसमेत पीडितमैत्री भएनन् । हामीलाई

भर नपर्दो टिम

सत्य निरुपण तथा मेलमिलाप आयोगका अध्यक्ष तथा पदाधिकारीहरूको छनोट नै द्वन्द्वपीडितका लागि अनपेक्षित थियो। नेपालको सशस्त्र द्वन्द्व र संक्रमणकालीन न्यायका लागि उनीहरू सबै नयाँ अनुहार थिए। आयोगप्रति पीडितको अविश्वास त्यहीँबाट सुरु भयो।

आयोगमा कुनै पूर्वप्रधानन्यायाधीश वा संक्रमणकालीन न्यायविज्ञको नेतृत्व हुने आम अपेक्षा विपरीत संसद् सचिवालयका पूर्वमहासचिव सूर्यकिरण गुरुङ अध्यक्ष नियुक्त भए, जो भर्खरै रुसका लागि नेपाली राजदूत भएर फर्किएका थिए। नेपाली द्वन्द्व समाधानमा कुनै साइनो नभएका व्यक्तिको नियुक्तिबाटै आयोगप्रति शंका जन्माइदियो। आयोगका अरू सदस्यमा पनि द्वन्द्वपीडितले भरोसा गर्न लायक एउटै अनुहार देखिँदैन। पूर्वपत्रकार माधवी भट्टले दक्षिण कोरियाको इह्वा महिला विश्वविद्यालयबाट समाजशास्त्रमा विद्यावारिधि गरेकी छिन्। तर, नेपाली द्वन्द्वमा उनको कुनै विशेषज्ञता वा अनुभव छैन।

अर्की सदस्य मञ्चलाकुमारी झा त्रिभुवन विश्वविद्यालय हिन्दी विभागकी प्राध्यापक हुन्। पत्रपत्रिकामा नियमित स्तम्भ लेखनमा उनको अनुभव छ। श्रीकृष्ण सुवेदी सदस्य नियुक्त हुनुअघि गैरसरकारी संस्था सार्वजनिक सरोकार वकालत केन्द्रका अध्यक्ष थिए। वरिष्ठ अधिवक्ता लीला उदासी खनाल नेपाल कानुन आयोगको पूर्वसदस्य हुन्।

दशक लामो सशस्त्र द्वन्द्वमा मानव अधिकार रक्षा र शान्ति प्रक्रियामा कुनै योगदान नभएका पदाधिकारीको नियुक्तिले आयोगलाई हेर्ने आम नजरिया नै नकारात्मक भइदियो। त्यसमाथि, आयोगका पदाधिकारी काममा भन्दा आपसी कलहमा अल्झिएर बसे। सुरुमा अध्यक्ष गुरुङ र सदस्य भट्टबीच केही नीतिगत विषयमा उत्पन्न विवाद छरपस्ट भयो। त्यो विवाद आरोप-प्रत्यारोपमा मात्र सीमित भएन, बोलचालै बन्द हुनेसम्म भयो। सदस्यद्वय भट्ट र श्रीकृष्ण सुवेदीको विवादले एक वर्षअघि नै बन्नुपर्ने परिपुरण नीति बन्न सकेन।

पदाधिकारीहरूबीच सौहार्द सम्बन्ध त परको कुरा बोलचाल हराएकोसमेत महिनौँ भइसक्यो। स्थिति यस्तोसम्म आयो, मेलमिलाप आयोगका पदाधिकारीलाई मेलमिलाप गरेर काम गर्न द्वन्द्वपीडितले बारम्बार भन्नुपर्‍यो। संस्थाभित्रको वाकयुद्ध अहिले 'शीतयुद्धमा परिणत भएको' आयोगकै एक कर्मचारी टिप्पणी गर्छन्।

माधवी भट्ट

सूर्यकिरण गुरुङ

मञ्चला झा

लीला उदासी खनाल

श्रीकृष्ण सुवेदी

यस्तो आयोग चाहिएको होइन।”

०७१ माघमा आयोग गठन गरिएसँगै पीडितलाई भेटेर काम सुरु गर्ने उनीहरूको अपेक्षा थियो। तर, पदाधिकारीले सरकार, राजनीतिक दल र विज्ञसँगको परामर्शको नाममा ६ महिना बिताएपछि ०७२ साउनमा मात्र पीडितलाई भेट्न बोलाए। त्यसले आयोगको उद्देश्य पीडितकेन्द्री छैन भन्ने बुझ्न गाह्रो भएन। त्यसैबाट चित्त दुखाएका पीडित समुदाय अहिले आयोग खारेजीकै पक्षमा आइपुगेका छन्। “पीडितलाई न्याय दिलाउनेभन्दा पीडकलाई कसरी जोगाउने भन्नेमा आयोग पदाधिकारी लागेको देखियो। त्यहीँबाट हाम्रो मन मर्‍यो,” उनी भन्छन्।

बितेको चार वर्षमा आयोगले एउटा पनि मुद्दा किनारा लगाउन सकेन। न पीडितलाई आशा जगाउने एउटै सन्देश दिन सक्यो। द्वन्द्वकालीन घटनाको अनुसन्धान गर्न र सत्यको खोजी गर्न कानुनले कतै रोकेको छैन। तर, सत्य अन्वेषणलाई प्राथमिकतामै राखिएन। “आयोगले काम गर्नै सकेन वा चाहेन। चार वर्षमा जे-जति काम गर्न सकिन्थ्यो, त्यो भएन,” अधिकारकर्मी टीका ढकाल भन्छन्, “आयोग पदाधिकारीमा इच्छाशक्तिको अभाव देखियो।”

सरकारले बेपत्ता पारिएका व्यक्तिको छानबिन, सत्य निरुपण तथा मेलमिलाप आयोग ऐन, ०७१ ल्याउदै द्वन्द्वपीडित र मानव अधिकार क्षेत्रसँग पर्याप्त परामर्श नगरेको भन्दै सुरुबाटै विरोध गरियो। आयोगका पदाधिकारीले त्यो अविश्वासलाई चिर्ने क्षमता देखाउन सकेनन्। पीडित, अन्तर्राष्ट्रिय समुदाय, नागरिक समाज र स्वयं सरकारको समेत विश्वास जित्न नसकेपछि आयोग पंगु बन्यो। “आयोग पीडितकेन्द्रित हुनुपर्नेमा सम्भावित पीडकको के हुने भन्ने चिन्ता देखियो,” ढकाल भन्छन्।

सत्य निरुपण तथा मेलमिलाप आयोगमा ६३ हजार ६ सय उजुरी दर्ता छन्। तीमध्ये सात प्रदेशमा एक/एक हजार फाइल पठाइएकामा झन्डै तीन हजार उजुरीको प्रारम्भिक अनुसन्धान गरिएको आयोगका सदस्य मञ्चला झा बताउँछिन्। ती उजुरीको अनुसन्धान टुंगिनै महिनौँ लाग्ने स्थिति छ। आयोगको यस्तो सुस्त गतिले सबै उजुरीमाथि अनुसन्धान भई टुंगो लाग्न वर्षौं लाग्न सक्छ। पहिलो कार्यकालको तुलनामा म्याद थपिएको एक वर्षमा आयोगको काम झनै सुस्त देखियो। यस्तो हुनुको मुख्य कारण आन्तरिक र बाह्य इच्छाशक्तिको कमी रहेको उल्लेख गर्दै झा भन्छिन्, “नेतृत्वको उदासीनता देख्दा आयोगलाई कहीँ न कहीँ दबाब छ जस्तो लाग्छ।”

उनी स्वयं पनि यथास्थितिमा यी दुवै आयोगको म्याद थप्नुको औचित्य नरहेको ठान्छिन्। पीडितलाई केन्द्रमा राखेर राजनीतिक नेतृत्वको इमानदार प्रतिबद्धताबिना संक्रमणकालीन न्याय पाउन मुस्किल रहेको उनको धारणा छ। आयोगलाई पीडितले विश्वासै नगरेको आरोप भने उनी अस्वीकार्छिन्। “पीडितले अपेक्षा गरेजसरी काम नभएको सत्य हो। राजनीतिक इच्छाशक्तिबिना आयोगले मात्र केही गर्न सक्ने कुरा पनि थिएन,” झा भन्छिन्, “पीडितले त विश्वास गरेरै ६४ हजार उजुरी दर्ता गराएका हुन्। हामीले त्यो विश्वास कायम राख्न सकेनौँ।” द्वन्द्वपीडित र आयोगबीच सम्बन्ध यति चिसिएको छ कि साझा चौतारीले राष्ट्रिय सम्मेलनमा आयोग पदाधिकारीलाई निम्तासमेत गरेन।

द्वन्द्वकालीन मुद्दा ब्युँतिदा आफू पनि तानिने त्रास तत्कालीन विद्रोही र सरकारमा रहेका प्रायः नेतामा छ। त्यसैले तत्कालीन माओवादीसहितको सत्तारुढ नेकपा मात्र होइन, संकटकालीन सरकारको नेतृत्व गरेको प्रमुख प्रतिपक्ष कांग्रेस दुवैले संक्रमणकालीन न्यायलाई बेवास्ता गरिरहेका छन्। त्यसमा सेनाको आफ्नै

लबिङ छ । उसले द्वन्द्वकालमा गम्भीर मानव अधिकार उल्लंघनका घटनामा संलग्न सैनिक अधिकारी र जवानलाई सैनिक अदालतबाट कारबाही गरिसकेकाले पुनः अभियोजन गर्नु अन्याय हुने भन्दै आएको छ ।

संयुक्त राष्ट्रसंघीय मानव अधिकार उच्चायुक्तको कार्यालयले सुरुदेखि नै कानुनी व्यवस्थाप्रति असन्तुष्टि जनाउँदै आएको थियो । १४ फागुन ०७१ मा सर्वोच्च अदालतले गम्भीर मानव अधिकार उल्लंघनमा संलग्नलाई क्षमादान गर्न नमिल्ने भन्दै कानुन संशोधन गर्न आदेश दिएपछि सबैको चासो संशोधित ऐनमा छ । सरकारले संशोधनको मस्यौदा ल्याए पनि संसद्मा पेस नगरेरै हराएको छ । उक्त मस्यौदामा गम्भीर अपराधका दोषीलाई समुदायमा गएर श्रमदान गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको थियो । "जेल जानुपर्ने डरले नेताहरू संक्रमणकालीन न्यायको नाम सुन्दै तर्सिन थालेका छन्," पीडित अधिकारकर्मी अधिकारी भन्छन्, "सेना, माओवादी दुवै प्रमाण नष्ट गर्न लागिरहेका छन् ।"

बेपत्ता छानविन आयोगका अध्यक्ष लोकेन्द्र मल्लिक ७७ प्रतिशत काम सकिएकाले ६ महिना म्याद थप गरिए सबै काम टुंग्याउने बताउँछन् । "तोकिएको म्यादभित्र सम्पूर्ण काम सकेर प्रतिवेदन दिन मुस्किल छ," उनी भन्छन्, "म्याद नथपिए माघ २६ पछि फुर्सद लिन्छौँ । कानुन बनाएर पीडकलाई दण्ड दिन सुझावसहित प्रतिवेदन बुझाउँछौँ ।" आयोगले अहिले परिपूरणका लागि पीडितसँग भेट गरिरहेको छ । ऐनले पीडितको राय लिएर सिफारिस गर्न भनेको छ ।

पीडकलाई कारबाही सिफारिस गर्न कानुन नहुँदा दुवै आयोगलाई काम गर्न अन्योल छ । आयोगले सुरुदेखि नै स्रोतसाधन र जनशक्ति कमी देखाउँदै आएका थिए । यस्तोमा एकोहोरो काम भएन मात्र भन्नुको अर्थ नरहेको उल्लेख गर्दै मल्लिक भन्छन्, "केही काम भएका छन् । केही हुन नसक्नुका आफ्नै कारण छन् । सरकारले भित्री हृदयबाट चाहेको भए तीन वर्षमै काम टुंगिन्थ्यो ।"

द्वन्द्वपीडित संस्थाहरूको साझा चौतारीका अध्यक्ष भागीराम चौधरी विस्तृत शान्ति सम्झौताको १२ बर्ष बित्दासमेत पीडितले न्याय नपाएकाले नयाँ शिराबाट अगाडि बढ्नुपर्ने बताउँछन् । त्यस्तो समग्र प्रक्रिया र संयन्त्रमा द्वन्द्वपीडितको अर्थपूर्ण सहभागिता हुनुपर्ने माग गर्दै भन्छन्, "सरकार, दल र पीडित पक्ष एक ठाउँ बसौं । निश्चित समयभित्र सत्य निरुपण, बेपत्ता छानबिन र मेलमिलाप टुंग्याउने गरी नयाँ बाटो तय गरौँ भन्ने हाम्रो प्रस्ताव छ ।"

बहुसंख्यक द्वन्द्वपीडितले सत्य थाहा पाउन र शिक्षा, स्वास्थ्य तथा रोजगारीको परिपूरण नीति चाहेको चौधरी बताउँछन् । गम्भीर मानव अधिकार उल्लंघन र युद्ध अपराधका दोषीले उन्मुक्ति पाउनु हुन्न भन्ने पीडितको माग रहेको उल्लेख गर्दै भन्छन्, "राम्रो अनुसन्धान भएन भने दोषीले उन्मुक्ति पाउँछ । त्यसैले हामीले भरपर्दो आयोग चाहेका छौँ । विश्वासिला पदाधिकारी खोजेका हौँ ।"

विभाजित अधिकारकर्मी

उच्चस्तरीय राजनीतिक संयन्त्रबाट संक्रमणकालीन न्याय टुंग्याउन खोजिएको भन्दै अधिकारकर्मी विभाजित छन् । २६ नोभेम्बरबाट थाइल्यान्डको बैंककमा हुन लागेको द्वन्द्व समाधानको नेपाली मोडलबारेको सेमिनारमा राजनीतिक पार्टी र केही अधिकारकर्मी सहभागी हुँदैछन् । स्वीस कोषको उक्त कार्यक्रमप्रति पनि धेरै कोणबाट आलोचना भइरहेको छ ।

अधिवक्ता ओमप्रकाश अर्याल पीडकहरू सत्तामा रहेकाले न्यायिक प्रक्रियामा नगई राजनीतिक रूपमा समस्या सल्टाउन खोजिएको आरोप लगाउँछन् । "न्यायिक प्रक्रिया अवरुद्ध गर्न पीडित, प्रमाण र साक्षीलाई निस्तेज गर्न लागिएको छ," उनी भन्छन्, "अँध्यारो कोठामा गरिने सहमति मान्य हुँदैन ।" संक्रमणकालीन न्यायलाई निस्तेज पार्न ऊर्जामन्त्री वर्षमान पुन, राष्ट्रपतिका सल्लाहकार सुशील प्याकुरेल र नागरिक अगुवा कनकमणि दीक्षित अपारदर्शी ढंगले लागिरहेको अर्यालको दाबी छ । द्वन्द्वपीडितको राष्ट्रिय सम्मेलनलाई पनि त्यही रूपमा अर्थ्याउँदै २ मंसिरमा उनको समूहले प्रेस विज्ञप्ति जारी गर्दै भन्यो, 'दुर्भाग्यवश नेपालको मानव अधिकार आन्दोलनको मूल एजेन्डालाई तुहाउने अर्थात्, युद्ध अपराधी, मानवताविरुद्धका अपराधी र अन्य जघन्य वा गम्भीर अपराधीलाई उन्मुक्ति दिने, घटनाका साक्षी, प्रमाण र पीडितलाई निस्तेज पार्ने दूषित प्रपञ्चको नेतृत्व आश्चर्यजनक रूपमा मानव अधिकारकर्मीमध्येकै केही सहकर्मीले गरेको पाइएको छ । नयाँ शिराबाट भएको पहल भनी नामकरण गरिएको बिल्कुल नौलो लाग्ने गोप्य रणनीतिबमोजिमको मार्गचित्रले संक्रमणकालीन न्यायलाई केवल राजनीतिक समाधानको विषयका रूपमा स्थापित गर्न खोजेको छ । त्यसमा पीडितलाई सहमत गराउन धम्काउने, फकाउने, लोभ्याउने र झुक्याउने रणनीति प्रयोग गरिएको छ ।'

> "नेतृत्वको उदासीनता देख्दा आयोगलाई कहीं न कहीं दबाब छ जस्तो लाग्छ ।
>
> – **मञ्चला झा**
> सदस्य, बेपत्ता नागरिक छानबिन,
> सत्य निरुपण तथा मेलमिलाप आयोग

यस समूहले राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगको समेत ध्यानाकर्षण गराएको छ । समूहमा पीडितभन्दा धेरै अधिकारकर्मी र कानुन व्यवसायी छन् । जारी गरिएको विज्ञप्तिमा सत्याग्रही गंगामाया अधिकारीको ल्याप्चे हस्ताक्षर छ । पीडित अगुवा देवी सुनारले भने आफ्नो किर्ते हस्ताक्षर गरिएको भन्दै आपत्ति जनाएकी छिन् । अझ उनको थर नै गलत अर्थात् 'सुनुवार' लेखिएबाट अर्कैले लेखिदिएको पुष्टि हुन्छ । "म अंग्रेजी जान्दिनँ, तर अंग्रेजीमा सही पनि गरिदिएछन्," उनी भन्छिन् । मानवअधिकारकर्मी कपिल श्रेष्ठले 'धन्न मेरो हस्ताक्षर किर्ते गर्ने आँट गरेनछन्' भन्दै सार्वजनिक टिप्पणी गरे । सन्तुष्ट अधिकारकर्मीको ध्यानाकर्षणपत्र बुझेर आयोग अध्यक्ष अनुपराज शर्मा ५ मंसिरमा द्वन्द्वपीडित बडापत्र घोषणासभामा पुगेका थिए ।

पीडित अगुवा अधिकारी भने न्याय निस्तेज हुनेमा सबैभन्दा धेरै चिन्तित आफूहरू रहेकाले नागरिक अगुवा र अधिकारकर्मीहरू आ-आफ्ना स्वार्थका बीचमा द्वन्द्वपीडितलाई नमुछ्न आग्रह गर्छन् । "खबरदारी, चासो र आशंका गर्ने अधिकार सबैलाई छ," उनी भन्छन्, "तर आशंका छ भन्दैमा कुनै प्रयास नै नगर्ने भन्ने होइन ।" ने

गल्ती नै गल्ती, तैपनि मौन

सार्वजनिक जवाफदेहीमा नमुना बन्नुपर्ने राष्ट्रपति र शीतलनिवास विवादास्पद काण्डमा चुपचाप

बाबुराम विश्वकर्मा

सञ्चारमन्त्री गोकुल बाँस्कोटाले ६ मंसिर ०७५ को पत्रकार सम्मेलनमा सरकारको निर्णय मात्र सार्वजनिक गरेनन्, राष्ट्रपति विद्यादेवी भण्डारी र उपराष्ट्रपति नन्दकिशोर पुनको प्रसंगमा पनि बेढंगी शैलीमा केही शब्द खर्चे । सरकारी अधिकारीहरू राष्ट्रपति र उपराष्ट्रपतिसँग जोडिएका विवादमा प्रायः मौन रहने गरेका छन् । तर, एकाएक भण्डारी र पुनको बचाउमा बाँस्कोटा उत्रिनुको लामो पृष्ठभूमि छ ।

२१ भदौ ०७५ मा सरकारले महाराजगन्जस्थित प्रहरी तालिम प्रतिष्ठान पनौती सारी त्यहाँ राष्ट्रपतिको कार्यालय विस्तार गर्ने र हेलिप्याड बनाउने निर्णय गरेको थियो । त्यसै दिनको मन्त्रिपरिषद्ले समाज कल्याण परिषद्को कार्यालय हटाएर उपराष्ट्रपतिलाई त्यहाँ सार्ने निर्णय गरेको हो । मन्त्री बाँस्कोटाले राष्ट्रपति र उपराष्ट्रपतिलाई अनावश्यक विवादमा तानेर बदनाम गरिएको आरोपसमेत लगाए । लोकतान्त्रिक गणतन्त्र नचाहने र कमजोर बनाउन खोज्नेहरूले नकारात्मक प्रचार गरिरहेको उनको तर्क थियो । सरकारी प्रवक्ताले सफाइ दिए पनि राष्ट्रपतिको विलासी स्वार्थविरुद्धको जनआक्रोश कम भएको छैन ।

राष्ट्रपति विद्यादेवी भण्डारीका त्रुटिहरूमा यसअघि प्रायः सरकार मौन बस्दै आएको थियो भने शीतलनिवासको सिंगो संयन्त्र चुपचाप रहने गरेको छ । तर, यसपालि मन्त्री बाँस्कोटा एकाएक समर्थनमा उत्रिएका भने होइनन्, उनलाई राष्ट्रपतिका सल्लाहकार-सहयोगीले महामहिमको बचाउमा उत्रिन लगाएका हुन् । त्यसैको परिणाम हो- मन्त्री बाँस्कोटा वक्तव्य ।

सरकारी बचाउका बीच पछिल्ला प्रकरणले राष्ट्रपति भण्डारीलाई अरू बदनाम गरेको छ । १ सय ४० रोपनी क्षेत्रफलको शीतलनिवासले नपुगेर १ सय ९३ रोपनी क्षेत्रफल रहेको प्रहरी तालिम प्रतिष्ठान विस्थापन गर्ने निर्णयले जनआक्रोश बढाएको छ । त्यसको तारो राष्ट्रपति भण्डारी बनेकी छन् । भण्डारीकै दबाबमा सरकारले शीतलनिवास विस्तार गरेर सेनामार्फत हेलिप्याड निर्माण अनि राष्ट्रपतिका लागि सवारी खरिद गर्न १८ करोड रुपैयाँ निकासा गरेको छ । यसले सञ्चारमाध्यम, सामाजिक सञ्जाल आदिमा आम आक्रोश प्रतिविम्बित हुन्छ । स्रोत भन्छ, यी विवादका कारण दिनहुँ शीतलनिवासमा भण्डारी र उनका सल्लाहकार-सहयोगीका बैठक हुने गरेका छन् ।

शीतलनिवासमा ४ मंसिर ०७५ मा राष्ट्रपतिका चार सहयोगी-सल्लाहकारको बैठक बस्यो । त्यसमा राजनीतिक सल्लाहकार सुशील प्याकुरेल, शिक्षा र निर्माणविज्ञ माधव शर्मा, पुरोहित खेमचन्द्र ढकाल र प्रमुख स्वकीय सचिव भेषराज अधिकारी थिए । त्यो बैठकले राष्ट्रपतिको पक्षमा सरकारलाई प्रतिवादमा उतार्ने, नभए आफैँले प्रतिवाद गर्ने टुंगो गरेको थियो । स्रोतका अनुसार त्यही योजनाअनुसार मन्त्री बाँस्कोटालाई राष्ट्रपतिको बचाउमा उतारिएको हो ।

राष्ट्रपति विद्यादेवी भण्डारीको सवारी

प्रकाशचन्द्र तिमल्सिना

शून्य जवाफदेही

भण्डारी ११ कात्तिक ०७२ मा दुईवर्षे कार्यकालका लागि राष्ट्रपति निर्वाचित भएकी थिइन् । दोस्रो कार्यकाल (४ वर्ष) का लागि उनी २९ कात्तिक ०७४ मा चुनिएकी हुन् । पहिलो र दोस्रो कार्यकाल गरी उनले राष्ट्रपति पदमा ३६ महिना (तीन वर्ष) बिताएकी छन् । यस अवधिमा उनी एक दर्जनभन्दा बढी विवादास्पद काण्डमा *(हेर्नुस् : इन्फोग्राफिक्स)* मुछिएर सार्वजनिक आक्रोशको सिकार भएकी छन् । तर, आफ्ना कमजोरी र गल्तीप्रति मौन बस्ने, जवाफ नदिने प्रवृत्ति भण्डारीमा सुरुदेखि नै देखिएको छ । वरिष्ठ अधिवक्ता श्रीहरि अर्याल भन्छन्, “ठूलाले जे गर्‍यो, त्यो हुन्छ सर्वसम्मत भनेजस्तो आफूले गरेका गल्तीमा मौन बस्ने र जवाफ नदिने विगतका राजा-महाराजाको प्रवृत्ति हो ।”

हुन पनि, राष्ट्रपति गणतन्त्रको प्रतीक हो । गणतन्त्रको आदर्श संस्थाको रूपमा राष्ट्रपति पदलाई स्थापित गर्न र विगतको राजतन्त्रात्मक संस्कार उन्मूलन गर्न शीतलनिवासमा कार्यालय स्थापना गरिएको हो । तर, राष्ट्रपतिको शैली हेर्दा शीतलनिवासमा नारायणहिटी प्रतिविम्बित हुन गएको छ । गणतन्त्रको सर्वोच्च प्रतीक बदनाम हुँदै गर्दा राष्ट्रपति भण्डारी र उनले नियुक्त गरेका सल्लाहकार र सहयोगीहरू भने चुपचाप छन् ।

विगतमा राजा र दरबारियाहरूबाट हुने गरेका गल्तीमा दरबार जवाफदेही रहँदैनथ्यो । राजा र उनका आफन्तले गरेका गल्तीमा नक्कली अपराधी खडा गरेर सर्वसाधारणलाई अपमान गर्ने प्रवृत्ति थियो । अहिले राष्ट्रपतिमा पनि त्यस्तै संस्कार विकसित भएको अर्याल बताउँछन् । उनको कथन छ, “शीतलनिवास विस्तार र विलासी गाडी खरिदको विरोधमा यत्रो जनआक्रोश छ । तर, त्यसमा राष्ट्रपतिको संयन्त्र चुप रहनु भनेको जनतालाई हेप्नु र अपमान गर्नु हो । मैले जे गरे पनि कसैले केही गर्न सक्दैन भन्ने अहंकार देखियो ।”

कानुनै बनाएर राष्ट्रपतिलाई कानुनभन्दा माथि राखिएका कारण पनि जे गरे पनि केही नहुने थिति उत्पन्न भएको छ । पछिल्ला काण्डमा मात्र होइन, यसअघिका विवादास्पद प्रकरणमा समेत शीतलनिवास र राष्ट्रपतिको संयन्त्र जवाफदेहीबाट मुक्त रहने गरेको छ । दृष्टान्तका लागि २ असोज ०७५ को दसैँ टीका प्रकरणले राष्ट्रपति भण्डारीको मात्र होइन, गणतन्त्रकै हुर्मत लियो । शीतलनिवासको त्रुटिका कारण गणतन्त्रमा नागरिकलाई राष्ट्रपतिले घुँडा टेकाएर टीका लगाइदिएकामा व्यापक आलोचना भयो । तर, त्यसमा न शीतलनिवासको कुनै स्पष्टीकरण सार्वजनिक भयो, न त राष्ट्रपतिका सल्लाहकार र सहयोगीले नै गल्ती स्वीकारे । नागरिक अगुवा कृष्ण पहाडी भन्छन्, “वजनदार पदमा हल्का पात्र पुग्दाको परिणाम यस्तै हुन्छ ।”

जानकारी छ, रेन्पोन्स छैन

राष्ट्रपति भण्डारी र उनको संयन्त्रलाई आफ्नाबारेमा गरिएका विरोध, आलोचना र टीकाटिप्पणीको जानकारी नभएको होइन । राष्ट्रपतिसँग जोडिएका सूचना-सामग्रीको अनुगमन गर्न र दैनिक प्रतिवेदन दिन दुई जना अलग्गै कर्मचारी व्यवस्था गरिएको छ । तिनले दिने प्रतिवेदन राष्ट्रपति भण्डारीले अध्ययन गर्छिन् । त्यस्तै, सामाजिक सञ्जाल तथा अनलाइनमा आएका सामग्रीबारे रिपोर्ट गर्न थप एक कर्मचारी राखिएको छ ।

त्यसरी सूचना लिए पनि त्यसबारे राष्ट्रपति र उनका सल्लाहकार किंकर्तव्यविमूढ रहने गरेका छन् । पछिल्लो प्रकरणमा राजनीतिक सल्लाहकार सुशील प्याकुरेल पूरै पन्छिए । अर्का सल्लाहकार माधव शर्मा सुरुमा कुरा गर्न राजी भए पनि पछि पन्छिए । *नेपाल*सित कुरा गर्न तय भएको समय उनले पछि आफैँ रद्द गरे । नागरिक अगुवा पहाडी भन्छन्, “जनउत्तरदायी चरित्र नभएपछि जवाफदेही हुँदैन । विलासी स्वार्थ पूरा गर्न मौनताको संस्कृति हावी भएको छ, राष्ट्रपति र उनका सल्लाहकारमा । नत्र जनताको करबाट चलेको संस्था सार्वजनिक सरोकारबाट भाग्न मिल्दैन ।”

संवैधानिक राष्ट्रपति सरकारको अभिन्न अंग हो । राष्ट्रपतिको अंग र मगज नै सरकार र उसका संयन्त्र हुन् । तर, महामहिमलाई सरकारभन्दा अलग देखाउन पहिले र अहिलेका राष्ट्रपतिले आफ्ना अलग्गै सल्लाहकार-विज्ञ नियुक्त गरे । प्रथम राष्ट्रपति रामवरण यादवले तुलनात्मक रूपमा विषयविज्ञ र स्वतन्त्र सल्लाहकार चयन गरेको टिप्पणी हुने गर्छ । राष्ट्रपतिले चाल्ने हरेक कदम सल्लाहकारसँगको

परामर्शमा टुंगो लाग्ने हुँदा यादवका पक्षमा उनका सल्लाहकार सार्वजनिक रूपमा प्रस्तुत हुन्थे । तर, अहिलेका सल्लाहकारले न राष्ट्रपतिको बचाउ गर्न सकेका छन्, न त त्यो पदको गरिमा बढाउने काम नै गरेका छन् । प्रथम राष्ट्रपतिका तत्कालीन सल्लाहकार सूर्य ढुंगेल भन्छन्, “हाम्रो सल्लाहमा राष्ट्रपति चल्ने र उनको निर्णय स्पष्ट पार्ने काम हामीले गरेका थियौं । तर, अहिले शीतलनिवास जवाफदेहीबाट मुक्त देखिएको छ ।”

याद रहोस्, प्रथम राष्ट्रपति यादवका कतिपय निर्णय भने सल्लाहकारको रायविपरीत आएका कारण विवादमा परेका थिए । जस्तो, तत्कालीन प्रधानसेनापति रुकमाङ्गद कटवाललाई बर्खास्त गर्ने सरकारको निर्णय उल्टाउने र अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको प्रमुखमा लोकमानसिंह कार्कीलाई नियुक्त गर्ने निर्णयमा यादवका केही सल्लाहकार राजी थिएनन् । ढुंगेल भन्छन्, “हाम्रो सल्लाह नमानेका कारण मैले चारपटक राजीनामा दिएको थिएँ । किनभने, राष्ट्रपतिलाई विवादमा पर्नबाट जोगाउने काम सल्लाहकार, सहयोगी र सरकारको हो ।”

भण्डारीका सल्लाहकार र सहयोगीले उनका दुवै कार्यकाल विवादमुक्त राख्नै सकेनन् । जनताको सम्मान पाउनुपर्ने राष्ट्रपति पद बदनाम भएकै कारण त्यसको गरिमा जोगाउन राजनीतिक दल, सरकार र बौद्धिक जमातले भण्डारीको भूमिका र कामकारबाहीको समीक्षा गर्ने बेला भएको छ । देशमा राष्ट्रपतिको अभ्यास गरिएको १० वर्ष पूरा भए पनि अन्तर्राष्ट्रिय र क्षेत्रीय तहमा पनि नेपालको महामहिमको स्वीकार्यता बढ्न सकेको देखिएको छैन । दुई छिमेकीमध्ये पनि चीनले राष्ट्रपतिलाई औपचारिक निम्तासमेत गरेको छैन भने भारत र कतारले मात्र आफ्नो देशमा स्वागत गरेका छन् । ढुंगेल भन्छन्, “संसारका लोकतान्त्रिक देशहरूले हाम्रा राष्ट्रपतिलाई नबोलाउनु भनेको ‘रिकग्नाइज’ नगरिएको प्रमाण हो । त्यसैले राष्ट्रपतिको १० वर्षे अभ्यासको समीक्षा गर्ने बेला भयो, यो पदलाई अब अरू बदनाम हुन दिनु हुँदैन ।”

हुन पनि, एक दशकको अभ्यासमा राष्ट्रपतिका भूमिकाले जनताको आत्मविश्वास

१

प्रहरी तालिम प्रतिष्ठान विस्थापित गरेर राष्ट्रपति कार्यालय विस्तार गर्न र हेलिप्याड निर्माण गर्न सरकारमाथि दबाब । २१ भदौ ०७५ मा मन्त्रिपरिषद्द्वारा प्रहरी प्रतिष्ठान पनौती सारेर राष्ट्रपति कार्यालय विस्तार गर्ने निर्णय

२

६५ लाखको विद्युतीय सवारी खरिद गरेको केही समय नबित्दै सेनामार्फत बुलेटप्रुफ गाडी खरिदका लागि १८ करोड रूपैयाँ निकासा गर्न सरकारमाथि दबाब

३

२ असोज ०७५ मा दसैं टीका लगाउन औपचारिक आह्वान, राजकीय ठाँटबाँटका साथ टीका कार्यक्रम । विवादास्पद पूर्वप्रधानन्यायाधीश गोपाल पराजुलीलगायत २ सय जतिलाई घुँडा टेकाएर, एक हजार जना जतिलाई झुकाएर टीका प्रदान

४

दोस्रो कार्यकालका लागि चुनिएपछि विवादास्पद तथा पदमुक्त प्रधानन्यायाधीश गोपाल पराजुलीबाट ३० फागुन ०७४ मा सपथ ग्रहण

५

३ फागुन ०७४ मा संघीय संसद् गठन हुनुअघि नै संविधानको धारा ७६ को उपधारा १ लाई उपेक्षा गरेर प्रधानमन्त्रीमा ओलीलाई नियुक्ति

६

तत्कालीन प्रधानमन्त्री शेरबहादुर देउवाले राष्ट्रियसभामा मनोनीतका लागि गरेको सिफारिस रद्दीमा मिल्काउँदै ८ फागुन ०७४ मा प्रधानमन्त्री ओलीले गरेको सिफारिस सदर । त्यसमा आफ्नै स्वकीय सचिव विमला पौडेलको मनोनयन

७

तत्कालीन प्रधानमन्त्री शेरबहादुर देउवाले प्रमाणीकरणका लागि पठाएको राष्ट्रियसभा निर्वाचनसम्बन्धी अध्यादेश दुई महिना बिनाऔचित्य रोकेर सार्वजनिक दबाबपछि जस्ताको तस्तै प्रमाणीकरण

८

६ कात्तिक ०७३ मा मन्दिर दर्शनका लागि सप्तरीको छिन्नमस्ता जाँदा छोरीहरू उषाकिरण र निशाकुशमका जुत्ता बोकाउन सेनाका जवान प्रयोग

३६ महिना
१३ काण्ड

१३

कुनै पनि विषयमा विज्ञता हासिल नगरेका र आफूनिकट कार्यकर्तालाई विज्ञ-सल्लाहकारका नाममा नियुक्ति । सुरक्षा सल्लाहकारमा राप्रपा अध्यक्ष कमल थापाको प्रस्तावमा दाजु तथा अवकाशप्राप्त सैनिक अधिकारी नेत्र थापाको नियुक्ति ।

१२

१५ जेठ ०७५ मा संसद्मा सरकारको नीति तथा कार्यक्रम पेस गर्दा सभामुख र सांसदलाई गरेको ठाडो सम्बोधनको सर्वत्र आलोचना ।

११

अन्तिम राजा ज्ञानेन्द्रका नातिको व्रतबन्धमा राष्ट्रपतिको अनौठो सहभागिता, छोरी निशाकुशमको विवाहमा उसैगरी पूर्वराजाको सहभागिता, राष्ट्रपति-ज्ञानेन्द्रबीच अस्वाभाविक आउजाउ

१०

धर्मनिरपेक्ष देशकी राष्ट्रपतिबाट बारम्बार विगतका राजाले झैं मठमन्दिर दर्शन तथा तथा धर्मकर्ममा विशेष रुझान

९

सवारीका नाममा राष्ट्रपति शीतलनिवासबाट बाहिरिंदा हरेक पटक ५-६ घन्टा सवारी जाम, त्यसबाट जनसाधारणलाई सास्ती

जंगी राष्ट्रकवि
माननीय जोडी सदस्यहरू
नेपाल
राष्ट्रपतिको असंवैधानिक अभ्यास
नेपाल
राष्ट्रिय साप्ताहिक
लज्जा शरणम्
परिवर्तनपछि उदाएको गणतान्त्रिक नेतृत्वमा शाही शासककै धङधडी
कद घटाउने काम
प्रणाली एउटा, अभ्यास अर्कै
राष्ट्रपतिको दुर्नियत
अन्तर्राष्ट्रिय आर्य महासम्मेलन-२०७३
International Arya Maha Conference - 2016
राजाको बाटोमा राष्ट्रपति

निरन्तर निगरानी :
राष्ट्रपतिका विवादास्पद कदमबारे *नेपाल* रिपोर्टहरू

बढाउने काम हुन सकेन । पटकपटकका विवादास्पद कामले त्यो पदको औचित्यमै प्रश्न उठन थालेको छ । संविधानको पालना र संरक्षणको जिम्मेवारी पाएकी राष्ट्रपतिले संविधानकै धज्जी उडाएकाले पनि उनीप्रति जनआक्रोश बढेको हो । जस्तो, ३ फागुन ०७४ मा सरकार गठन गर्दा पनि राष्ट्रपति भण्डारीले संविधानको व्यवस्था उपेक्षा गरिन् । संविधानमा सरकार गठनका तीन व्यवस्था छन् ।

धारा ७६ को उपधारा १ मा प्रतिनिधिसभामा बहुमतप्राप्त दलको नेतालाई प्रधानमन्त्री नियुक्ति गर्ने व्यवस्था छ । उपधारा २ मा कुनै एउटा दलको बहुमत नभए दुई वा दुईभन्दा बढी दलको सरकार गठन गर्ने व्यवस्था छ । उपधारा ३ मा एकल बहुमत नभएको वा दुई वा दुईभन्दा बढी दलको सरकार नबन्ने स्थितिमा प्रतिनिधिसभाको सबैभन्दा ठूलो दलको नेतालाई प्रधानमन्त्री नियुक्त गर्ने व्यवस्था छ । तर, संघीय संसद्ले पूर्णता नपाई अनि प्रतिनिधिसभा सदस्यले सपथै नखाई राष्ट्रपति भण्डारीले संविधानको धारा ७६ को उपधारा २ अनुसार हतारमा केपी ओलीलाई प्रधानमन्त्री नियुक्त गरिन् । उनको कदमको त्यतिबेलै संविधानविद्ले आलोचना गरेका थिए । त्यसबारे अहिलेसम्म शीतलनिवास र सरकारको प्रस्टीकरण आएको छैन । *(हेर्नुस् : राष्ट्रपतिको असंवैधानिक कदम, १४ फागुन ०७४, नेपाल)*

समाजवाद कि विलासिता ?

भण्डारीको विवादास्पद काण्ड यत्तिमै रोकिएन । उनले १ कात्तिक ०७४ मा शेरबहादुर देउवा सरकारले स्वीकृतिका लागि पठाएको राष्ट्रियसभा निर्वाचनसम्बन्धी अध्यादेश दुई महिना बिनाकारण शीतलनिवासमा थन्क्याइन् । त्यही कारण आमनिर्वाचनपछि पनि सरकार र संघीय संसद् गठन ढिला भयो । दुई महिनापछि अध्यादेश जस्ताको तस्तै स्वीकृत गरे पनि किन शीतलनिवास रोकिएको थियो, अझै स्पष्ट पारिएको छैन । वरिष्ठ अधिवक्ता अर्याल भन्छन्, “राष्ट्रपति र उनको संयन्त्र चुप रहे पनि गल्ती सार्वजनिक रेकर्डमा रहिरहन्छन् ।”

राष्ट्रियसभामा राष्ट्रपतिले मनोनीत गर्ने सदस्यमा पनि भण्डारीको व्यक्तिगत स्वार्थ हाबी भयो । त्यसैको नतिजा हो, देउवा मन्त्रिपरिषद्ले २७ माघ ०७४ मा राष्ट्रियसभामा मनोनीत गर्न पठाएको सिफारिस बेवारिसे बनाइयो । देउवाले गोपाल बस्नेत (झापा), चाँदनी जोशी (काठमाडौं) र कृष्णप्रसाद पौडेल (स्याङ्जा) को नाम सिफारिस गरेका थिए । तर, त्यसलाई सदर नगरेर ८ फागुन ०७४ मा ओली मन्त्रिपरिषद्ले गरेको सिफारिस स्वीकृत गरिन् । त्यसमा अर्थमन्त्री युवराज खतिवडा, रामनारायण बिडारी र भण्डारीकी स्वकीय सचिव विमला पौडेल परेका थिए । नागरिक अगुवा पहाडी भन्छन्, “जनताका अगाडि नांगेझार भइसक्दासमेत राष्ट्रपतिमा थेत्तरोपन देखिरहेकै छ । गल्ती गर्ने, क्षमा नमाग्ने, विलासी स्वार्थका लागि देशलाई लुटिरहने प्रवृत्ति समाजवाद भर्सेज विलासिता हो ।”

भोगविलासको भोक

[(अ) सहमति]

भास्कर गौतम

पहिले गरिब नेपालीसँग धनी राजा थिए, अहिले राजाजस्तै धनी बन्न लालायित राष्ट्रपति । हिजो राजाले जनता कंगाल बनाउने पद्धतिलाई बलियो बनाए । आज राष्ट्रपति त्यही थितिलाई निरन्तरता दिन कटिबद्ध छिन् । हिजो रैती नागरिक बन्ने प्रत्येक सम्भावनामा राजसंस्था व्यवधान थियो । आज नागरिकलाई प्रजा बनाउने चाहना राष्ट्रपतिमा प्रबल छ । फरक यत्ति हो, हिजो पृथ्वीनारायण शाहका सन्तान-दरसन्तानसँग जन्मदै राजा हुने सुनिश्चितता थियो । आज आम व्यक्ति राष्ट्रपति हुने व्यवस्था छ । हिजोको शासकीय पद्धतिलाई राजतन्त्र भनियो । आज गणतन्त्र भने पनि राष्ट्रपति विद्या भण्डारी राणाशाही शैलीलाई व्यवहारमा उतार्न कटिबद्ध छिन् । राष्ट्राध्यक्ष हुनासाथ आफ्नो आम विगत मेटाउने आकांक्षाले उनीमाथि राज गरेको छ ।

भन्नलाई मात्र ल्याइएको व्यवस्था होइन गणतन्त्र । यसो हुँदो हो त हिजोकै व्यवस्थामा राजालाई राष्ट्राध्यक्ष बनाए भइहाल्थ्यो । ०६३ को परिवर्तनपछि त्यस्तो अभिलाषा राख्नेहरू नभएका होइनन् । उनीहरूले ‘गणतान्त्रिक राजा’ जस्तो विरोधाभासी पदावली रचेर राजतन्त्र जोगाउने कोसिस गरे पनि गणतन्त्रको सपना देख्नेहरूसँग परास्त भए । जनगणको ठूलो तप्कालाई अन्तिम राजा ज्ञानेन्द्रको अनुहार मन नपरेकाले राजाबेगरको राष्ट्राध्यक्षको खोजी गरिएको थिएन । त्यसो हुँदो हो त मुहार आकर्षक भएको राजकुमारलाई राजा बनाउने कसरत हुन्थ्यो वा सुन्दर राजकुमारीलाई महारानी । राजतन्त्र फाल्ने उत्कट चाहना हाबी हुनुका राजनीतिक, आर्थिक र सांस्कृतिक कारण छन् । त्यसैले गणतन्त्र सार्थक बनाउने ऐतिहासिक दायित्व छ ।

असमावेशी संरचना

हिजो राजसंस्था असमावेशी संरचनाको द्योतक थियो । एकातर्फ, राजाहरूले नेपाल सबै जातको फूलबारी भन्दै आए । अर्कोतर्फ, हिन्दु सुगन्ध दिने र नेपाली भाषामा लहलहाउने बोटमा उनीहरूले फूल देखे । त्यसैलाई स्याहारे, हुर्काए । त्यसैले उनीहरूको फूलबारीमा हिन्दुइतरको सुगन्ध दिने बोटबिरुवा हुर्कन पाएनन् । फुल्ने-फल्ने सम्भावना त झनै रहेन । राजतन्त्रको आँखामा बाँकी सबै बोटबिरुवा झाडीतुल्य भए । महामहिम भण्डारीको फूलबारीभित्र ठूलो झाडीमा विभिन्न जातजातिका बोटबिजन छन् । सँगै छन्, विशिष्ट सुगन्ध दिने हिन्दु बोट र फूल । उनलाई फूलबारीको विविधताबारे न कुनै ज्ञान छ, न त चासो । राजतन्त्रले बोकेको दृष्टिदोष उनलाई आत्मीय लाग्छ ।

राष्ट्रपति विद्यादेवीको धार्मिक तीर्थाटन केवल एकल जातिको रक्षा होइन । धर्मनिरपेक्षतामाथिको प्रहार मात्र पनि होइन । उनको कार्य नेपालको संविधानमाथिको प्रहार हो । संविधानले स्वीकारेको सार्वभौम जनतामाथिको प्रहार हो । अझ त्यस्ता जनता- जो हिन्दु होइनन्, जसको पहिलो भाषा नेपाली होइन, जसले राज्यको हिन्दु छवि र गतिविधिमा आफ्नो प्रतिविम्ब भेट्दैनन् । त्यसैले भण्डारी नेपाली समाजको विविधताभन्दा आफूलाई टाढा पाउँछिन् । विविधताको सामर्थ्यलाई आत्मसात् गर्ने उदारता उनीसँग छैन । सामाजिक सामर्थ्यका रूपमा रहेको सांस्कृतिक विविधतालाई सम्वर्द्धन गर्ने सक्षमता उनमा देखिँदैन ।

राष्ट्रपति संविधानको संरक्षक बन्ने सबैभन्दा सजिलोमध्येको कार्य विविधतालाई समाजमा फल्न/फुल्न दिनु हो । सके हुर्काउने कार्यलाई हात बढाउनु थियो । यस्तो सजिलो कार्य गर्न उनी चुक्दैछिन् । यो कार्यमा चुक्नु भनेको राज्यको हिन्दु पहिचानलाई जोगाउँदै असमावेशी संरचनाको सम्वर्द्धन गर्नु हो ।

अनुत्तरदायी राजनीति

राजसंस्थाले सधैँभरि मुलुकलाई आफूले आर्जेको सम्पत्ति सम्झियो । त्यसको उपभोग जसरी गरे पनि हुने भयो । त्यही थितिलाई राणाहरूले हुकुमी बनाए । उनीहरूको शासकीय चरित्र उस्तै रह्यो । राज्यको स्रोत-साधन दोहन गर्नु उनीहरूको प्राथमिक लक्ष्य रह्यो । सार्वजनिक सम्पत्ति निजीकरण गर्ने कार्यलाई उनीहरूले जन्मसिद्ध अधिकार सम्झे । त्यसैले भोगविलास र सुखसयल उनीहरूको शासकीय नित्य बन्यो ।

आज राष्ट्राध्यक्षले यिनै राणाशाही विकृतिलाई आफ्नो गुण सम्झन थालेकी छिन् । उनलाई अमेरिकी राष्ट्रपति भवनभन्दा ठूलो भूभागमा आफ्नो निवास चाहिएको छ । बेलायतकी महारानीले चढ्नेभन्दा महँगो गाडी चाहिएको छ । अनि, आफ्नो परिसरमै हेलिप्याड, ताकि शाही शैलीमा जनताको पीरमर्का बुझ्न देशदर्शनमा सहजता आओस् । भोगविलासको अभिलाषाले शासन-प्रशासनको विकराल पक्षलाई थप बलियो बनाउँदैछ ।

एकातर्फ अनुत्तरदायी नेतृत्वले सर्वप्रथम सक्षम नागरिक निर्माण गर्ने कार्यमा विश्वास गर्दै निरंकुश अभ्यासलाई प्रश्रय दिन्छ । हिजो कुनै शासकले सत्तामा टिकिरहन सैन्य बागडोरलाई विश्वासमा लिन जरुरी ठान्थ्यो । आज सैन्य बन्दोबस्तले राष्ट्राध्यक्षलाई आफ्नो विश्वासमा लिएको छ । सार्वजनिक सम्पत्तिमाथि नियन्त्रण कायम राख्ने अभीष्ट हिजोभन्दा डरलाग्दो बन्दैछ । त्यसैले प्रहरी प्रशिक्षण केन्द्रको परिसरमाथि सैन्य प्रशासनले ऱ्याल काढ्न थालेको छ । तर, बोली शीतलनिवासको छ । यस्तो निर्णयलाई केवल राष्ट्रपतिको भोगविलासी चाहना भन्न मिल्दैन । यो नेपाली राजनीतिमा बढ्दो सैन्यकरणको प्रभाव हो । राष्ट्रपतिका राजनीतिक सल्लाहकार सुशील प्याकुरेलका अनुसार सेनाले टीका लगाउन राखेको कुर्सी एकाएक हटाएपछि

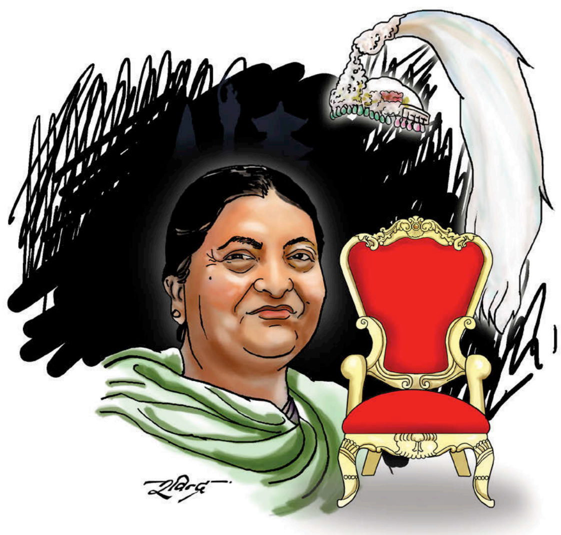

राष्ट्रपतिलाई अमेरिकी राष्ट्रपति भवनभन्दा ठूलो भूभागमा आफ्नो निवास चाहिएको छ । बेलायती महारानीले चढ्नेभन्दा महँगो गाडी चाहिएको छ । अनि आफ्नो परिसरमै हेलिप्याड ।

त्यही कार्यले निरन्तरता पायो । अर्को शब्दमा, सेनाको कार्यशैली र निर्णयलाई सहज रूपमा लिइयो । धेरै राजनीतिक घटनाक्रममा यस्तै हुन थालेको छ । बढिरहेको सैन्यकरणप्रति बेलैमा सजग हुन जरुरी छ ।

अर्कोतर्फ, हिजो आत्मरतिमा रमाएका शासकहरूले षड्यन्त्रकारी गतिविधिलाई सत्ताराजनीतिको बलियो माध्यम बनाए । चाप्लुसीको मलजल भयो । यस्तो स्थिति भगीरथ चलाउन शासकहरूले निरंकुश व्यवस्थालाई सघन बनाए । आफ्नो नेतृत्वको देवत्वकरणमा रमाए । जनताको आवश्यकता बुझ्ने कार्यले शासन-प्रशासनमा प्राथमिकता पाएन । जनगणलाई सक्षम र स्वतन्त्र बनाउने कार्यलाई नजरअन्दाज गरियो । अन्ततः अनुत्तरदायी पद्धति संस्थागत भयो । राष्ट्रपतिमा आज यही प्रवृत्ति हाबी छ । यस्तो प्रवृत्तिले जनतालाई थप निरीह र गरिब मात्र बनाउने हो ।

आर्थिक प्रताडना

कान्तिपुर टिभीसँग एक अन्तर्वार्तामा भण्डारीले आफ्ना छोरीहरू असल नागरिक बनेको हेर्ने इच्छा सुनाएकी थिइन् । उनको इच्छा स्वाभाविक हो । पूरा भइरहेको होला । तर, नेपालका असंख्य छोरीहरूलाई असल नागरिक बन्न उनको भोगविलासी शासकीय चाहनाले दिने छैन । हजारौँ निर्मलाहरू सुरक्षित जीवन बाँच्न उनको सैन्य-प्रेम बाधक बन्नेछ ।

सुखसयलमा रमाउने नेतृत्वले हिजो अनुत्तरदायी राजनीतिलाई संस्थागत गर्‍यो । जनता सक्षम भए सत्ता टिक्दैन भन्ने मान्यतालाई प्रश्रय दियो । त्यसैले जनशिक्षामा हुन सक्ने लगानी शक्तिपीठ निर्माणमा गयो । विद्यालयको सट्टा तीर्थाटनमा खर्च गर्ने कार्यले प्राथमिकता पायो । शासकको प्रत्येक उठबस तामझामपूर्ण सवारी बन्यो । तडकभडक र रवाफले जनतामा डर पैदा गर्छ भन्ने बुझियो । त्यसैले जनगणको हिँड्डुललाई नियन्त्रण गर्ने कार्य गौरवको विषय बन्यो । सके बाटोघाटो निर्माण नगर्नुलाई सत्ता-सुरक्षासँग जोडियो । शासकको यस्तो मानसिकताले जनतामा कति डर पैदा गर्‍यो भन्न गाह्रो छ । तर, उनीहरूको दैनन्दिन अप्ठेरो रह्यो । जीवन कष्टकर बन्यो । राजकाजमा जनगणको श्रम, समय र कामको अवमूल्यन शासकीय मानसिकता हाबी भयो । श्रमप्रति र त्योसँग जोडिएर आउने उत्पादनमूलक कार्यप्रति शासकको मोहभंग भयो । जनताको जीवनलाई सहज बनाउने आधारभूत कार्य शासकीय प्राथमिकतामा परेन । आज राष्ट्रपतिको कार्यशैलीले त्यही अनुत्तरदायी शासकीय मानसिकतालाई ताजा बनाएको छ । त्यसैले नेपालका छोरीहरूको गरिबी र निर्मलाहरूको असुरक्षित चीत्कारले उनलाई जगाउँदैन ।

हिजो बिजुली, पानी र आधारभूत स्वास्थ्य-सेवा उपलब्ध गराउने कुरा गौण रह्यो । आर्थिक रूपमा जनगणलाई स्वावलम्बी हुन नदिने थितिले मेसो समात्यो । त्यसैले कृषिलाई व्यवस्थित बनाउने र उत्पादन उन्नत बनाउने कार्यमा ध्यान पुगेन । यस्ता आधारभूत कार्यलाई नेतृत्वले पन्छाएपछि जनगणको दिनचर्या कठिन बन्दै गयो । जनता पराश्रित हुन थाले । नवीतम जीवनको खोजीमा जनगण खुलेर सहभागी हुने सम्भावना न्यून रह्यो । त्यसैले संगठित कार्यको प्रस्थानबिन्दु शासकहरूको प्रताडनाविरुद्ध संघर्ष गर्नु रह्यो । किनकि, जनगणले गरिबीको अवस्थाबाट मुक्ति हासिल गर्न पनि राजसंस्थालाई फाल्नु आवश्यक रह्यो ।

त्यसैले नेपाल किन गरिब भयो वा विकास किन भएन भन्नेहरूले आजको नेतृत्वमा शाहीतन्त्रको अनुहार खोज्नु हुँदैन । राष्ट्रपतिको कार्यशैली र विलासी चाहनामा शाहीतन्त्रकै प्रेत हाबी छ । सैन्य मोह प्रबल छ । राजकीय रवाफ छ । अनि, जनअनुत्तरदायी चरित्र । अन्ततः गरिब नरनारी उत्पादन गर्ने निकर्म छ । यी सबै गुणले राष्ट्रपति विभूषित छन् । विभिन्न तहको सभा र मन्त्रिपरिषद्मा पनि राष्ट्रपतिजस्तै गुणवान नेतृत्वको कमी छैन । समाजलाई समृद्धिको बाटोबाट टाढा राख्न यी गुण काफी छन् । विद्यमान शासकीय ठाँटबाँट नै समृद्धिको सबैभन्दा ठूलो बाधक हो ।

अन्त्यमा, पीएम नायरले सन् २००८ मा *कलाम इफेक्ट* शीर्षकमा भारतका पूर्वराष्ट्रपति अब्दुल कलामको प्रभावबारे पुस्तक निकाले । कलामको राष्ट्रपति कालमा नायर उनका सचिव थिए । राष्ट्रपतिको पाँचवर्षे कार्यकालमा कलामसँगको सहकार्यलाई नायरले आफ्नो जीवनका अभूतपूर्व वर्षहरू भनेका छन् । नायरको दृष्टिमा कलाममा मानवीयता, सादगी, प्रज्ञान र दूरदृष्टि थियो । सबैभन्दा महत्त्वपूर्ण पक्ष आफ्ना सहकर्मी र आम मानिससँग उनको उठबस सहज थियो । सामान्य मानिसको दुःखलाई केन्द्रमा राखेर निर्णय लिन्थे । पूर्वराष्ट्रपति रामवरण यादवसँग हिजो सँगै काम गरेका राजेन्द्र दाहाल, हरि शर्मा वा सुरेन्द्र खातीले नायरले जस्तो अभूतपूर्व समय बिताएनन् । न सुशील प्याकुरेल, माधव शर्मा र नेत्र थापाले नै त्यस्तो सौभाग्य प्राप्त गरेका छन् । महामहिम विद्यादेवीसँग नायरले औँल्याएका कलामका इफेक्टहरूको कुनै प्रभाव छैन ।

राष्ट्रपति हुनुपूर्व मदन भण्डारीले देखेको सपना साकार पार्ने आज्ञाकारी अनुशरणकर्ताको रूपमा विद्यादेवी भण्डारीले आफूलाई हेर्थिन् । निष्ठालाई ठूलो सम्पत्ति ठान्थिन् । परिस्थितिले उनलाई राष्ट्रपति बनायो । ‘श्रीपेच खोलेर चुनाव लड्न आऊ’ भन्ने जुन आशयले मदनले राजालाई आह्वान गरेका थिए, त्यसमा राजालाई सामान्य जनताको रूपमा हेर्ने चाहना थियो । आफ्नो सहयात्रीले भोगविलासी जीवन व्यतीत गरोस् भन्ने सपना थिएन । शासकले आफूलाई सामान्य सम्झे या उसको पहिलो ध्येय सचेत, सशक्त र समुन्नत नागरिक निर्माण गर्ने परियोजना सफल भए गणतान्त्रिक व्यवस्था बलियो हुन्छ । यदि महामहिम विद्यादेवीले भनेको निष्ठा जननिष्ठा हो भने उनले सशक्त र समुन्नत नागरिक बनाउने भोकलाई नै आफ्नो भोगविलास सम्झन जरुरी छ ।

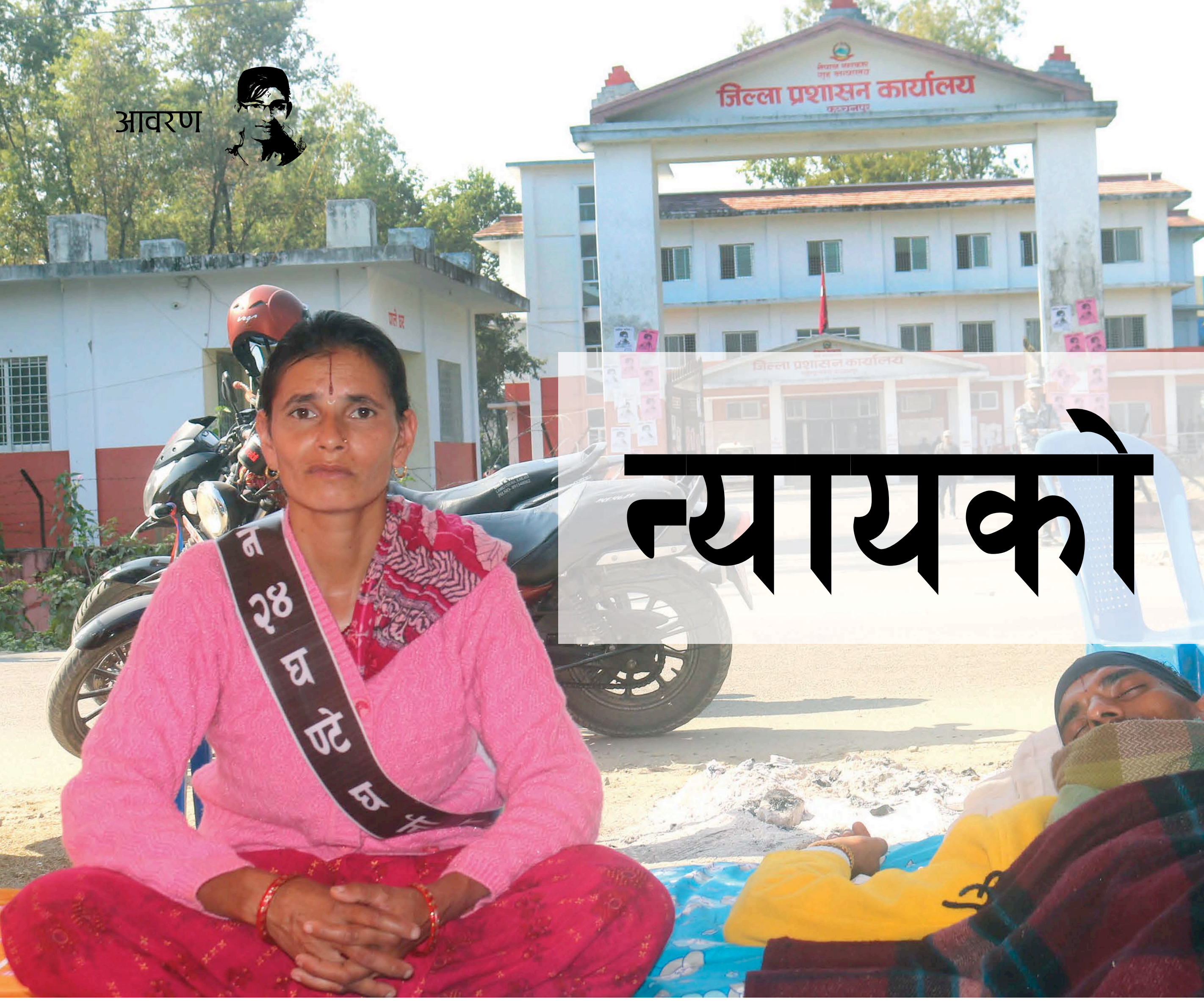

न्यायको

बलात्कारपछि हत्या गरिएकी छोरी निर्मलाका लागि न्याय माग्दै पन्त परिवार

गोकर्ण गौतम/महेन्द्रनगर

आँगनमा तुलसीको बोट छ । कति फुलिरहेका, कति ओइलाउन लागेका फूल । तर, दुर्गादेवी पन्त न छुन सक्छिन्, न त हेर्न । उखेलेर फाल्न पनि सक्दिनन् । उनैले रोपेको फाल्नु कसरी ! तुलसी र फूल छोरी निर्मलाको अन्तिम नासो हो । फूल फुल्न नपाउँदै निर्मला निमोठिइन् । १० साउनमा घरबाट निस्केकी उनी कहिल्यै फर्केर आइनन् । ११ साउनमा नजिककै उखुबारीमा शव भेटियो । १३ वर्षको कलिलो उमेरमै सामूहिक बलात्कारपछि हत्या भयो । रोपेका फूल ओइलाउन थाले । कसले मार्‍यो ? पत्तो छैन ।

१० साउन दिउँसोबाट दुर्गादेवीले छोरी खोज्न थालिन्, ११ साउनपछि हत्यारा खोजिरहेकी छन् । खोजेको खोज्यै छन्, दिनरात अविराम । खाने-सुत्ने ठेगान छैन । वडा प्रहरीदेखि प्रधानमन्त्री कार्यालयसम्म पुगिन् । उसै त पातलो शरीर, छोरीको तापले पातलिँदै छ । ३ मंसिर साँझ त्यही आँगनीमा बसेर दुर्गादेवीलाई सोधियो, “थाक्नुभएन ?” भनिहालिन्, “छोरीले रोपेर गएको यो फूल त उखेल्न सक्दिनँ, उनको हत्यारा पत्ता नलगाई कसरी रोकिनु, कसरी थाक्नु ?” बोली दबे पनि छोरीको प्रेम र न्यायको भोक सहजै महसुस हुन्थ्यो ।

न्यायको अनुभूतिका लागि राज्य चाहिएको हो । यसबीच चर्को जनआक्रोश थामथुम पार्न सरकारले कञ्चनपुर प्रहरीका एसपी डिल्लीराज विष्ट र इन्स्पेक्टर जगदीश भट्टलाई स्पष्टीकरण सोध्दै बर्खास्त गर्नेबाहेक थप राहत अनुभूति दिलाउन सकेन । दुर्गादेवीलाई यत्तिले मात्र पुगेको छैन । उनलाई चाहिएको त निर्मला बलात्कार र हत्याको अपराधी हो, जुन मागका अघिल्तिर सरकारी निर्णय अत्यन्तै अपुग हो ।

राज्य, न्याय, आन्दोलन, नाराजुलुस, धर्ना- निर्मला मारिनुअघि आमा दुर्गादेवीलाई उत्रो ख्याल थिएन । उनी दिनहुँ चटपटे बेचेर तीन छोरी हुर्काइरहेकी थिइन् । बुबा यज्ञराज पन्त सधैँ सँगै हुँदैनथे । तर, उनको सानिध्य जति हुन्थ्यो, त्यही पर्याप्त मान्थे । राज्यले दिने सेवासुविधाबाट पनि पूरै वञ्चित थिए, न कतै पहुँच नै । काम गर्‍यो, परिवार पाल्यो । कसैसँग रिसइवी थिएन, झैझगडा थिएन । बेलाबेला बालिका बलात्कार र हत्याका खबर सुन्थिन्, जीउ सिरिंग हुन्थ्यो, मुटु काँप्थ्यो ।

यो बज्रपात एक्कासि दुर्गादेवी आफैँलाई

भोक

धर्नामा निर्मलाका आमाबुबा, महेन्द्रनगर

आइलाग्यो । घटनाको चार महिना बितिसक्दा समेत हत्यारा फेला परेको छैन । करुण स्वरमा भनिन्, “घरीघरी झस्किन्छु, सपनाजस्तो लाग्छ ।” भलै, सपना हुँदो हो ! तर यो त विपनीको भयंकर डरलाग्दो नियति बनेको छ ।

हरेक सन्तान आमाका लागि उत्तिकै प्रिय हुन्छन् । निर्मला विशेष थिइन् । कहिल्यै नझर्कने, घरको काममा सघाउने । पढाइमा अब्बल । मिलनसार । सानै कुरामा खुसी भइहाल्ने । कहिलेकाहीँ दुर्गादेवी रुँदा निर्मला सम्झाउँथिन् । सुखद भविष्यको सपना देखाउँथिन् । उनी भक्कानिइन्, “छोरी भएर पनि आमाले जस्तै व्यवहार गर्थी । आडभरोसा दिन्थी ।” उनी यस्तो समाजमा हुर्किन्, जसले छोरा नभएकी आमालाई अपूर्ण मान्छ र बुढेसकालमा सहारा नहुने डर देखाउँछ । छोरीसामु यो व्यथा मुख खोलेर भन्न सक्दिनथिन् दुर्गादेवी ।

पुत्रविहीन भएकाले आमाले हिजोआज भोगेका यावत टोकेसो ९ कक्षामा पढ्ने निर्मलालाई बोध भइसकेको थियो । त्यसैले आमालाई बरोबर भनिरहिन्थन्, ‘ममी, पढेर नर्स हुन्छु । विवाह गरे पनि तपाईंलाई पाल्छु, छोराले जस्तै ।’ त्यसको छाँटकाँट देखाइसकेकी थिइन्, भान्सामा मात्र होइन, चटपटे पसलमा पनि आमालाई सघाउँथिन् । निर्मलाका यी स्मृतिहरू पोखिरहँदा दुर्गादेवी भक्कानिदै जान्थिन्, “नभनुम्, छोरीको माया । भनुम्, मुटु फुट्लाजस्तो हुन्छ ।” दुर्गादेवीसँग भलाकुसारी हुँदैछ । साँझ ढल्कँदै छ । आफूलाई रोक्न सक्दिनन्, “यसबेला त निर्मलाले मलाई खाना खान बोलाइसक्थी ।” फेरि दोहोऱ्याइन्, “त्यति माया गर्ने छोरीको हत्यारालाई म कसरी छाडूँ ? सक्दै-सक्दिनँ ।”

एक दिन दुर्गादेवी पुगिन्, भगवान्को शरणमा, पीडा भुलाउन । तर, मन्दिरमा भगवान् होइन, छोरीको आकृति अगाडि आयो । बरर पोखिएका आँसु रोक्नै सकिनन् । एउटी कलिली छोरीको बलात्कार र हत्या हुँदा न्याय दिन नसक्ने आमा के आमा ! भन्छिन्, “जब यस्ता कुरा मनमा खेल्छन्, मन वहकिन्छ । वरपर मलाई हाम्रा लागि लडिरहेकाहरू देख्छु । अझ आँट आउँछ । होइन भने हामी उहिल्यै थाकिसक्थ्यौँ ।”

दुर्गादेवी अहिले जसरी छोरीको यादमा छटपटाइरहेकी छन्, सानोमै आमाबुबा बितेर त्यस्तै सास्ती बेहोर्नुपरेको थियो । आमा बितेपछि बुबाले भन्थे, ‘नरो, तँलाई पढाएर मेडम बनाउँछु ।’ तर, वर्ष दिन नबित्दै बुबाले पनि छाडेर गए । ७ कक्षाभन्दा माथि पढ्न पाइनन् । बिहे गरिन्, लगातार छोरी पाइन् । हन्डरैहन्डर ।

केही वर्षयता उनी हरेक दिन साइकल चढेर भारत बनवासा जान्थिन्, पानीपुरी र अन्य सामान ओसार्थिन् । दैनिक तीन-चार घन्टा साइकलको पाइडल दबाउनुपर्थ्यो । अरू दिनमा चटपटे बेचेरै बस्थिन् । छोरी हुर्कंदै गएपछि सुख देलान् भन्ने आशा पलाउँदै थियो । एक्कासि चट्याङ पऱ्यो । भन्छिन्, “रुँदारुँदा नसा चड्किन्छ । अब त रुनै सक्दिनँ । मन ढुंगो भइसक्यो ।”

हिजो आश, आज त्रास

केही वर्षअगाडि दुर्गादेवी पारिवारिक समस्या लिएर प्रहरीकहाँ पुगेकी थिइन् । प्रहरीसँगको त्यो पहिलो साक्षात्कार सुखद रह्यो । उनमा छाप पऱ्यो, ‘केही समस्या पऱ्यो भने प्रहरीले मद्दत गर्छ । अन्याय गर्नेलाई कठघरामा उभ्याउँछ ।’ त्यसैले त, निर्मला समयमै घर नफर्केपछि सबैभन्दा पहिले उनले प्रहरी गुहारिन्, घटनाको सबै बेलिबिस्तार लगाइन् । तर, यसपल्ट प्रहरीको व्यवहार रुखो थियो । जे सोचेर गएकी थिइन्, ठ्याक्कै उल्टो । निर्मला खोज्न होइन, जसका कारण उनी हराएकी थिइन् र हत्या भएको थियो, उसैलाई जोगाउन लागिपऱ्यो प्रहरी । शव भेटेपछिको प्रहरीको रवैया सुनाइरहँदा दुर्गादेवीको मुहार आक्रोशले भरियो । उनको आवाज अलि ठूलो सुनियो, “प्रहरीले अपराधी समात्नुपर्नेमा प्रमाण मेटाएर जोगाइरहेको छ । मैमाथि यस्तो अत्याचार किन ?” वर्तमान सरकार मात्र होइन, लोकतन्त्रको मूल्यमान्यता र अस्तित्वमाथिकै गहन सवाल हो यो ।

प्रहरीको व्यवहार र अनुसन्धानका नाममा भएका क्रियाकलापबाट पूरापूर आजीत दुर्गादेवीलाई प्रहरी महानिरीक्षक सर्वेन्द्र खनाल घरमै पुगेर भेटेपछि राहत महसुस भएको थियो । खनालले आश्वस्त बनाएका थिए, ‘यहाँका प्रहरीले सुरुबाटै गल्ती गरे । अब गल्ती हुन्न । तपाईंहरूले न्याय पाउनुहुन्छ ।’ खनाल यति भनेर काठमाडौँ फर्किए तर कञ्चनपुर प्रहरीको रवैया फेरिएन । न अनुसन्धानलाई विश्वसनीय बनाउने प्रयासै गरियो । त्यसपछि पति यज्ञराजसहित काठमाडौँ आएर प्रधानमन्त्री केपी ओलीलाई भेटिन् । ओलीले चिप्लो भाषामा भरोसा दिलाए, ‘निर्मला तपाईंकी मात्र होइन, देशकै छोरी हो । म आफ्नै छोरी सम्झेर न्याय दिलाउँछु ।’ अन्य निकायबाट पनि यस्तैयस्तै भनियो । यही आशाको पोको बोकेर कञ्चनपुर फर्किए । तर, अपराधीलाई उन्मुक्ति दिने प्रपञ्च रोकिएन । यो कथा सुनाइरहँदा दुर्गादेवी घरी झर्किन्थिन् भने घरी रुन्थिन् । भन्छिन्, “सबै हाम्रो साथमा छन्, सरकारका मात्र किन पराई ?” देशमा तीन सरकार छन्, स्थानीय, प्रदेश र केन्द्र । तर, हरेक सरकार निर्मलालाई न्याय दिलाउने हकमा उदासीन ।

निर्मला मारिएपछि तीज, दसैँ, तिहार आयो । चाड आउँदा छोरीको सम्झनाले औधि पिरोल्थ्यो दुर्गादेवीलाई । पीडाको पहाड अझ ठूलो हुँदै जान्थ्यो । निदाउँदा पनि सपनीमा निर्मला बरोबर आइरहन्छिन् । चोटको गहिराइ अझ बढिरहेको छ । “मैले मरेकी निर्मला निकाल भनेकी छैन । मार्नेलाई समातेर सजाय देऊ भनेकी हुँ,” दुर्गादेवीको बोली रोकिन्न, “अरू छोरीहरूले निर्मलाजसरी बलात्कृत भएर मर्न नपरोस् । मेरै आफ्ना दुई छोरी छन् । तिनका लागि पनि म लडिरहेकी छु ।” उनी थप्छिन्, “म

होइन, निर्मलाको आत्मा बोलेको हो । उसको दु:ख र चीत्कार बोलेको हो ।”

२५ कात्तिकदेखि दुर्गादेवीका पति यज्ञराज जिल्ला प्रशासन कार्यालय, कञ्चनपुरअगाडि २४ घन्टे धर्ना बसिरहेका छन् । दुई छोरीको पढाइ बिग्रने डर छ । खाना बनाउनैपर्‍यो । त्यसैले दुर्गादेवी बिहान धर्नास्थल जान्छिन्, साँझ फर्किन्छिन् । आउजाउ गर्ने बाटो त्यही हो, जहाँ निर्मलाको शव भेटिएको उखुबारी पर्छ । निर्मला हराएको स्थानमा रोशनी र बबिता बमको घर पर्छ । निर्मलाकै न्यायका निम्ति भन्दै चर्किएको आन्दोलनमा प्रहरीले गोली चलाउँदा मृत्यु भएका सन्नी खुनाको घर । उखुबारी पुग्दा छोरीको आत्मा त्यहीँ छजस्तो लाग्छ उनलाई । सन्नीको घर पुग्दा उनी आफूलाई सम्हाल्नै सक्दिनन्, किनकि निर्मला नमारिएकी भए उनी पनि मारिँदैन थिए भन्ने सोचले उनलाई सताउँछ । धर्नामा नजाऊँ, पति एक्लै हुन्छन् । जाऊँ, यति कष्टकर बाटो छिचोल्नुपर्छ ।

पिताको पीडा

जिल्ला प्रशासन कार्यालयअगाडि टेन्ट गाँडिएको छ । टेन्ट रंगीबिरंगी छ, माहोल भने अन्धकारमय । टेन्टभित्रको ओछ्यानमा लमतन्न छन्, यज्ञराज । न्याय नपाएसम्म धर्ना बस्ने घोषणा गरेका छन् उनले । टेन्टको छानामा रातभर शीत जम्मा हुन्छ, कहिलेकाहीँ भित्रै छिर्छ । शौच कहाँ गर्ने, टुंगो छैन । निर्मला पतिछेउ चुपचाप बस्छिन्, सान्त्वना र ऐक्यबद्धता जनाउन आउनेसँग थोरै बोल्छिन् । चारै दिशा छोरी निर्मलाका तस्बिर र न्याय देऊ भनेर लेखिएका पर्चाले भरिभराउ छन् ।

यज्ञराजको हालत अझ खराब छ । सानो काँठीको ज्यान । त्यसमाथि निरन्तर धर्ना । न खाने टुंगो, न त सुत्ने । घाँटीबाट पानी निल्नसमेत गाह्रो हुन थालेको छ । चिकित्सकले भनिरहेका छन्, ‘यज्ञराजको स्वास्थ्य नाजुक बन्दैछ । ज्यानबाट शक्ति हराउँदैछ ।’ उनको मनको साहस नि ! अहँ, त्यो विलय भएको छैन । जब छोरी सम्झन्छन्, दैनिक धर्नास्थलमा सयौँ परिचित/अपरिचित अनुहार देख्छन् र ‘हामी पनि सँगै छौँ’ भन्ने आवाज सुन्छन् । देह दर्बिलो हुन्छ, आँट आउँछ । “अन्यायमा परेको छु, सरकारबाहेक सबैको साथ छ । त्यसैले म किन डराउने, हार्ने ?” यज्ञराज भन्छन्, “जो न्यायका निम्ति लड्न डराउँछ, त्यो बाँचेर काम हुन्न । छोरी मारिएपछि यही सिकेँ मैले ।”

धर्नास्थलअगाडिबाटै दौडन्छ प्रहरीको गाडी । प्रमुख जिल्ला अधिकारी, सरकारसम्बद्ध पार्टीका नेताहरू हिँड्छन् । तर, सहानुभूति कसैबाट पाउँदैनन् । पीडित परिवारलाई साथ दिन आएकाहरू सरकार र प्रहरीको खेदो खन्छन्, सधैँ लड्नुपर्छ भन्छन् । यज्ञराज उठेर बोल्न सक्दैनन् । सुतेरै बोल्छन् । उनले चार दिनसम्मको नियमित भेटमा एउटै कुरा दोह्र्‍याए, “हत्यारा जोगाउने पनि सरकार हुन्छ ? मेरी छोरी मारिएकी छ तर पनि न्याय नपाउने ?” क्रूर नियतिले अहिले गहिरो राजनीतिक र अधिकारका कुरा गर्न सक्ने भएका छन् । भन्छन्, “आफूलाई अन्याय भएपछि उल्कापात हुँदो रहेछ । म यति रुखो किन भइरहेको छु, आफैँलाई थाहा छैन । छोरीको यादले असाध्यै सताउँछ ।”

साँझबिहान अलि कम भए पनि धर्नास्थलमा दिउँसो मान्छेको भीड लाग्छ । ३० कात्तिकमा प्रदेश ७ का गृहमन्त्री प्रकाश शाह त्यहाँ पुगे, पीडित परिवारलाई थामथुम पार्ने प्रयास गरे । म पनि साथमा छु भने । तर, निर्मलाको न्यायका निम्ति सुरु गरिएको ऐक्यबद्धता पुस्तिकामा हस्ताक्षर भने गरेनन् । यज्ञराज भन्छन्, “स्थानीयदेखि केन्द्रका सबैले ओठे सहानुभूति दिन्छन्, अपराधी खोज्नतिर ध्यान दिँदैनन् । हामीलाई सहानुभूति होइन, न्याय चाहिएको छ ।” त्यहाँ पुग्ने स्थानीय पनि आक्रोशित छन् । टाढाटाढाबाट पनि मान्छे आइरहेका छन् । धर्नास्थलमा सक्रिय थारु महिला मञ्चकी अध्यक्ष भारती चौधरी भन्छिन्, “अहिले निर्मलाले न्याय पाइनन् भने अरू हत्यारा, बलात्कारीलाई सरकारले जोगाउँछ । उनीहरूको मनोबल बढ्छ । त्यो हुन नदिन पनि हामी लडिरहेका छौँ ।”

“मैले मरेकी निर्मला निकाल भनेकी छैन । मार्नेलाई समातेर सजाय देऊ भनेकी हुँ ।

– **दुर्गादेवी पन्त**
निर्मलाकी आमा

भोलि वास्तविक हत्यारा समातिँदा पनि पन्त परिवारलाई हुने भनेको ‘मनको सन्तोष’ मात्र हो । प्रत्यक्ष लाभ केही छैन तैपनि न्यायका लागि दिनरात लडिरहेका छन्, छोरीको हत्यारा पत्ता लगाउन । राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगकी आयुक्त मोहना अन्सारी भन्छिन्, “सरकारी अधिकारी र पहुँचवालालाई जनता सुसूचित छन् भन्ने पाठ पढाएको छ । अब सरकारले कसरी अगाडि बढ्ने भनेर आफ्नै समीक्षा गर्नुपर्छ ।” कञ्चनपुरका वरिष्ठ अधिवक्ता थानेश्वर भट्ट पनि अपराधविरुद्धमा तल्लो तहबाटै यसरी आवाज उठ्नु र त्यसले जनसमर्थन पाउनुलाई सकारात्मक मान्छन् । भन्छन्, “सरकारले यस्ता किसिमका घटनाबाट सबक सिकेन भने भविष्यमा अझ खतरा निम्तन सक्छ । जनताले सधैँ सहँदैनन् ।”

धर्नास्थलमा भेटिने कतिपयले निर्मला प्रकरणसँग सम्बन्धित मात्र होइन, राज्य प्रणाली र प्रहरीप्रति पनि आक्रोश पोखिरहेका छन् । महेन्द्रनगर गल्ली नम्बर एककी शर्मिला विष्ट भन्छिन्, “यस्ता अपराध धेरै ढाकछोप गरिएको छ । अबचाहिँ राज्य संयन्त्रले नियतवश गरेका कुनै गल्ती कञ्चनपुरबासीले सहँदैनन् ।” लाग्छ, अहिलेको आन्दोलन निर्मलाको न्यायका लागि मात्र होइन, प्रहरी र प्रशासनलाई ‘अब नसहने’ बलियो सन्देश पनि हो ।

भोलिको भय

निर्मलाले न्याय पाउन परिवारबाट सुरु भएको आन्दोलन अहिले सामूहिक बनिसकेको छ । त्यसैले अब आफूहरू चुप लागे पनि आन्दोलन नरोकिने बताउँछिन्, दुर्गादेवी । न्यायप्रतिको यो इमानदारी र संघर्ष त छँदैछ । निर्मला मारिएपछि दुई छोरीको पढाइ पूरै बिथोलिएको छ । निर्मलाकी दिदी मनीषाले यस वर्ष एसईई परीक्षा दिनुपर्नेछ । मनीषा भन्छिन्, “सधैँ बहिनीको याद आउँछ, डर लाग्छ । पढ्नै सक्दिनँ ।”

अर्कातिर, निर्मलाको काजकिरियादेखि अहिलेसम्मको सबै खर्च देश-विदेशबाट आएको सहयोग रकमले चलिरहेको छ । राज्यबाट लिएका छैनन् । तर, अरूको सहयोगले कति दिनसम्म चल्छ ! त्यसैले भोलिका दिन कसरी बिताउने, छोरीहरूलाई कसरी पढाउने, सोच्दा पनि छटपटी हुन्छ दुर्गादेवीलाई । ■

पीडित एकातिर प्रहरी अर्कैतिर

निर्मला पन्तको हत्यारा सार्वजनिक गर
अनिश्चितकालिन २४ घण्टे
धर्ना कार्यक्रम

पन्त परिवारका साथ शुभेच्छुकहरू सामूहिक धर्नामा

महेन्द्रनगरका झन्डै ३० नागरिकसँग निर्मला हत्याकाण्डका अन्तरकथा, ढिलासुस्ती र निराकरणबारे *नेपाल*ले कुराकानी गर्दा सारमा सबैको जवाफ एउटै थियो, 'बर्खास्त एसपी विष्ट र बम दिदीबहिनीबाट अनुसन्धान थाले वास्तविक हत्यारा पत्ता लाग्न सक्छ ।' निर्मला प्रकरण सम्बन्धमा प्रहरीप्रति स्थानीय समुदायमा अविश्वास र आक्रोश चुलिँदो छ । प्रहरीले अनुसन्धानलाई गम्भीर रूपमा नलिएको र प्रमाण नष्ट पार्न अझ उद्यत रहेको आरोप लगाउँछन् उनीहरू ।

प्रहरीको भनाइचाहिँ ठ्याक्कै उल्टो छ । ७ भदौमा कञ्चनपुर आएका डीएसपी कृष्णराज ओझा जिकिर गर्छन्, "यो केसलाई पब्लिकले अतिरञ्जित गऱ्यो । प्रहरीलाई बदनाम गराउन खोजियो ।" ओझाले पीडित परिवार र उनीहरू वरपर रहेकाले आन्दोलन गरेको र अनुसन्धानमा नसघाएको आरोप लगाए । तत्कालीन एसपी विष्ट र उनको नेतृत्वको प्रहरी हर्कतका कारण अविश्वास पैदा भएको स्वीकारेनन् । 'मिस ह्यान्डल' मात्र भएको दाबी थियो उनको । जबकि, प्रमाण नष्ट गरेकाले तत्कालीन एसपी विष्ट र प्रहरी निरीक्षक जगदीश भट्ट पदमुक्त भइसके । प्रहरी महानिरीक्षक सर्वेन्द्र खनाल स्वयं कञ्चनपुर पुगेरै स्थानीय प्रहरीबाट प्रारम्भमै गल्ती भएको स्वीकारेका थिए । डीएसपी ओझाको भनाइले पीडित परिवार, अनुसन्धान र स्थानीयप्रति कञ्चनपुर प्रहरीको भित्री मनोविज्ञान प्रस्ट हुन्छ । अर्थात्, पीडितभन्दा प्रहरी बिल्कुल विपरीत ध्रुवमा छ ।

निर्मला प्रकरणमा प्रहरीको बदनियत, अनुसन्धानमा पारेको गलत प्रभाव, जसबाट समग्र प्रहरी संगठन र राज्य प्रणालीमाथि कञ्चनपुरबासीको विश्वासमा आएको खडेरीलाई नियाल्नु पहिले दुई फरक घटना चर्चा गर्नु अनिवार्य हुन्छ, जसको निर्मला हत्याकाण्डमा प्रत्यक्ष सम्बन्ध नभए पनि कञ्चनपुरबासी प्रहरीसँग किन एकाएक विस्फोट भए, स्पष्ट पार्छ ।

असार तेस्रो साता भीमदत्त नगरपालिका-३, तिलकपुरमा बिजुलीको नयाँ लाइन तान्ने क्रममा कञ्चनपुरको दक्षिणी लालझाँडी गाउँपालिका-५ का मजदुर शिवराज राना, २४, को मृत्यु भयो । ठेकेदार कम्पनीले हाइटेन्सन लाइन बन्द गरेर मात्रै काम लगाउनुपर्थ्यो । तर, विद्युत् प्राधिकरणलाई खबरै नगरी पोल गाड्न लगाउँदा रानाको ज्यान गएको थियो । प्रहरीले यसलाई 'सामान्य दुर्घटना' मानिदियो, ठेकेदारको लापरबाहीविरुद्ध कुनै कारबाही भएन ।

त्यस्तै, असार तेस्रो साता भीमदत्त

उजुरी झन्झन् थपिँदै

– भवानी भट्ट/महेन्द्रनगर

निर्मला हत्या प्रकरणपछि बलात्कारविरोधी आन्दोलनको केन्द्र बन्यो, कञ्चनपुर । निर्मलाका हत्यारा पत्ता लगाउनुपर्ने र महिला तथा बालबालिकाको सुरक्षा सुनिश्चित गरिनुपर्ने माग राख्दै स्थानीय स्वत:स्फूर्त आन्दोलनमा होमिए । तर, कञ्चनपुरमा समेत बलात्कार घटना रोकिएनन् । यसबीच ५ वर्षीया बालिकादेखि १४/१५ वर्षका किशोरीसमेत बलात्कारको सिकार भए । १० साउनपछि मात्र बलात्कारका १० र बलात्कार प्रयासका ११ मुद्दा दर्ता भएका छन्, प्रहरी कार्यालयमा । हरेक साता दुई-तीन घटना आउने गरेको कञ्चनपुर प्रहरीले जानकारी दिएको छ । कञ्चनपुरमा आन्दोलन जारी छ । तर, प्रहरी प्रशासनबाटै बलात्कारी संरक्षण गर्न खोजेका कारण यस्ता घटना एकाएक बढेको आन्दोलनमा लागेकाहरू बताउँछन् । अभियन्ता भारती चौधरीको तर्क छ, “अपराधीलाई कारबाही हुन नसक्दा त्यस्ता मनोवृत्ति भएकाहरूको मनोबल बढेको छ । त्यसैले यत्रो आन्दोलन भइरहँदा पनि कञ्चनपुरमा यौनजन्य हिंसा घटेको छैन ।”

निर्मला घटनालगत्तै भीमदत्त नगरपालिका-१० जिमुवामा बाजे नाता पर्नेले ५ वर्षीया बालिका बलात्कारको प्रयास गरे । स्थानीयले देखेपछि उनलाई नियन्त्रणमा लिएर प्रहरीको जिम्मा लगाइयो । ७-८ भदौदेखि कञ्चनपुरमा आन्दोलन चर्केको थियो । त्यसको एक सातापछि कञ्चनपुरकै बेल्डाँडीमा एक किशोरी सामूहिक बलात्कारमा परिन् । बलात्कारमा संलग्न ३ मध्ये २ जना मात्रै पक्राउ परे । भदौमै महाकाली नगरपालिकामा पनि अर्की ५ वर्षीया बालिका बलात्कारीको फन्दामा परिन् । अहिलेसम्म हत्यारा पहिचान हुन सकेको छैन । त्यसपछिका घटनामा संलग्नमध्ये १४ पक्राउ परेका छन् भने ६ जना फरार छन् । यसैगरी बलात्कार प्रयासका घटनामा ९ पक्राउ परेको र ९ जना फरार रहेको प्रहरीले जनाएको छ ।

“निर्मलापछिका घटनामा संलग्नहरू धमाधम पक्राउ परेका छन्,” जिल्ला प्रहरी कार्यालय कञ्चनपुरका डीएसपी कृष्णराज ओझा भन्छन्, “त्यसपछिको अनुसन्धान तीव्र गतिमा अगाडि बढेको छ ।” तर, अपराधी पक्राउ गर्न तथा पक्राउ परेकालाई कडा कारबाही गराउनेतर्फ प्रहरीले चासो नदिएको पीडित परिवार बताउँछन् । “दुई महिना भइसक्यो, अहिलेसम्म सबै अपराधी पक्राउ परेका छैनन्,” भदौ तेस्रो साता सामूहिक बलात्कारमा परेकी बेल्डाँडी गाउँपालिकाका किशोरीका बुबा भन्छन्, “जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा दिनहुँ बोलाउँछन्, तर के भइरहेको छ, कारबाही कहाँ पुग्यो, केही बताउँदैनन् ।”

बलात्कारीलाई प्रहरीबाटै संरक्षण दिने र आर्थिक लेनदेनमा मुद्दा मिलाउने गरेका कारण बलात्कारका घटना बढेको अधिकारकर्मी र बुद्धिजीवीको निष्कर्ष छ । “अपराधी पक्राउ नपर्नु नै बलात्कार बढ्नुको मुख्य कारण हो,” स्थानीय बुद्धिजीवी लीलाध्वज बस्नेत भन्छन्, “प्रहरी नै दोषी उम्काउन लाग्छ भने अपराधीको मनोबल उकासिने भइहाल्यो नि ।” विगतमा बलात्कारका घटना गाउँमै मिलाइन्थ्यो । केही समययता घटना बाहिर आउने क्रम बढेको स्थानीयको बुझाइ छ । वरिष्ठ अधिवक्ता थानेश्वरप्रसाद भट्ट भन्छन्, “समाज नै गलत बाटोमा हिँडिरहेको छ, जतातत्तै दण्डहीनता र अराजकता मौलाएको छ । अनि कसरी बलात्कार रोकिन्छ ?”

नगरपालिका-११, भुजेलामा अस्थायी बसोबास गर्दै आएका नैनराम सार्कीको शव महाकाली नदी नियन्त्रणका लागि बनाइएको तटबन्ध छेउमा भेटियो । पीडितले भुजेलाकै एक व्यक्तिविरुद्ध किटानी जाहेरी दिन खोजे पनि प्रहरीले आलटाल गर्‍यो । टिपरले किचेर सार्कीको मृत्यु भएको निष्कर्ष निकालियो हतारमा । जबकि, शव भेटिएको वरपर गाडी गुडेको संकेतसम्म देखिएको थिएन ।

मृत्यु शंकास्पद र पीडित परिवारले प्रहरीको साथ खोजिरहँदा पनि घटना त्यत्तिकै थामथुम पारियो । त्यतिबेला एसपी विष्टमाथि आर्थिक चलखेलमा परेर घटना तोडमोड गरेको आरोप लागेको थियो । तर, कथित तल्लो समुदायमा भएकाले तिनका पक्षमा बोलिदिने कोही नहुँदा दुवै प्रकरण त्यत्तिकै सेलाए । महेन्द्रनगरको पत्रकारितामा झन्डै दुई दशक बिताएका खेम भण्डारी भन्छन्, “यी दुई घटनामा समाजले विरोध र खबरदारी गरेको भए निर्मला हत्याकाण्ड दबाउन कञ्चनपुरका तत्कालीन प्रहरी प्रमुख एसपी विष्ट र उनको टिमलाई त्यो हदसम्मको हिम्मत हुने थिएन ।”

महिना दिनमा दुई घटना सामसुम पारेर हौसिएको प्रहरी निर्मलाको हत्यालाई पनि त्यसरी नै विसर्जन गर्न तम्सिएको थियो । स्थानीय बुद्धिजीवी तर्कराज भट्टका अनुसार प्रहरीले अनुसन्धानको आधारभूत मान्यतालाई समेत बेवास्ता गरी खुलेआम प्रमाण नष्ट गर्न खोज्नु र नक्कली हत्यारा जन्माउनुको कारण त्यही हो । तर, यसपटक प्रहरीको खेल फेल खायो । न पीडित परिवार चुप भए, न त स्थानीय ।

“चटपटेवालाको छोरी त हो, त्यत्तिकै गायब पार्न सकिन्छ भनेर हेप्न खोजेका रहेछन् । हामी गरिब छौँ, पहुँच छैन भन्दैमा अन्याय सहेर बस्छौँ त ?,” अघिल्ला दुई घटनाबारे जानकार निर्मलाका बाबु यज्ञराज भन्छन्, “कञ्चनपुर मात्र होइन, देशैभर निर्मलाको न्यायका निम्ति एकजुट भएकाहरू प्रहरी र पहुँचवालाको त्यही रवैयाका विरुद्धमा छन् ।” तर, तत्कालीन प्रहरी नेतृत्व मात्र होइन, त्यसपछि आएका अन्य अनुसन्धान टोली र स्थानीय प्रशासन कार्यालयले टुटेको जनविश्वास फिर्ता ल्याउन प्रयास गरे पनि उल्लेख्य भूमिका खेल्न सकेका छैनन् । त्यसैले प्रहरीका हरेक गतिविधिलाई शंकास्पद रूपमा लिन थालिएको छ यहाँ ।

अबको अनुसन्धानमा कम्तीमा एक स्वतन्त्र व्यक्तिको प्रत्यक्ष निगरानी हुनुपर्ने माग छ, नागरिक संघर्ष समितिकी संयोजक मीना भण्डारीको । धर्नास्थलमै भेटिएकी भण्डारीले भनिन्, “हरेक अनुसन्धान टोलीले प्रमाण मेटाउन भूमिका खेलेका छन् । अनुसन्धानमा कुनै प्रगति भएको छैन । पीडितसँग समन्वय छैन । अनि, कसरी प्रहरी र उसको अनुसन्धानलाई विश्वास गर्ने ?” करिब यही आशय हुन्छ, धर्नास्थल धाउने र निर्मलाका लागि आवाज उठाउने हरेक स्थानीयको । तर, प्रहरीले टेरपुच्छर लगाएको देखिँदैन । घटनाको स्थलगत अध्ययन गरेकी राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगकी आयुक्त मोहना अन्सारी भन्छिन्, “कञ्चनपुरमा पीडित, प्रहरी र स्थानीयबीच फिटिक्कै समन्वय छैन । यो ज्यादै दु:खद कुरा हो ।”

यहाँनेर, स्थानीय सरकार, प्रशासन र राजनीतिक दलको भूमिका प्रभावकारी हुन सक्थ्यो । तर, महेन्द्रनगरमा त्यो सुखद संकेत देखिँदैन । सबैको आ-आफ्नै रटान छ । भीमदत्त नगरपालिकाका मेयर सुरेन्द्र विष्ट निर्मलाको हत्यापछि आफूहरूलाई विभाजित गर्ने काम भएको बताउँछन् । तर, कुन पक्षले कहाँबाट भूमिका खेल्यो, भन्दैनन् । मुख नखोले पनि उनले नेपाली कांग्रेसतिर लक्षित गरिरहेकामा शंका छैन । यो घटनालाई ढाल बनाएर कांग्रेसले आफूलाई निसाना बनाएको गुनासो छ उनको । भन्छन्, “प्रहरी अनुसन्धानलाई विश्वास गर्नुको विकल्प छैन ।” तर, पीडित र प्रहरीलाई एक ठाउँमा ल्याउन जनप्रतिनिधिका रूपमा उनैले प्रभावकारी कदम नचालेको गुनासो सुनिन्छ ।

जिल्ला प्रशासन कार्यालयको उही

भदौ पहिलो साता आन्दोलनले लिएको उग्र रूप

ओठे बोली- अनुसन्धान हुँदैछ तर परिणाम छैन । सहायक प्रजिअ शंकर विष्ट भन्छन्, “नतिजा नआएकाले शंका उब्जिएको हो । तर, अनुसन्धान तदारुकताका साथ भइरहेको छ ।” विडम्बना ! प्रशासन कार्यालयबाटै केही होला भन्ने आश अधिकांश स्थानीयमा देखिन्न । प्रहरीले घुमाइरहेको भन्ने सोच व्याप्त छ जताततै । सुरुबाटै निर्मला हत्याकाण्डलाई नियालिरहेकी अधिकारकर्मी भण्डारी भन्छिन्, “यो केसमा जिल्ला प्रशासन कार्यालयलाई नै निरीह बनाइएको छ ।” त्यसो त, उनीहरूको चित्त दुखाइ स्थानीय प्रहरीसँग मात्र सीमित छैन, प्रहरी महानिरीक्षक खनालसँग पनि छ ।

घटना भएको केही समयमै खनाल कञ्चनपुर पुगे । तत्कालीन कञ्चनपुर प्रहरी नेतृत्वलाई निकम्मा ठहर गर्दै ‘सिंगो संगठनको इज्जत दाउमा लागेका बेला केही नालायकहरूलाई बचाउने कल्पना पनि गर्न सकिन्न’ भनेका थिए । हत्यारा पत्ता लाग्नेमा विश्वास पलायो तर यत्तिका दिन बित्यो, परिणाम शून्य । चौधरी भन्छिन्, “यत्रो समय बित्यो तर आईजीपीसाबले समेत आफूले भनेको कुरा पूरा गर्न सक्नुभएको छैन ।” प्रहरी महानिरीक्षक खनालले नै एसपी विष्ट र प्रहरी निरीक्षक भट्टलाई बर्खास्त गरेका थिए, काठमाडौं पुगेर ।

निर्मला हत्या प्रकरणमा अपराधी पत्ता लगाउने चुनौती त प्रहरीसामु छँदैछ, त्यत्तिकै महत्त्वपूर्ण छ, पीडित परिवार र स्थानीयको विश्वास जित्नु । अपनत्व बोध गराउनु । तर, कञ्चनपुरमा यस्तो माहोल बनेको छ कि, भोलि प्रहरीले वास्तविक हत्यारा पत्ता लगाए पनि जनताले विश्वास गर्दैनन् । फेरि दिलीपसिंह विष्ट, चक्र बडुजस्तै निर्दोषलाई अपराधी सिद्ध गर्न खोजेको भन्दै आन्दोलन चर्काउने स्थिति नबन्ला भन्न सकिँदैन । कारण उही, प्रहरीले स्वतन्त्र र खराब नियत नराखी अनुसन्धान गर्छ भन्नेमा स्थानीय विश्वस्त हुनै सकेका छैनन् । विज्ञहरू यसलाई अपराधी पत्ता नलाग्नुजस्तै भयावह स्थिति रहेको बताउँछन् । नेपाल प्रहरीका पूर्वडीआईजी हेमन्त मल्ल ठकुरी भन्छन्, “पीडित र नागरिकसँगको दूरी कम गर्ने दायित्व प्रहरीकै हो । यसबाट प्रहरी उम्कन पाउँदैन । अनुसन्धानमा प्रहरीलाई सहयोग गर्नुचाहिँ अर्को पक्षको जिम्मेवारी हो ।” प्रहरी प्रवक्ता एसएसपी उत्तमराज सुवेदी थप्छन्, “जनता र प्रहरी जहिले पनि नजिकको सम्बन्धमा हुन्छ/हुनुपर्छ । समाजबाटै अपराधी जन्मिन्छ र समाजकै सहयोगमा प्रहरीले त्यसलाई नियन्त्रण गर्छ ।” तर, यही वातावरण कञ्चनपुरमा फिटिक्कै आभास हुन्न ।

प्रहरीले पीडित पक्षबाट ‘हठ’ भइरहेको आरोप लगाउँछ तर उनीहरूको माग आफैं अव्यावहारिक देखिन्न । मानव अधिकार आयोगको सुझावअनुसार अनुसन्धान अगाडि बढाउनुपर्ने निर्मलाका बाबु यज्ञराजको भनाइ छ । त्यो भनेको, ‘फरेन्सिक’ पाटोबाट हो । पूर्ण प्रतिवेदन सार्वजनिक नभए पनि आयोगले घटनास्थल वरपरबाट प्रमाण खोजेर अनुसन्धान गर्नुपर्ने प्रारम्भिक सुझाव दिएको थियो । ‘फरेन्सिक’ बाटै गत वर्ष भारत स्वशासित कास्मिरमा यही प्रकृतिको अपराधमा संलग्नहरू समातिएका थिए । त्यहाँ देवीस्थानमा ८ वर्षीया बालिका असिफ बानोको बलात्कारपछि हत्या भएको थियो । आयोगकी आयुक्त अन्सारी भन्छिन्, “यो पाटोबाट अनुसन्धान गर्दा अपराधीसम्म पुग्न सकिन्छ भन्ने प्रहरीलाई थाहा नभएको होइन । हामीले त्यस्तै सुझाव दियौं, तर सुनुवाइ भएको छैन ।”

राजनीतिक गन्ध ?

पीडित परिवारको न्याय प्राप्तिको आन्दोलनलाई गिजोल्ने संकेत देखिन थालेको छ बिस्तारै । जस्तो, धर्नास्थलमा उपस्थित हुनेमध्ये अधिकांश सत्तासीन नेकपाइतरका कार्यकर्ता र शुभेच्छुक हुन्छन् । शिक्षक/कर्मचारी कारबाहीमा पर्ने डरले दिउँसो खासै देखिँदैनन्, साँझ परेपछि एकैछिन आउँछन् । कञ्चनपुरका नेकपासम्बद्ध नेताहरू यसलाई ठाडै नेपाली कांग्रेसको राजनीतिक ‘स्टन्ट’ भन्न थालेका छन् । नेकपाका केन्द्रीय सदस्य राजेन्द्रसिंह रावल भन्छन्, “हिजो अरू निर्मलाहरू बलात्कृत हुँदा संरक्षण गर्नेहरू अहिले निर्मलाको न्यायका निम्ति चर्काचर्का नारा लगाउँछन् । यो राजनीति नभएर के हो ?”

रावलका अनुसार तत्कालीन नेकपा एमालेबाट भीमदत्त नगरपालिकाको मेयर जितेकासुरेन्द्र विष्टका भतिजा आयुषलाई हत्या प्रकरणमा मुछियो । आयुष सुरेन्द्रका दाजु भुपेन्द्रका छोरा हुन् । “तर आयुषका बुबाको नाम कतै आएन किनभने उनका बाबु कांग्रेस महासमिति सदस्य हुन्,” कञ्जनपुर जिविसका पूर्वउपसभापतिसमेत रहेका रावल भन्छन्, “मेयरलाई जोडियो किनभने नेकपालाई बदनाम गर्नु थियो । त्यसैले पीडित परिवारप्रति संवेदनशील भए पनि बदनियत राखेर गरिएको आन्दोलन/धर्नामा हाम्रो समर्थन हुन्न ।” भलै, रावलको यो भनाइकै विपक्षमा छन्, नेकपाकै कतिपय जिल्ला तहका नेताहरू ।

आफूलाई अप्ठेरो पर्ने भएकाले नाम सार्वजनिक नगर्न आग्रह गर्दै नेकपाका एक स्थानीय नेताले भने, “बलात्कार र हत्या भएको

अगुवामै अनमेल

निर्मलाको बलात्कार र हत्यापछि आन्दोलन सुरु भएको थियो, महेन्द्रनगरको १ नम्बर गल्लीबाट। नेतृत्व गरेकी थिइन्, हेलन श्रेष्ठले। निर्मलाको न्यायकै लागि लड्न हेलनको संयोजकत्वमा दबाबमूलक संघर्ष समिति जन्मियो। २५ कात्तिकदेखि निर्मलाका बाबु यज्ञराज पन्त जिल्ला प्रशासन कार्यालयअगाडि २४ घन्टे धर्ना बसिरहेका छन्। हेलनको घरबाट त्यहाँ पुग्न केही मिनेट मात्र लाग्छ। तर, हेलन मात्र होइन, गल्ली नम्बर १ का प्रायः महिला सहभागी हुँदैनन्। एकखालको बहिष्कारजस्तै छ। हेलन भन्छिन्, "हामीले सुरुमा निःस्वार्थ भावले पीडित परिवारलाई साथ दियौँ, घामपानी नभनी आन्दोलन गर्‍यौँ। तर, पछि हामीलाई नै बेवास्ता र धोका भयो।" अहिले पन्त परिवार मीना भण्डारीले नेतृत्वको नागरिक संघर्ष समितिको साथमा छन्।

भण्डारीले हेलन समूहलाई थाहै नदिई यज्ञराज र दुर्गादेवीलाई काठमाडौँ ल्याएपछि विवाद उब्जिएको थियो। अहिले एकआपसमा पूरै विभाजित छन्। बाबुआमालाई राजधानी लगेर आन्दोलन तुहाएको हेलन समूहको आरोप छ भने उनीहरूले आन्दोलनमा रकम लगाएको भण्डारीको दाबी छ। अगुवाबीचको यो आरोप/प्रत्यारोपले आन्दोलन तार्किक निष्कर्षमा नपुग्ने संशय उत्तिकै बढेको छ। उनीहरू एकअर्काको अस्तित्व स्वीकार्नै तयार नभएको स्थिति छ। तर, नागरिक संघर्ष समितिकी भण्डारी विवाद सामान्य भएको र त्यसले न्यायको आन्दोलनमा कतै असर नपुग्ने दाबी गर्छिन्। धर्नास्थलमा भेटिएकी भण्डारी भन्दै थिइन्, "जताबाट जसले बोले पनि न्यायका लागि हो। कुनै गुट-उपगुट छैन। निर्मलाले न्याय पाउनुपर्छ भन्ने हाम्रो साझा माग हो।" उनले आन्दोलनलाई शिथिल बनाउन बाहिरिया तत्त्वले यस्तो भूमिका खेल्न खोजेकाले अगुवा सतर्क हुनुपर्ने बताइन्।

हो, प्रहरीले गल्ती गरेको हो, पीडितले न्याय नपाएको हो। यसलाई बेवास्ता गरेर कांग्रेसकै कारण आन्दोलन भयो भन्नु नाजायज हो।" केन्द्रका नेता र सरकारलाई खुसी पार्न केही स्थानीय नेताहरू निर्मलाको न्यायका निम्ति भइरहेको आन्दोलनको विपक्षमा रहेको कथन थियो उनको। धर्नास्थलमा आएका केही स्थानीयसँग *नेपाल*ले कुरा गर्दा पार्टी नभई न्यायका लागि आएको बताए।

आन्दोलनमा राजनीति भएको, अरूले उक्साएको आदि आरोपबारे धर्नारत निर्मलाका बाबु यज्ञराजलाई जिज्ञासा राखियो। उनले अचम्म मान्दै भने, "छोरीका लागि न्याय माग्न कसैले उचाल्नुपर्छ ? हामीले आन्दोलन गरेर सरकार गिराउँछौँ भनेका छौँ र राजनीति गर्‍यो भन्ने ? हामीलाई त मात्र न्याय चाहिएको हो।" कांग्रेसका कञ्चनपुर जिल्ला सभापति हरिप्रसाद बोहरा नियमित धर्नास्थल आउँछन्, पीडितलाई ढाडस दिन्छन्। "न्यायका लागि बोल्नु राजनीति गर्नु होइन। सरकार उल्टो बाटोमा छ। पीडित अलपत्र छन्। उनीहरूलाई साथ दिनु हाम्रो दायित्व हो।" उनले सुरुमा नेकपाका कार्यकर्ताको उल्लेख्य उपस्थिति भए पनि बिस्तारै पार्टीको आन्तरिक 'सर्कुलर' का कारण उपस्थिति घटेको आरोप लगाए। उता, नेकपासँग नजिक रहेको बताउने पत्रकार तथा स्थानीय अगुवा खेम भण्डारी पनि कांग्रेसको भूमिका सकारात्मक नै ठान्छन्। "कांग्रेसले समर्थन र सहानुभूति देखाउनु गलत होइन। तर, आन्दोलन कांग्रेसले चलाएको भन्नेचाहिँ होइन। नागरिक समाजको भूमिका अहं छ।"

यथार्थ के हो भने, आन्दोलन लम्बिँदै जाँदा पीडित पक्षमाथि चाहिने/नचाहिने स्वार्थका खेल सुरु हुन्छन्। राजनीतिक लेपन हुन सक्छ। आयोगकी आयुक्त अन्सारी भन्छिन्, "केस लम्बिँदा राजनीतिक चलखेल हुन्छ। अनावश्यक तत्त्व देखा पर्छन्, जसले न्यायको मूल मुद्दालाई छायामा पार्छ। त्यसैले जतिसक्दो चुस्त ढंगले अनुसन्धान गरी पीडित परिवारलाई न्याय दिलाउनुपर्छ।"

डीएनएको डंका

अपराधीसम्म पुग्न प्रहरीले प्रमुख माध्यम बनाएको देखिन्छ, डीएनए परीक्षण। अहिलेसम्म ९ शंकास्पदको डीएनए परीक्षण गरियो, सबै नेगेटिभ। जसमा प्रहरीले अभियुक्त भनी सुरुमा पक्राउ गरेका दिलीपसिंह विष्ट, तत्कालीन एसपी विष्ट, उनका छोरा किरण विष्टसम्म छन्। कञ्चनपुरका प्रहरी नायब उपरीक्षक (डीएसपी) कृष्णराज ओझा आवश्यक पर्ने जति सबैको डीएनए परीक्षण हुने बताउँछन्। ओझा भन्छन्, "त्यो संख्या सय, डेढ सय जति पनि हुन सक्छ।" समस्या उही, डीएनएमै पीडित पक्ष र स्थानीयको शंका छ। महिला अधिकारकर्मी मीना भण्डारी प्रश्न गर्छिन्, "शंकास्पद सबैको डीएनए मिलेन भने के निर्मलालाई कसैले मारेको होइन भन्ने त ?" उनले डीएनएको नाममा पीडितलाई अलमल्याउन खोजेको आरोप लगाइन्। गाउँभरका मान्छेको डीएनए परीक्षण गर्ने हल्लाले उस्तै त्रास फैलाएको छ।

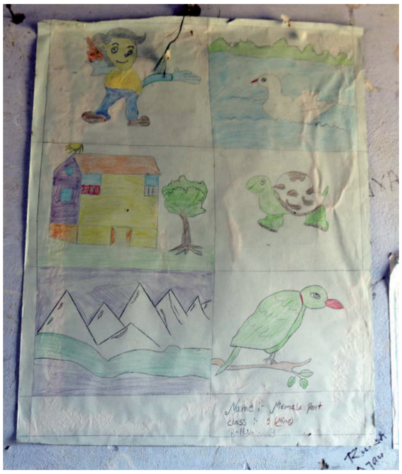

निर्मलाले कोरेको चित्र

बाबु यज्ञराजले त डीएनए निर्मलाकै हो भन्नेमै प्रश्न उठाएका छन्। "त्यत्रो प्रमाण नष्ट गर्नेले डीएनएमा गडबडी गरेनन् होला ?" यज्ञराजको मनमा यो सवाल सधैँ खडा हुन्छ। कारण, शंकास्पद सबैको डीएनए 'म्याच' भएन। प्रहरीले अन्य शंकास्पदको सूची तयार पार्दैछ, परीक्षणका लागि। यज्ञराज भन्छन्, "त्यसअगाडि निर्मलाको डीएनए हो/होइन भन्ने म र निर्मलाकी आमामार्फत विश्वसनीय जाँच हुनुपर्छ। मचाहिँ त्यो नक्कली डीएनए हो भन्नेमा ढुक्क छु।" उनी मात्र होइन, धर्नास्थल पुग्ने जोकोही डीएनएमा गडबडी रहेको आशंका व्यक्त गर्छन्।

डीएनएजस्तो संवेदनशील विषयमै यो हदसम्मको अविश्वासले प्रहरीप्रति पीडित पक्षको अविश्वासको चुली आकलन गर्न काफी छ। यो परिस्थितिका बीच अनुसन्धान कसरी होला, अपराधीसम्म प्रहरी कसरी पुग्ला र वास्तविक अपराधी समाते पनि त्यसले विश्वसनीयता पाउला ? अनेकौँ गम्भीर सवाल अनुत्तरित छन्। समय बित्दै जाँदा जटिलताहरू फुक्नुपर्नेमा थप गाँठो परिरहेको छ। महिला अधिकारकर्मी भारती चौधरी चेतावनीको शैलीमा भन्छिन्, "राज्य पक्षबाट गलाउने र अपराधी जोगाउने खेल भयो भने कुन दिन र कुन बहानामा आन्दोलन भड्किन्छ, अहिले भन्न सकिन्न। र, त्यो आन्दोलनको कुनै स्वरूप हुन्न।" ने

आवरणसहित सबै तस्बिरहरू : भवानी भट्ट

अर्थ

लोगो फेसन

गार्मेन्ट उद्योगमा श्रमिक

आफ्नै निर्णयको पासो

स्वदेशी उद्योगप्रति संरक्षणको नीति लिएको सरकारलाई सोही कारणले समस्या

विजयराज खनाल

उद्योगीले उपभोक्ताबाट उठाएको अर्बौं रकम सरकारबाट फिर्ता पाइरहेकामा महालेखा परीक्षकको कार्यालयको गत वर्ष प्रकाशित ५२ औँ वार्षिक प्रतिवेदनले प्रश्न उठायो । उपभोक्ताबाट उठाएको मूल्य अभिवृद्धि कर (भ्याट) संकलन गर्ने व्यक्ति आफैँले सोझै फिर्ता लिने व्यवस्था अर्थमन्त्री युवराज खतिवडाले खारेज गरिदिए ।

यही निर्णयका कारण बल्लतल्ल बौरिन थालेको कपडा उद्योग धराशयी हुन थालेको भन्दै उद्योगीहरू आन्दोलनमै उत्रिए । बजेटमा घरेलु उद्योगप्रति संरक्षणको नीति लिएको सरकारलाई आफ्नो अर्को व्यवस्थाले भने समस्यामा पार्न थालेको छ ।

सिद्धान्त कि व्यावहारिकता ?

भ्याट उपभोगमा आधारित वस्तु तथा सेवामा लाग्ने कर हो । अर्थात्, यस्तो राजस्व

कपडा उद्योगको अवस्था

कपडा उद्योग	श्रमिक संख्या	कपडाको प्रयोग
२५०	५०,०००	५%

कपडामा मूल्य अभिवृद्धि (मूल्य बढ्ने) चक्र उदाहरण (अंक मूल्य रु मा)

कपास मूल्य	कपासबाट धागो	धागोबाट कपडा	कपडाबाट पोसाक
१००	२००	२००–४००	७००

जनताबाट उठाइएको हुन्छ । विज्ञका अनुसार सिद्धान्ततः जनताबाट उठाएको पैसा व्यवसायीले फिर्ता पाउनु गलत हो । त्यस्ता वस्तुबाट उठेको कर सरकारको खातामा पुग्नुपर्छ या सर्वसाधारणकै खल्तीमा रहनुपर्छ ।

यसो भनिरहँदा नेपालमा भ्याटसम्बन्धी ऐन आएको केही वर्षदेखि नै फिर्ता दिने क्रम सुरुआत भयो । आन्तरिक राजस्व कार्यालयको वार्षिक प्रतिवेदनअनुसार आर्थिक वर्ष ०५९/६० मा सरकारबाट व्यवसायीले १ अर्ब ६८ करोड रुपैयाँ भ्याट फिर्ता पाएका थिए । १५ वर्ष नपुग्दै यसरी फिर्ता रकम २९ गुणाले बढ्यो । वार्षिक फिर्ता हुने रकम ४७ अर्ब ५५ करोड पुग्यो ।

सुरुआती चरणमा कपडा उद्योगले पाउँदै आएको यस्तो सुविधा ०६३ पछि घ्यू, तेल हुँदै, काठ प्रयोग गरेर बनाइने सलाई, टायर, ट्युब, चिनी, मैदा, मोबाइल उत्पादकले उत्पादनअनुसार निश्चित प्रतिशत भ्याट फिर्ता पाउन थाले । सूची बढ्दै जाँदा विकृति पनि बढ्दै गए । "हामीले पटक-पटक भ्याट फिर्ता पाउने व्यवस्था खारेजीको प्रयास गर्‍यौं । तर, यस्तो निर्णय राजनीतिक इच्छाशक्तिमा भर पर्ने भएकाले सकिएन," पूर्वअर्थसचिव शान्तराज सुवेदी भन्छन् ।

कपडा उद्योगहरू पनि 'आफ्नो हात जगन्नाथ' पार्नतिर लागे । महालेखाका अनुसार कपडामा पछिल्लो पटक चारपटकसम्म भ्याट फिर्ता लिने क्रम बढेको थियो । कच्चा पदार्थका रूपमा कपास ल्याउनेले धागो बनाएर टेक्सटाइललाई बेच्दा । टेक्सटाइलले कपडा बनाएर गार्मेन्टलाई बेच्दा । गार्मेन्टले तयारी कपडा बिक्री गरेपछि भ्याट फिर्ता लिन थाले । उद्योगले उत्पादन बिक्रीपछि उठाएको करबाट आफूले कच्चा सामग्री खरिद वा आयात गर्दा तिरेको कर घटाउँदा बाँकी रकमको ७० प्रतिशतसम्म उद्योगीले पाइरहेका थिए । सुती कपडामा भने शतप्रतिशत फिर्ता पाइने प्रावधान थियो । तर, एउटै सामान देखाएर पटक-पटक भ्याट फिर्ता लिइएको महालेखाले फेला पारेको थियो ।

महालेखाको प्रतिवेदनमा भनिएको छ- 'आन्तरिक राजस्व कार्यालय बारा र पर्सामा दर्ता रहेका १४ कपडा उद्योगले आफैं उठाएको भ्याटको ७० प्रतिशत फिर्ता लिएका र ती उद्योगसँग खरिद गरी बिक्री गर्ने अन्य उद्योगले पनि पुनः ७० प्रतिशत फिर्ता लिएको देखिँदा बिक्रीमा उठाएको १५ करोड ६६ लाख रुपैयाँ भ्याटको ७० प्रतिशतले हुने १० करोड ९६ लाखको दोहोरो क्रेडिट मिलान भएको छ ।' महालेखाले दोहोरो दाबीका कारण घटी असुल भएको रकममा शुल्कसहित कर निर्धारण गर्न सुझाएको छ । आव ०७४/७५ को प्रतिवेदनमा थप विवरण विस्तृत रूपमा ल्याउने तयारी महालेखाको छ । यद्यपि, यो वर्षबाट भ्याट हटाएकाले र उद्योगी विवादमा उत्रिएकाले त्यो तयारी प्रभावित हुने सम्भावना छ ।

"हामीले पनि नमुना संकलन गरेर अध्ययन गर्छौं । प्राथमिक स्रोत आन्तरिक राजस्व कार्यालय हो । त्यहाँबाट शंकास्पद व्यवसायीको फाइल अगाडि नै बढाइँदैन," महालेखाका एक उच्च अधिकारी भन्छन् । पाँच वर्षको अवधिसम्म विवाद नआए त्योभन्दा पछि पुरानो हिसाब हेर्न नपाइने भएकाले पनि समस्या हुने गरेको ती अधिकारीको भनाइ छ । पछिल्लो समय महालेखाले शंका लागेका व्यवसायी/उद्योगी निर्क्योल गरेर आफैं पनि फाइल हेर्दै आएको छ ।

ठिंगुरिएको व्यवसाय

०५९ मा हालका अर्थमन्त्री खतिवडा तत्कालीन राष्ट्रिय योजना आयोगका उपाध्यक्ष रहँदा उनको नेतृत्वमा बनेको वित्तीय सुधार कार्यदलले मूल्य अभिवृद्धि कर फिर्ता दिन नहुने विषय उठाएको थियो । त्यसयता पटक-पटक समितिहरू बने पनि निर्णय हुन सकेको थिएन । हालको निर्णयले यसको मार ५० हजार श्रमिकलाई रोजगारी दिएका २ सय ५० कपडा उद्योगमाथि परेको छ । यसबीच उठेको प्रश्न हो- नेपाली कपडा उद्योगको प्राण सरकारले कहिलेसम्म जोगाइदिनुपर्ने ? सरकारसमेत अहिले यही प्रश्न गरिरहेको छ ।

उद्योगी जितेन्द्र लोहियाको तर्क छ,

“जबसम्म सरकारले खुला सीमा बजारमा हुने खरिददारी र देशभित्र हुने चोरीपैठारी रोक्दैन, तबसम्म हामीहरूलाई सहुलियत चाहिन्छ ।” फितलो अनुगमन र भन्सार कडाइ गर्न नसक्दा नेपाली कपडा उद्योग मारमा परेको नकार्न मिल्दैन । एउटै सीमावर्ती क्षेत्रमा ८०-९० कपडा पसल हुन्छन्, एकै सीमामा नेपालीले दैनिक ३ करोड रुपैयाँसम्म कपडा खरिद गर्छन् । लत्ताकपडा शीर्षकमा अत्यन्त न्यून बिजकीकरण भएको पाइन्छ । ठूलाका कपडा आयात भएको नै देखिँदैन । तर, बेबी पेन्ट, सर्ट र बच्चालाई आवश्यक नपर्ने बेबी ब्राका नाममा समेत कन्टेनरका कन्टेनर सामान आउने गर्छन् ।

यस्तो प्रवृत्ति नरोकी नेपाली कपडा उद्योग आत्मनिर्भर हुन सक्दैन । जबसम्म आत्मनिर्भर हुन सक्दैनन्, तबसम्म राज्यले सहुलियत दिएर यो क्षेत्रको उठान गर्नुपर्ने उद्योगीको तर्क छ । छिमेकी भारतलाई उदाहरणका रूपमा लिन सकिन्छ । विश्वकै दोस्रो कटन उत्पादक र निर्यातकर्ता भारतले कपडामा सरदर ५ प्रतिशत वस्तु तथा सेवा कर (जीएसटी) लगाएको छ । बुनेर बनाइने कपडा, जसको मूल्य प्रतिएक हजार भारुभन्दा बढी छ, त्यसमा भने १२ प्रतिशतसम्म जीएसटी लाग्ने व्यवस्था छ । गुजरात राज्य सरकारले वर्ष दिनको लामो मौनतापछि केही महिनाअघि मात्रै टेक्सटाइल उद्योगलाई प्रदेशभित्र हुने कारोबारमा जीएसटी फिर्ता दिने निर्णय गरेको छ । यस्तो जीएसटी २.५ प्रतिशत भए पनि अन्तरप्रदेशमा भने सुविधा कटौती गरेको छ । भारतमा टेक्सटाइल उद्योगहरूले पनि पहिले भ्याटको २.५ प्रतिशत फिर्ता पाउँथे । बंगलादेशमा समेत उद्योगहरूले भ्याट रिबेट (निश्चित हिस्सा फिर्ता) पाउँदै आएका छन् ।

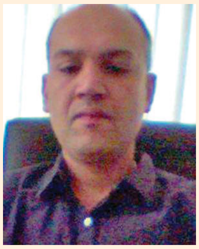

जबसम्म सरकारले खुला सीमा बजारमा हुने खरिददारी र देशभित्र हुने चोरीपैठारी रोक्दैन, तबसम्म कपडा उद्योगलाई सहुलियत चाहिन्छ ।

– **जितेन्द्र लोहिया**
कपडा उद्योगी

नेपालमा आयात हुने कपडामा समेत उच्च भन्सार दर लगाएर नेपाली उत्पादन प्रतिस्पर्धी बनाउन समस्या छ । “अर्को देशमा उत्पादित भन्दैमा एउटै वस्तुमा दुई किसिमको दर लगाउनु न्यायसंगत हुँदैन,” पूर्वअर्थसचिव सुवेदी भन्छन् । कपडा आधारभूत वस्तु हो । नेपाली उद्योग आत्मनिर्भर अवस्थामा नपुगेकाले न आयात हुने कपडामा भन्सार बढाउन सकिने अवस्था छ, न त अन्य देशबाट हुने आयात नै रोक्न ‘एन्टी डम्पिङ’ लगाउन सकिन्छ । भारतले भने आफ्नो मुलुकमा आयात हुने ३ सय २८ टेक्सटाइल उत्पादनमा भन्सार दर बढाएर २० प्रतिशत पुर्‍याएको छ ।

यथार्थ के हो भने नेपाली कपडाको बजार खपत ५ प्रतिशतभन्दा पनि कम छ । अहिले नेपालमा बन्ने धागोको २० प्रतिशत मात्र आन्तरिक खपत हुन्छ भने ८० प्रतिशत निकासी । नेपालमा कपडा उद्योगको प्रवर्द्धन गर्न सकिए व्यापार घाटा कम गर्ने एउटा उपाय बन्न सक्छ । किनकि, यो मूल्य अभिवृद्धि अधिक हुने (भाउ बढ्दै जाने) क्षेत्र हो । कपासबाट धागो, धागोबाट कपडा र कपडाबाट तयारी पोसाक बन्दा हरेक चरणमा लगभग दोब्बरले मूल्य अभिवृद्धि हुन्छ । कपासबाट धागो बनाउँदा ४५ दिन, धागोबाट कपडा तयार हुँदा २ महिनाजति लाग्छ । यसको रोजगारी सिर्जनामा पनि ठूलो भूमिका छ ।

यसका लागि भ्याट फिर्ता नै अचूक उपाय भने होइन । यसअघि भ्याट फिर्ता पाइरहेका मोबाइल व्यवसायीलगायतले कपडा उद्योगीको विरोधमा स्वर मिलाउन थालेका छन् । अन्य मुलुकको तुलनामा लागत तीन गुणा धेरै रहेको कपडा उद्योगीले यसअघि फिर्ता पाउँदै आएको रकम अल्पकालिक राहत मात्र हुँदै आएको छ । यसरी प्राप्त रकम यही क्षेत्रमा लगानी नभएको सम्बद्ध कतिपय उद्योगी बताउँछन् । यसबाट प्राप्त रकम अन्य व्यवसाय वा जग्गामा लगानी गर्ने परिपाटी बढेको उनीहरूको भनाइ छ । तर, उद्योगी लोहिया व्यवसाय विस्तार हुन थालेकै कारण ०७१ यता आफूले यो क्षेत्रमा ४० करोड लगानी थपेको दाबी गर्छन् ।

हामीले पटक-पटक भ्याट फिर्ता पाउने व्यवस्था खारेजीको प्रयास पनि गर्‍यौं । तर यस्तो निर्णय राजनीतिक इच्छाशक्तिमा भर पर्ने भएकाले सकिएन ।

– **शान्तराज सुवेदी**
पूर्व अर्थसचिव

सरकारले समेत उद्योगीसँग कच्चा पदार्थमा शून्य दर लगाउने प्रस्ताव गरेको छ, जसमा उद्योगी र सरकारबीच वार्ता प्रक्रिया जारी छ । सरकारी प्रस्तावमा उद्योगीहरू सहमत हुन सकेका छैनन् । किनभने, यसबाट प्राप्त हुने लाभ भ्याट फिर्ताबाट हुनेभन्दा निकै कम छ । उदाहरणका लागि, १ सय रुपैयाँ पर्ने वस्तुमा ५० रुपैयाँ मूल्य अभिवृद्धि गरेर ७० प्रतिशत भ्याट फिर्ता पाउँदा लगानीकर्ताले ७ रुपैयाँ सरकारबाट पाइरहेका थिए भने कच्चा पदार्थमा छुट दिँदा ३ रुपैयाँ पनि हात नपर्ने अवस्था छ ।

नेपालमा कच्चा पदार्थ उत्पादन हुँदो हो त चिनीमा भ्याट फिर्तापछि उखु किसानलाई प्रत्यक्ष दिन थालिएको उत्पादनमा अनुदानले पनि काम गर्न सक्थ्यो । कपडाको हकमा यो व्यवस्था हुन मुस्किल छ । सरकारले औद्योगिक उपकरणमा छूट, कच्चा पदार्थमा न्यून भन्सार दर, निकासी गर्नेलाई नगद सहुलियत, आय करमा छूट दिएर पनि यो क्षेत्रलाई सहयोग गर्न सक्छ । भ्याट फिर्ताबाट जाने रकम कोष बनाएर त्यसबाट यो क्षेत्रको पूर्वाधार विकास, घरजग्गा उपलब्ध, विद्युत् पहुँच, सहज पहुँच मार्ग, श्रम सम्बन्ध सहजीकरणलगायतमा खर्चिन सक्छ । ने

आइफोनका तीन सिरिज

iPhone XS
iPhone XS MAX
iPhone XR

ब्रान्डमा नेपालीको रुचि बढ्दैछ। त्यसैले गाडी मात्र होइन, ब्रान्डेड मोबाइल फोनको बजार पनि बढ्दो छ । नेपालका लागि एप्पलको आधिकारिक वितरक जेनरेसन नेक्स्ट कम्युनिकेसनले एप्पलका नयाँ उत्पादन आइफोन एक्सएस, एक्सएस म्याक्स, एक्सएसआर स्मार्ट फोन सार्वजनिक गरेको छ ।

कम्पनीका अनुसार आइफोन एक्सआर नेपाली बजारमा ६४ जीबी, १२८ जीबी र २५६ जीबी स्टोरेजमा उपलब्ध छ भने ब्ल्याक, रेड, एल्लो, कोरल, ब्लु, ह्वाइट कलर अप्सनमा ग्राहकले खरिद गर्न सक्छन् । आइफोन एक्सएस र आइफोन एक्सएस म्याक्स ६४ जीबी, २५६ जीबी र ५१२ जीबी स्टोरेजमा उपलब्ध हुनेछ ।

१ वर्षे वारेन्टीसहित कम्पनीले आइफोन सिरिजका फोन खरिदकर्तालाई ९ सातासम्म प्रत्येक साता २ हजार एमबीसम्मको एनसेल डाटा सित्तैमा उपलब्ध गराउनेछ ।

टाटाको नेक्सन क्राज

नेपालमा टाटा मोर्टसको आधिकारिक बिक्रेता सिप्रदी ट्रेडिङले नेक्सन क्राज कार भित्र्याएको छ । टाटाले नेक्सनपछि लिमिट एडिसनका रूपमा नेक्सन क्राज उत्पादन गरेको कम्पनीका प्यासेन्जर भेइकल युनिट सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार प्रमुख सुजन रोय बताउँछन् ।

मल्टिड्राइभ मोडको विशेषतायुक्त यो कारमा २ सय ९ मिलिमिटरको ग्राउन्ड क्लियरेन्स, चार स्पिकरको इन्फोटेन्मेन्ट, अटोमेटिक क्लाइमेट कन्ट्रोल, रिभर्स पार्किङ सेन्सरजस्ता विशेषता छन् । ग्लोबल एनक्यापको परीक्षणमा उक्त गाडी सबैभन्दा सुरक्षित एसयुभी प्रमाणित भएको दाबी कम्पनीको छ ।

कालो र हरियो रङको सम्मिश्रणयुक्त नेक्सन क्राज १२०० पेट्रोल र १५०० सय सिसी इन्जिन डिजेल क्षमतामा उपलब्ध छ । क्राज र क्राज प्लस गरी दुई भ्यारिएन्ट रहेको गाडीमध्ये डिजेलका लागि ४३ लाख ८५ हजार र पेट्रोलका लागि ३९ लाख ९५ हजार रूपैयाँ पर्छ ।

भक्तपुरमा 'कनम्याक-०१८'

देश निर्माण भइरहेको छ । त्यसैले निर्माण उपकरणको व्यापार पनि बढ्दो छ । निर्माण उपकरण तथा निर्माण प्रविधिको बृहत् अन्तर्राष्ट्रिय प्रदर्शनी 'कनम्याक-२०१८' भक्तपुरको सल्लाघारी मैदानमा सुरू भएको छ । नेपाल निर्माणमा सघाउने उपकरण तथा प्रविधिबारे एकै थलोबाट जानकारी दिने उद्देश्यले आयोजना गरिएको प्रदर्शनी ६ देखि ९ मंसिरसम्म चल्नेछ ।

आइसीमा सेक्टर पार्टनरका रूपमा रहेको प्रदर्शनी प्रायोजन हुन्डाई कन्स्ट्रक्सन इक्विपमेन्ट इन्डिया, स्काभेटर उत्पादक कम्पनी जेसिबी, केवाइबी कन्म्याट, पोजोलाना आदि कम्पनीले गरेका हुन् । प्रदर्शनीमा भवन, सडक, पुल, जलविद्युत्, खानेपानी आयोजनाजस्ता भौतिक पूर्वाधार निर्माणका लागि आवश्यक उपकरण राखिएका छन् ।

नेपाल निर्माण व्यवसायी महासंघ र भारतीय दूतावास काठमाडौंको सहयोगमा भारतीय उद्योग परिसंघले प्रदर्शनी आयोजना गरेको आयोजक संस्थाका विष्णुप्रसाद अग्रवाल बताउँछन् । १ सय ५० भन्दा बढी कम्पनीका उपकरण प्रदर्शनीमा राखिएको उनको भनाइ छ ।

गोजीमै बैंक

BANK IN A SMALL SIZE
Launching Program of
HBL
NEW BANK
hi!
ile Banking App

बैंकमा राख्नु भएजति सबै पैसा तपाईंको गोजीमा अट्छ ? अब मज्जाले अट्छ । 'बिग बैंक इन स्मल साइज' नारासहित सुरू गरिएको हिमालयन बैंकको मोबाइल बैंकिङ एपबाट ग्राहकले रकमान्तर गर्न, विभिन्न बिल भुक्तानी, आफ्नो खाताबारे जानकारी लिन, चेक व्यवस्थापन गर्न, आफूले उपभोग गरेको ऋणलगायतका जानकारी लिन सक्नेछन् ।

बैंकका हाल ५६ शाखा तथा १ सय ८ एटिएम सेवा सञ्चालनमा छन् ।

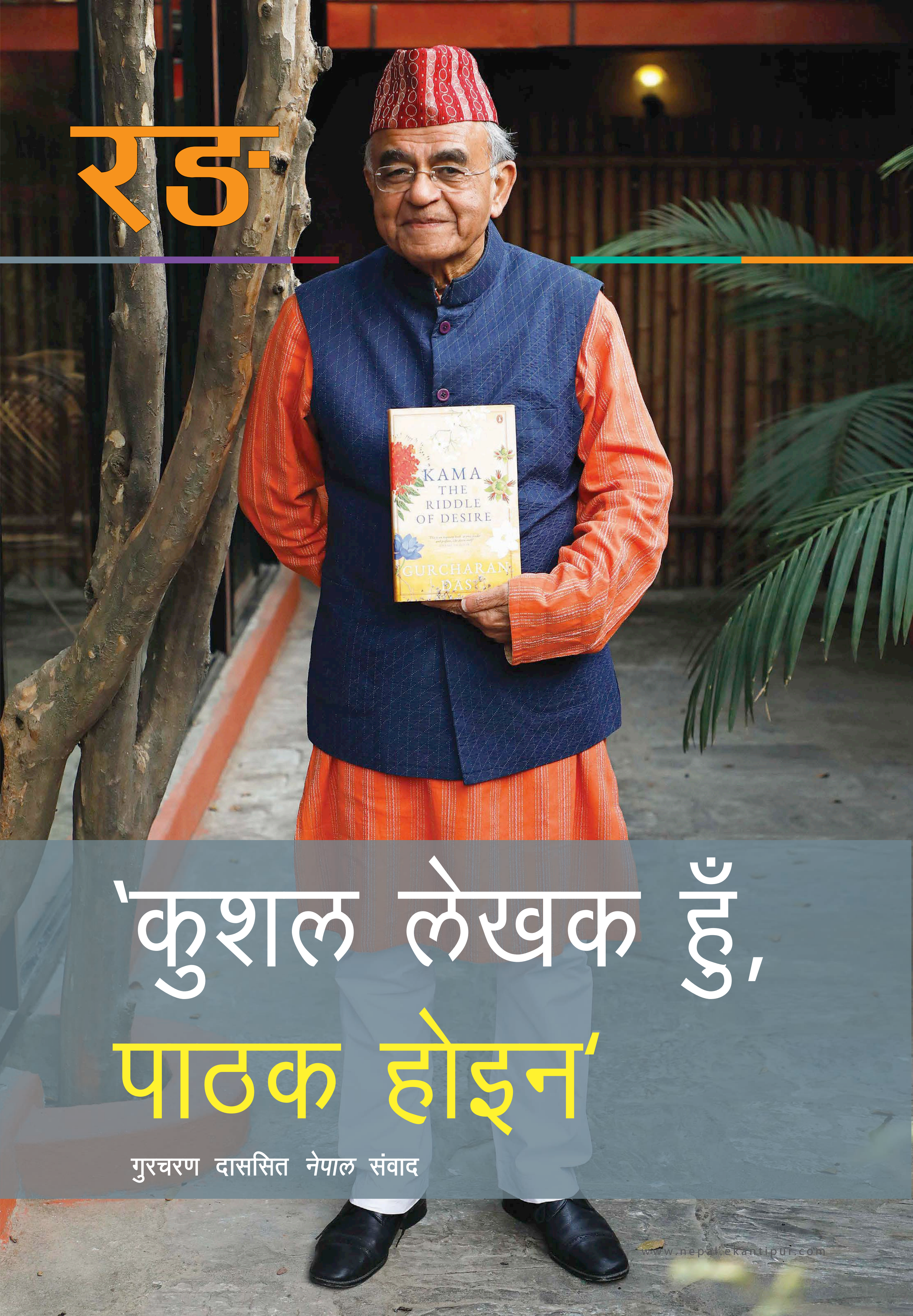
KAMA
THE RIDDLE OF DESIRE
GURCHARAN DAS

रङ

'कुशल लेखक हुँ, पाठक होइन'

गुरचरण दाससित नेपाल संवाद

आख्यान र गैरआख्यान दुवैमा सशक्त ढंगले कलम चलाउने कम लेखकको सूचीमा पर्छन्, भारतीय लेखक गुरचरण दास । द *डिफिकल्टी अफ बिइङ गुड*बाट चर्चामा आएका उनका *इन्डिया अन्बाउन्ड*, *इन्डिया ग्रोज एट नाइट*, *अ फाइन फ्यामिली*जस्ता किताब प्रकाशित छन् । भर्खरै *काम : द रिडल अफ डिजायर* पुस्तक सार्वजनिक गरेका उनी एक कुशल वक्ता, बुद्धिजीवी तथा दर्शनका ज्ञाता पनि हुन् । ३० वर्ष लामो व्यावसायिक जीवनबाट अवकाश लिई पूर्णकालीन लेखनतर्फ लागेका उनी सबैको आवाज बन्न सक्नुलाई लेखकीय धर्म भन्न रूचाउँछन् । ७५ वर्षको उमेरमा पनि उत्तिकै दमदार लेख्न सक्ने उनका प्रशंसक त्यत्तिकै छन् । नयाँ लेखकका लागि उनी प्रेरणा हुन् भने पुरानाका लागि कट्टर प्रतिद्वन्द्वी । नेपाल साहित्य महोत्सवको 'कर्टन रेजर' का लागि काठमाडौं आएका उनीसँग **विभु लुइटेल**का प्रश्न :

तपाईंको नयाँ पुस्तकको शक्ति के हो ?

मानिसले अधिकांश अवस्थामा व्यक्त गर्न नसक्ने केही अतृप्त इच्छा हुन्छन् । तिनलाई आख्यान र गैरआख्यानका माध्यमबाट बाहिर ल्याउन उचित ठानें । कामसूत्र विशेषतः सम्भोगमा मात्र केन्द्रित छ भन्ने धेरैको बुझाइ छ । त्यो भ्रम पनि हटाउनु थियो । पुस्तक राम्ररी चलिरहेको छ । म सन्तुष्ट छु ।

पुराना कृतिको सफलताले नयाँको बिक्री चुलिन सहयोग गरेको हो ?

मेरा हकमा पक्कै हो । *डिफिकल्टी अफ बिइङ गुड* अत्यधिक रूचाइयो । यो लेखक राम्रो लेख्दो रहेछ भन्ने छाप सबैमा परेकैले अन्य पुस्तक पनि सफल भए ।

कसरी अर्थ्याउनुभएको छ कामलाई ?

कामको परिभाषा विशाल र विराट छ । यसलाई शिक्षाका रुपमा पनि लिन आवश्यक छ । मानिसका अनेकौं इच्छा-आकांक्षा हुन्छन् । ती पूरा हुन नसक्दा पैदा हुने एक किसिमको तनावले उत्कर्ष छुँदै जाँदा त्यसले उसको मानसिक अवस्थामै असर पुर्‍याइरहेको हुन्छ । त्यस्तो अवस्थामा उसका अरू आयामका प्रगति सम्भवै छैन । त्यसैले कामलाई म मानिसको मानसिक स्वास्थ्य भन्न रूचाउँछु ।

यही विषय किन रोज्नुभयो ?

यस विषयमा पहिले नलेखिएको होइन । तर, ती सम्पूर्ण रूपले ज्ञानवर्द्धक लाग्दैनथे । पाठकले कुनै पुस्तक पैसा तिरेर किन्छ भने त्यसबाट थोरबहुत ज्ञान पनि पाउनुपर्छ भन्ने मेरो धारणा हो । यसअघि धर्मबारे द *डिफिकल्टी अफ बिइङ गुड*मा लेखें । अर्थबारे *इन्डिया अन्बाउन्ड*मा लेखें । त्यसैले अहिले कामको विषय रोजेको हुँ ।

उसो भए अब मोक्षबारे पनि लेख्नुहुन्छ होला...

लेख्दिनँ । किनभने, म मोक्षमा विश्वास गर्दिनँ । पुरूषार्थमा धर्म, अर्थ, काम र मोक्ष पर्छन् । तर, म सुरूका तीन मात्र मान्छु । तीबारे थप लेख्दै जाने सोच छ ।

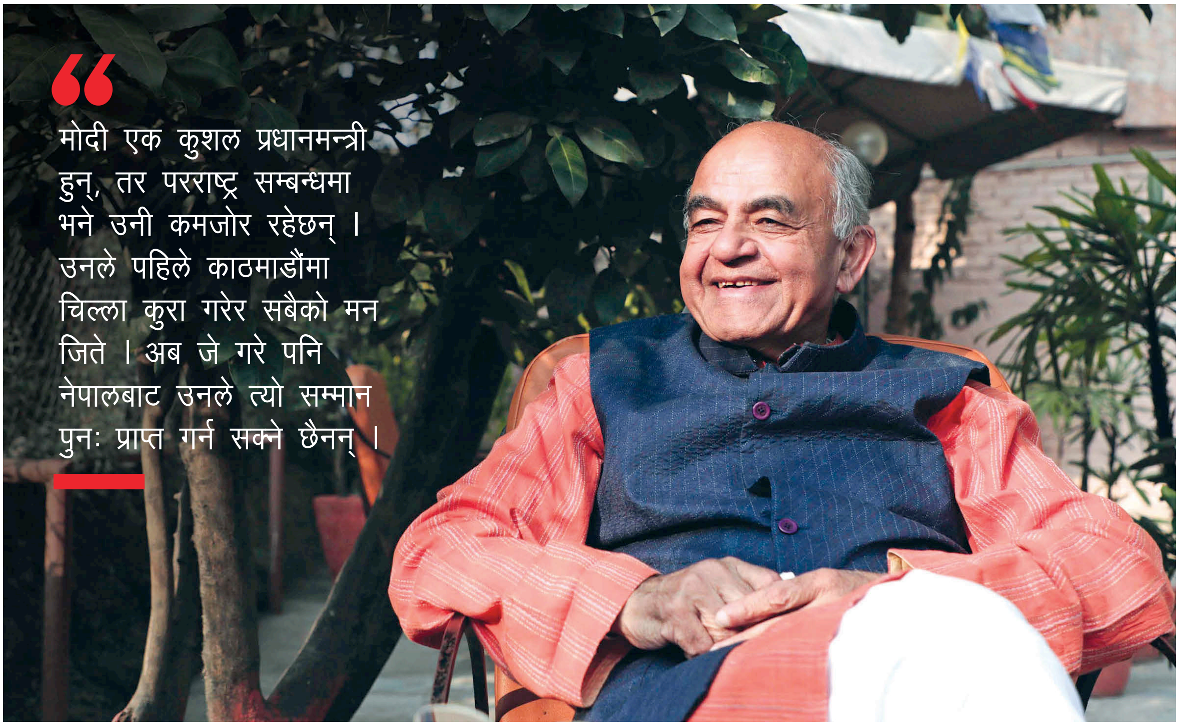

> मोदी एक कुशल प्रधानमन्त्री हुन्, तर परराष्ट्र सम्बन्धमा भने उनी कमजोर रहेछन् । उनले पहिले काठमाडौंमा चिल्ला कुरा गरेर सबैको मन जिते । अब जे गरे पनि नेपालबाट उनले त्यो सम्मान पुनः प्राप्त गर्न सक्ने छैनन् ।

पुस्तकको आवरणमा भएका फूलहरूको केही अर्थ छ ?

पक्कै छ । पाँच फूलले प्रेमका पाँच खण्ड बुझाउँछन् । तलको सेतो फूल पहिलो चरण हो, जसमा दुई व्यक्ति एकअर्काको नजिक आउँछन् र प्रेममा पर्छन् । त्यसैबेला हो, वासनाको जन्म हुने । माथिको रातो फूल दोस्रो चरण हो । त्यसमा उनीहरू आफ्ना अभिलाषा मनभित्र सीमित राख्दैनन्, एकअर्कासमक्ष अभिव्यक्त गर्छन् । आफ्नो सम्बन्धलाई मूर्त रूप दिने विषयमा सोच्न थाल्छन् । सबैभन्दा माथिको सेतो फूलको झुप्पाले ती दुईको आत्मीयता बुझाउँछ । यही चरणमा अधिकांश प्रेमी विवाहबन्धनमा बाँधिन्छन् । नीलो फूल तिनको सम्बन्धको निर्णायक समयको प्रतीक हो । प्रेम सधैँ एकनास रहँदैन । पश्चिमा मुलुकमा भएको भए 'डार्लिङ, हामी अब डिभोर्स गरौँ' भन्न सजिलो हुन्थ्यो । यहाँ अधिकांश अवस्थामा सन्तानको मोह र सामाजिक बन्धनले पनि मानिसलाई बाँधेर राख्छन् । त्यसैले नचाहँदा-नचाहँदै पनि सम्बन्धको आयु बढाउनेबारे यताका मान्छे सोच्छन् । पाँचौँ चरणमा त्यो इच्छा पनि मरेर जान्छ ।

पश्चिमाभन्दा पूर्वीय समाज कामका विषयमा संकुचित हो ?

अहिलेको सन्दर्भमा मात्र भन्नुपर्दा हो । महाभारतकालमा यस्तो थिएन । यस विषयमा सबै खुलेर कुरा गर्न सक्थे, केहीले रोक्दैनथ्यो । युधिष्ठिरले आफ्ना पितामह भीष्मसँग यस विषयमा निर्धक्क कुरा गरेको एक कथा छ । त्यति मात्र होइन, त्यस समयका महिला पनि यससम्बन्धी केही बोल्न हिच्किचाउँदैनथे । कामवासनासम्बन्धी इच्छामा खुलेर बोल्न सक्थे ।

त्यसो भए द्रौपदी र कर्णबीचको आकर्षणले किन मूर्त रूप लिएन ?

त्यहाँ प्रेम मात्र होइन, जातको पनि कुरा आयो । राजकुलका हुँदाहुँदै आमाले त्यागेका कारण कर्णले कहिल्यै राजर्षि जीवन अनुभव गर्न पाएनन् । 'सुतपुत्र' भनी सम्बोधन गरिन्थ्यो उनलाई । कृष्णले द्रौपदीलाई नसम्झाएका भए उनी सायद कर्णकै चयन गर्थिन् । कृष्णले कर्णलाई भने द्रौपदीको श्रीमान् हुने एक अवसर दिएका थिए । कौरवलाई त्यागी पाण्डवको पक्षमा आए कुन्तीको जेठो छोरा भएकै कारण द्रौपदीमाथि उनको हक लाग्ने लोभ देखाएका थिए । तर, कसैले नअपनाएका बेला दुर्योधनले एक राज्यको राजा नै बनाइदिएका कारण उनको मानमर्दन गर्न कर्णको मन मानेन । जात र निष्ठाका कारण त्यो आकर्षण आकर्षणमै सीमित भयो ।

नेपाली साहित्य पढ्नुभएको छ ?

नेपाली साहित्य खासै पढेको छैन । मन्जुश्री थापाका पुस्तक भने पढेको छु । म उनको फुपाजु हुँ । म एक कुशल लेखक पक्कै हुँ तर कुशल पाठक भने होइन । मलाई थाहा छ, एक राम्रो लेखक हुन थुप्रै अध्ययन आवश्यक छ । त्यसैले नेपाली साहित्य मात्र होइन, अन्य साहित्य पनि काम नपरी पढ्दिनँ ।

भारतले अपनाएको परराष्ट्र सम्बन्धलाई कसरी हेर्नुभएको छ ?

नेपाल मेरो ससुराली हो । त्यसैले यस देशप्रति मेरो ठूलो सम्मान छ । नाकाबन्दीपछि जनमानसमा भारतप्रति पैदा भएको वितृष्णाबारे पनि अवगत छु । नरेन्द्र मोदी एक कुशल प्रधानमन्त्री हुन्, त्यसमा कुनै सन्देह छैन । तर, परराष्ट्र सम्बन्धका विषयमा भने उनी कमजोर रहेछन् । उनले पहिले आएर चिल्ला कुरा गरे, सबैको मन जिते । अब जे गरे पनि नेपालबाट उनले त्यो सम्मान पुनः प्राप्त गर्न सक्ने छैनन् । म पाकिस्तानमा जन्मेको हुँ । भारत-पाकिस्तानको सम्बन्धबारे त सबै जानकार नै छन् ।

भनेपछि भारतले तपाईंलाई सहर्ष स्वीकार्‍यो ?

मेरा कृति भारतमा बेस्टसेलर छन् । नस्वीकारेको भए कसरी हुन्थे ? पहिले के भारत, के पाकिस्तान ! विभाजनअघि दुवै एकै थिए । विभाजनका बेला म चार वर्षको मात्र थिएँ । मेरो परिवारकी एक सदस्य विभाजनका समयमा मारिइन् । कुनै समयमा म 'वान-नेसन' को सिद्धान्तमा विश्वास राख्थेँ । *अ फाइन फेमिली* नामक मेरो पुस्तकको पात्र पनि सोही सिद्धान्तको पक्षमा छ । तर, अहिले सोच्दा जे भयो, राम्रै भयोजस्तो लाग्छ ।

डिफिकल्टी अफ बिइङ गुरचरण दास के होलान् ?

अरूका *डिफिकल्टी* जे हुन्, मेरा पनि तिनै हुन् । सुरूमा एक कम्पनीको मालिक थिएँ, अहिले पूर्णकालीन लेखक हुँ । पहिलेभन्दा अहिले गाह्रो छ । विभिन्न भाषाका पत्रिकामा मेरा लेख तथा विचार नियमित छापिन्छन् । यही जिम्मेवारीको *डिफिकल्टी* छ, बाँकी सबै ठीक छ । ने

तस्बिरहरू : संजोग मानन्धर

www.k33nepal.com

दि्ला नगरौं, चाडै पुगौं

के33 हेयरहोटल

कपाल झरेर चिन्तामा हुनुहुन्छ ? अब चिन्ता गर्नु पर्दैन न त कुनै Surgery न त कुनै Side Effect पुनर्स्थापना पद्धतिबाट पहिलेको जस्तो कपाल पाउनुहोस् । नुहाउन, सुत्न, स्विमिङ्ग खेल्न तथा खेलकुद आदि गर्न कुनै पनि समस्या नहुने ।

फिल्म अभिनेता
सुधांशु जोशी

K33 Hairhotel
कोटेश्वर : प्रभु बैंकको माथिल्लो तल्ला, फोन : ५१००२०७, ५१००२०८, ५१००४१९, मो: ९८५१०११३१५, इमेल : info@k33nepal.com
त्रिपुरेश्वर : युनाईटेड वर्ल्ड ट्रेड सेन्टर, पहिलो तल्ला, B78~81, फोन : ४११७२३३, ४११७२४४, इमेल : kathmandu@k33nepal.com, **चावहिल :** एसि कम्प्लेक्स पाँचौं तल्ला, फोन : ४४९९६९६, ४४६१८३७

जुल्फे दाइको सन्न्यास

रमण घिमिरे

जुल्फे दमाई यस दुनियाँबाट बिदावारी भएको धेरै वर्ष बितिसक्यो । तर, उनको सम्झना आज पनि जीवन्त छ । चलनचल्तीको बोलीमा उनी सीमान्तकृत नागरिक थिए । समाजले अछूतको दर्जामा रजिस्ट्रेसन गरिदिएको दलित । तर, उनले पुर्ख्यौली व्यवसायलाई निरन्तरता दिन कसैका लुगा सिलाएनन् । जाने पो सिलाउनु ! जुल्फेको कुनै खेत थिएन, त्यसैले खेतीपाती पनि थिएन । किन हो, जुल्फेले खेतीपातीको झमेला गरेनन् । यसमा उनको आफ्नै कुनै रहस्य थियो होला ।

त्यसैले मंसिरमा अरूले धान दाइँ गरेर भित्र्याउँदा जुल्फे रमिता हेरिरहेका हुन्थे । झन्डै ९० प्रतिशत नेपालीको मुख्य पेसा 'खेतीपाती' भएको त्यो बेला उनको खेतीपाती भनेको पशुहट्टी थियो । पशुको दलाली गरेर 'नगदे बाली' कमाउँथे । उनी धुलाबारी र भद्रपुरमा लाग्ने पशुहट्टीमा गएर वस्तुधनीको दाम्लो समाउँथे र भन्थे- "कतिमा बिक्री गर्ने ?' पशुधनी पनि दिनभरि दाम्लो समातेर ग्राहक पर्खेर उभिइरहनुभन्दा आफूले तोकेको भाउमा कसैले बेचिदिन्छ भने किन दिनभरि चर्को घाममा पर्खिरहनु ! अनि जुल्फे पशुधनीलाई 'एकछिन चिया खाँदै गर्नूस्' भनेर गाईगोरू, राँगाभैँसी जे भेटिन्छ, त्यसको दाम्लो समातेर मोलभाउ गर्न थाल्थे ।

प्रायः उनी खाली हात फर्किंदैनथे । पशुधनीले तोकेको मूल्यभन्दा बढाएर ठूल्ठूलो स्वरमा त्यस पशुको विशेषता बताउन थाल्थे । तीखो बोली भएकाले उनको आवाज अरू पशु बिक्रेताको भन्दा छिटो ग्राहकका कानमा थुरिन्थे । अनि, मानिसहरू उनले समाएको पशुको वरिपरि धुइरिन्थे । भर्खरै दाम्लो समाएको पशुबारे उनलाई कुनै जानकारी हुने कुरै थिएन । तर, जुल्फे त्यस वस्तुधनीले भन्दा कता हो कता जानकार त्यस पशुको तीनपुस्ते तुरून्तै तयार पार्थे र त्यसको गुण बखान गर्न थाल्थे । उनको प्रवचन सुनेर टाढाटाढाका गाउँबस्तीबाट पशु किन्न आएका मानिस तुरून्तै प्रभावित हुन्थे र अक्सर जुल्फेले भनेकै मूल्य सकारेर पशु डोऱ्याउँदै घर फर्किन्थे ।

यता, जुल्फे पशुधनीलाई भनेको रकम खनखनी गनेर बाँकी रकम आफ्नो खल्तीमा हालेर रक्सी भट्टी खोज्दै हिंड्थे । बडो मोजमस्ती गर्ने स्वभावका थिए उनी । खल्तीमा पैसा हुन्जेल उनलाई कुनै फिक्री हुँदैनथ्यो । गोजी रित्तिएका बेला फेरि एउटाको दाम्लो समायो, काम तमाम । कहिलेकाहीं हामी केटाकेटीलाई बाटामा भेट्दा दुई चार रूपैयाँ खाजा खर्च पनि दिइहाल्थे ।

उनको एउटा बानी थियो- खोप्पी खेल्ने । खोप्पी खेल्दा उनी कसैको उमेर हेर्दैनथे । डलर (सिक्कालाई त्यसबेला डलर भनिन्थ्यो) को लक्कु मात्र हेर्थे । खोप्पी हान्ने पाँच पैसाको ठूलो ढ्याक हुन्थ्यो । उनी त्यो ढ्याक ठ्याक्कै निशानामा खसाउँथे । उनको तारो प्रायः अचूक हुन्थ्यो, त्यसैले दुईतिर डलरका अग्लाअग्ला लक्कु राखेर चेपुवा बनाएको निशानामा पनि ढ्याक्कै तारो बसाइदिन्थे । खोप्पी खेल्दाखेल्दै साँझ गाढा भइसक्थ्यो तर हाम्रो खेल सकिँदैनथ्यो । साँझ बाक्लिँदै गएपछि भने जुल्फेलाई तारो हान्न हम्मेहम्मे पर्थ्यो । कमजोर दृष्टिका कारण ढ्याक तारो राखिएको डलरलाई नछोई छेउमा मात्र खुत्रुक्क खस्यो भने पनि 'मार्‍र्रा' भनेर हल्ला गर्थे । नमारेको पैसालाई सोरसार पारेर खल्तीमा हाल्दै घरतिर लाग्थे र भन्थे- "जाओ केटा हो, आ-आफ्ना घर । अहिले तिमेर्का आमाबाउले जुल्फेले हाम्रा छोरा बिगाऱ्यो भनेर सराप्छन् ।" उनी हार्न मन पराउँदैन थिए । झेली गरेर पनि जित्नै पर्थ्यो । चाहे पशुहट्टीमा होस्, चाहे फुटबल र खोप्पीमा होस् ।

भलै उनी लुगा सिलाउँदैनथे । पेसाले गोरू दलाली गर्थे । तर, उनले आफ्नो पुर्ख्यौली संस्कृतिलाई मर्नैचाहिं दिइहालेका थिएनन् । बेलाबेला उनको यो संस्कृति ब्युँझेर उठ्थ्यो । संस्कृति उठाउने एउटा पुरानो सनाई थियो उनीसँग । त्यो घरको दलिनमा कयौं महिना त्यत्तिकै थन्केर बसिरहन्थ्यो । जब उनलाई त्यस संस्कृतिको भूतले ब्युँझाउँथ्यो या भनौं, खल्ती खाली हुन्थ्यो, तब उनी दलिनबाट ध्वाँसोले कालै भएको त्यो सनाई झिकेर जिब्री पुछपाछ पार्थे । फेरि ठेप्सी बन्द गरेर पिंपीं पार्थे । अचेल अक्सर कार्यक्रममा 'माइक टेस्टिङ' गरेजस्तो । अनि, निस्किन्थे गाउँ घुम्न ।

बढी त दसैं-तिहार पर्वमा जुल्फे दाइको सनाई जीवन्त भएर घन्किन्थ्यो । उनी 'खोयाबिर्के' अलि बढी चढेका बेला बिनापर्वै पनि सनाई फुक्थे । यतिबेला म जुल्फे दाइबारे लेखिरहँदा धच गोतामेको एउटा संस्मरण सम्झिन्छु । सूचना विभागका फोटोग्राफर मंगलमान अर्थात् सबैले चिनेको मंगले- राजारानीका सुन्दर, कलात्मक तस्बिर त खिच्थे नै । यसबाहेक उनको अर्को विशेषताको पनि वर्णन गरेका छन् धचले । विशेषतः राजारानीलाई रिझाउन उनी यो कला-कौशल प्रयोग गर्थे । मंगले जब राजारानीका तस्बिर खिच्न थाल्थे- खिच्दाखिच्दै निहुरिन्थे, बांगिन्थे, ढल्किन्थे । हुँदाहुँदा भुइँमा उत्तानो सुतेर, कोल्टे फेर्दै भटाभट क्यामेराका रिल सिध्याउँथे । उनको यस कलाबाट राजारानी पनि रिझिएका थिए । त्यसैले उनी राजारानीका प्रिय फोटोग्राफर थिए ।

हो, जुल्फे पनि जब जोसमा आएर सनाईमा राग फुक्न थाल्थे अनि आफ्नो

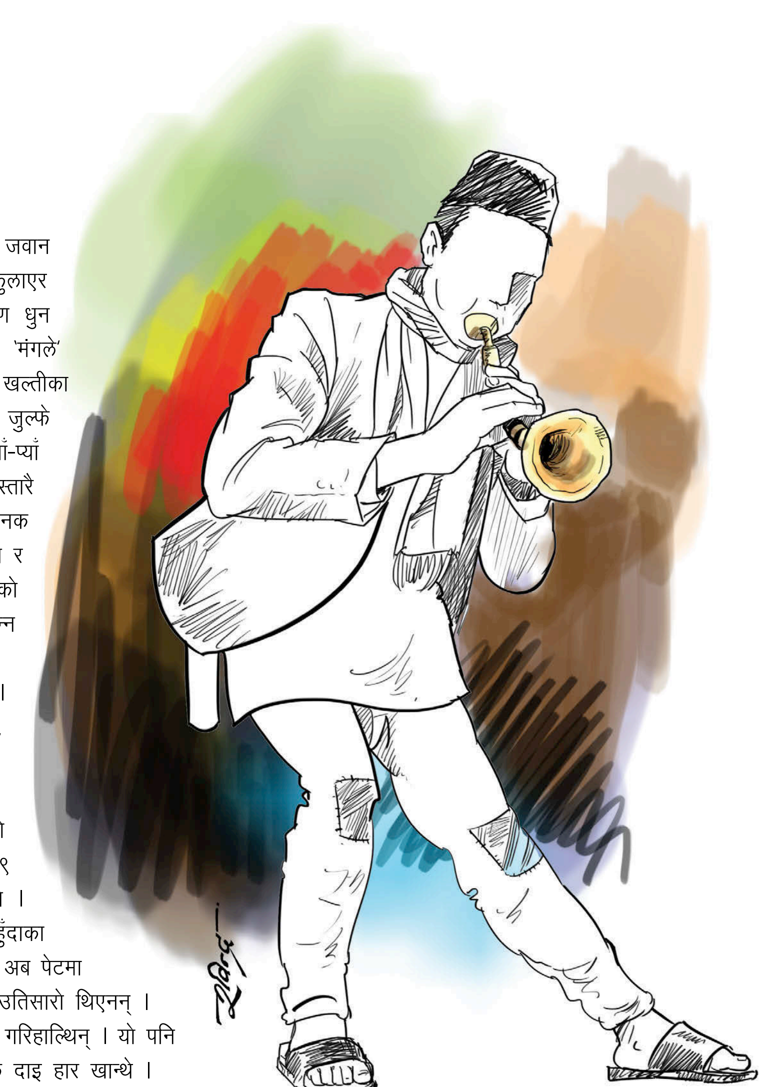

उमेर र स्वास्थ्यावस्था बिर्सिन्थे । उनी त्यतिखेर कुनै जवान नर्तकलाई समेत माथ दिने गरी नाच्दै गाला फुलाएर सनाई बजाउँथे । उनलाई सनाईमा खासै विलक्षण धुन बजाउन आउँदैनथ्यो । तर, सनाईसँग उनी जुन 'मंगले' शैलीमा प्रस्तुत हुन्थे, हेर्ने-सुन्नेहरूले मुग्ध भएर खल्तीका खुद्रा जुल्फेका दौराका फेराभरि खन्याउँथे । जुल्फे पहिला बाख्रोको पाठो कराएजस्तै सनाईलाई प्याँ-प्याँ पार्दै 'जदौ' गर्थे । अनि, एउटा धुन फुक्दै बिस्तारै दाहिने-देब्रे कम्मर मर्काउन थाल्थे । खोयाबिर्केको रनक शरीरमा छ भने त उनी ठ्याक्कै मंगलमान । उत्तानो र कोल्टे सुताइ-शैली फेरीफेरी सनाई फुकेको छ, फुकेको छ । भुइँ चिसो भए पनि वास्ता गर्दैनथे, सुतेर विभिन्न आसन बदल्दै सनाईमा राग फुकिरहन्थे ।

जीवन-जगत्को उनलाई कुनै चिन्ता थिएन । बिहानको रसदपानी त जसोतसो जोरजाम भयो, अब बेलुकाको कसरी भन्ने फिक्री पनि उनले गरेको कहिल्यै सुनिएन । सधैँ त वस्तु-व्यापार हुँदैनथ्यो । राँगा-गोरूको व्यापार-व्यवसाय भनेको बर्खायाम लागेपछि मात्र फस्टाउने हो । बाँकी ८-९ महिना उनको आयआर्जनमा नाकाबन्दीजस्तै लाग्थ्यो । तर, उनलाई कुनै पीर थिएन । उनी खल्तीमा दाम हुँदाका बखतमै जस्तो रमाइरहेका हुन्थे । मनमा त हुँदो हो- अब पेटमा चारो हाल्न के इलम गर्ने ? उनीसँग विकल्प पनि उतिसारो थिएनन् । श्रीमतीले सानोतिनो बनिबुतो गरेर चुल्हो बाल्ने काम गरिहाल्थिन् । यो पनि गाउँघरमा सधैँ कहाँ पाइन्थ्यो र ? हो यहींनेर जुल्फे दाइ हार खान्थे ।

एक दिन निन्याउरो अनुहार लगाएर घरतिर फर्किंदै रहेछन् । बाटामा भेट भयो । बाटो पनि के भन्नु एउटै गाउँमा, एउटै बाटो । दिनमा दसचोटि एउटै मानिस भेटिन्छ । उनीसँग आकस्मिक जम्काभेट भयो । "के भयो दाइ, आज अलि सन्चो छैन जस्तो छ नि ?" मैले उनको भित्री उदासीको काँडो झिकिदिने प्रयत्न गरेको थिएँ । तर, त्यो त काँडो बिझाउने ताल पो भएछ । उनी कड्किहाले- "छन् गेडी सबै मेरी, छैनन् गेडी सबै टेडी ।" मैले मूलतत्त्व बुझ्न सकिनँ । डराईडराई उनको घाउमा फेरि अर्को काँडोले कोट्याएँ- "हन के भयो हउ जुल्फे दाइ, आज त बिहानबिहानै सन्किनु पो भो त ?" उनी अलि नरम भए । भने- "खल्तीमा दाम हुँदा आफूलाई गोजी खर्च पनि नराखी जम्मै तिनीहरूको हातमा राखिदिन्थेँ, आज मलाई सारोगारो पर्दा तर्किए ।" "के भने त ?" अब उनी अलि सहज भइसकेका थिए र मैले सोधेँ । उनले अमिलो मुख पारेर भने- "आज बिहानै बूढीसँग झगडा भयो । 'घरमा एक गेडो चामल छैन, तिमी डगरडगर बुर्किहिंड्छौ' भनी र मालिककहाँ 'एक महिनालाई दुई चार सय रूपैयाँ सापटी दिनुहोस्, नभए एक मन धान दिनोस्' भनेर माग्न गएको 'आफैँ त महादेव उत्तानो टाङ' पो भने है । यिनकहाँ पैसा नभए धान त थियो नि । मैले पनि सकेका बेला सरसापट दिएकै हुँ । खाएर भाग्ने त थिएन नि 'अब यस्ता कुरा लिएर मकहाँ नआउनू' पो भने है । मलाई त दिक्कै लाग्यो कान्छा । यस्ता पनि मालिक हुन्छन् कतै ? भीखमग्गा जोगी हुन् यिनीहरू सामन्ती ।"

सामन्तीको अर्थ त जुल्फे दाइलाई पनि थाहा थिएन । तर, उनले यो शब्द अलि बढी नै कड्केर बोलेका थिए । मैले बुझेँ, उनको मनमा गहिरै काँडो बिझेछ । उनी अँध्यारो अनुहार लगाएर घरतिर लागे ।

जुल्फे दाइ फुटबलका सोखिन थिए । ज्यामिरगढी गाउँ पञ्चायतको मुकाम रहेको बिचार्नी बजार र हामी गोमनसरी गाउँका बीच बेलाबेला म्याच चलिरहन्थ्यो । यस्तो म्याचमा दुई व्यक्ति अविस्मरणीय छन् । र, यी दुवै अहिले स्मृति भइसकेका छन् । बिचार्नीका तर्कबहादुर बुढाथोकी र गोमनसरीका जुल्फे दमाई । यी दुवै आ-आफ्ना टिमका रमिते क्याप्टेन हुन्थे । जब म्याच सुरू हुन्थ्यो, तब यी दुवै आफ्नो टिमलाई जिताउन मैदानको पूर्वी किनारामा बसेर नानाभाँती प्रपञ्च गर्थे । आफ्नो टिमलाई उकास्न कुनै कसर बाँकी राख्दैनथे । 'ठोक केटा ठोक । गोल छिरा फलानो । नछोडो । पछाडिबाट आउँदैछ, अर्कोतिरबाट पोस्टमा हान ।'

यी दुवै आ-आफ्ना टिमलाई हौसला प्रदान गर्न कुनै कसर बाँकी छाड्दैनथे । कहिलेकाहीं त यिनीहरूको जोस यति आरोहमा पुग्थ्यो- हामी मैदानमा

सामन्तीको अर्थ जुल्फे दाइलाई पनि थाहा थिएन । तर, उनले यो शब्द अलि बढी नै कड्केर बोलेका थिए । मैले बुझेँ, उनको मनमा गहिरै काँडो बिझेछ ।

फुटबल खेलिरहेका हुन्थ्यौँ, यिनीहरू बसेको थपडी बजाउँदै खेलाडीका मनमा आगो सल्काउँथे । त्यतिले पनि नपुगेर आपसमा पाखुरा सुर्कासुर्की गर्थे । हामीले जितेका दिन जुल्फे प्रफुल्ल मुद्रामा चियाचमेना गराउँथे र भन्थे, "तर्कबहादुरलाई हराइछाड्यौ, क्या बात ।" हामीले जित्नु भनेको जुल्फेका लागि तर्कबहादुरको हार हुन्थ्यो ।

उनले फुटबल खेलेको कहिल्यै देखिएन । हो, एकपटक फुटबललाई हामीले जस्तै जोडले हिर्काउने हुँदा उनको दाहिने खुट्टाको बूढीऔँलाको नङ फेददेखि नै उक्किएर एक हप्ताजति थला परे । त्यसपछि भकुन्डोलाई उनले जीवनभरि स्पर्श गरेनन् । कसैले हान्दा उनीतिर आइहाल्यो भने पनि तर्किएर भाग्थे तर छुँदैनथे ।

त्यसपछि जुल्फे दमाई फुटबलका सोखिनमा मात्र सीमित रहे, आजीवन । यसको पनि आफ्नै किस्सा छ । त्यस दिन हामी गाउँछेउको स्कुलको चौरमा फुटबल खेलिरहेका थियौँ । एकोहोरो पोस्टमा गोल हान्ने काम मात्र गरिरहेका थियौँ । त्यही बेला जुल्फे टुप्लुक्क चौरमा आइपुगे । 'ए केटा हो, तिमीहरू मात्र कति खेल्छौ ? ल ल्याओ आज म पनि गोल हान्छु ।" अनि पेनाल्टी हान्न बनाएको सानो गोलाकारभित्र हामीले फुटबल राखिदियौँ ।

जुल्फे सुरूवाल सुर्केर सेन्टरदेखि नै वेगले यसरी दौडिँदै आए । मानौँ, आज यिनले गोल मात्र होइन, किपरसहित छिराउने भए । पेनाल्टी हान्ने ठाउँमा राखिएको फुटबललाई बेत्तोडले हाने । हान्नासाथ उनी मुर्च्छित भएर ढले । यसरी उनको बूढीऔँलाको नङ भाँचियो । भलभली रगत बगिरहेको थियो । अनि, चौरमा छरिएका थोत्रा-भुत्रा कपडा च्यातेर उनको बूढीऔँलामा बेन्डेज गरिदियौँ । आधा घन्टापछि बल्ल उनले अलि लामो सास फेरे । र, खोच्याउँदै बिस्तारै घरतिर लागे । जाँदाजाँदै उनले प्रतीज्ञा गरे- 'आजदेखि मलाई यो फुडबोल हान्न लगायौ भने तिमेर्का कन्सिरीका रौँ बाँकी रहने छैनन् ।" त्यसपछि जुल्फे दमाईले फुटबल खेलबाट सदाका लागि सन्न्यास लिएर आजीवन हाम्रो समर्थनमा चौरको किनारामा बसेर थपडी मात्र बजाइरहे । ने

> जुल्फे सुरूवाल सुर्केर सेन्टरदेखि नै वेगले यसरी दौडिँदै आए । मानौँ, आज यिनले गोल मात्र होइन, किपरसहित छिराउने भए ।

कविता

आशा

अनिल बराल

यता आशाहरू 'उल्का वर्षा'
एक निमेष चम्किएर बिलाई जाने सदाका लागि
तर पनि मनै लोभ्याउने, सुन्दर
उता आशाहरू 'अरोरा बोरिलियस'
रंगीन, उज्याला, फगत भ्रमका पोका
तर पनि चित्ताकर्षक, सुन्दर ।

यहाँ आशाहरू 'हैयान'
उर्लिँदै आइलाग्ने, पलभरमा उजाडिदिने वस्तीहरू
तर पनि बलवान, सुन्दर
वहाँ आशाहरू 'मेन्डोसिनो'
छिनमै सल्किने, छिनमै डढाई सखाप पारिदिने सपनाहरू
तर पनि शक्तिशाली, सुन्दर ।

हिजो आशाहरू 'माचुपिचु'
नितान्त एक्लो, विकट, चिसो, कठोर
तर पनि ऐतिहासिक, सुन्दर
आज आशाहरू 'कालाहारी'
समशीतोष्ण, साना पिग्मीका सानै कहानी
तर पनि असाधारण, सुन्दर ।

तिम्रा आशाहरू 'बुर्ज खलिफा'
अग्ला, कृत्रिम, मरूभूमिमा ठिंग ठडिएका
तर पनि बेजोड, सुन्दर
मेरा आशाहरू 'ग्यान्खर प्युन्सम'
अडिग, अभेद्य, घामको किरणसँगै होचिन सक्ने
तर पनि कुमारी, सुन्दर ।

बस्, छरपस्ट छन्,
असरल्ल छन् आशाहरू
यता-उता, यहाँ-वहाँ
तर झ्याँगिएका छन्,
फैलिएका छन् आशाहरू
हिजो, आज, तिम्रा-मेरा
र त तिमी भन्छौ,
आशाहरू सुन्दर हुन्छन्,
सायद सबैभन्दा सुन्दर ।

shanker
JAGDAMBA STEEL
देशको मेरुदण्ड
यो बिशाल फ्याक्ट्री,
राष्ट्रकै सबैभन्दा ठूलो स्टिल फ्याक्ट्री
भनेर होइन, बनेर No.1, यो हो जगदम्बा स्टील्स
Nepal's Largest and No. 1 Steel Company
RHINO 500D
GUARANTEED DUCTILITY
NS: 191
IS: 1786
CM/L 4049454 Fe 500/ Fe 500D
Fe 500D REBAR
JAGDAMBA E
EARTHQUAKE RESISTANT REBAR
NS: 191
IS: 1786
CM/L 4049454 Fe 500/ Fe 500D
Fe 500 REBAR
JAGDAMBA STRUCTURAL
IS:2062
CM/L- 4100003146
JAGDAMBA WIRE
NS: 161
IS:280
CM/L- 4100004451
JAGDAMBA BILLET
IS:2830
CM/L- 4100003045

मल्ल सर सम्झना कतिपय

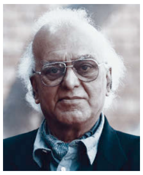

अभि सुवेदी

कमलप्रकाश मल्ल उर्फ 'मल्ल सर' १ मंसिर ०७५का दिन अमेरिकामा दिवंगत हुनुभएको समाचार मेरा साथी र मल्ल सरका पनि विद्यार्थी प्राध्यापक निर्मलमान तुलाधरले फोनबाट सुनाउँदा आफूभित्र एउटा हलचल भएको अनुभव गरेँ । पछिल्ला दिनहरूमा उहाँको स्वास्थ्य अवस्थाको विषयमा पनि म अवगत थिएँ । तर, उहाँ नरहनुभएको समाचार ती सबै जानकारीभन्दा अलग थियो । नरहनु भन्ने विषयले टाढा उठिबसेको चक्रवात नजिकै आएर खस्छ । केही स्थिर वस्तुहरु उड्छन् । बबन्डर हुन्छ ।

मल्ल सर दिवंगत हुनुभएको समाचारले चक्रवात त उठ्यो । तर, उहाँले भोगिरहनु परेको अवस्था ज्ञात भएकाले म एकाएक दार्शनिक भएँ । म दार्शनिक हुनु स्वाभाविक थियो । मलाई मल्ल सर दर्शन, आधुनिक समालोचना र दृष्टिको एक बौद्धिक पर्याय भएकाले फ्रान्सेली दार्शनिक झँ पोल सार्त्रको बिइङ एन्ड नोथिङनेस् (सन् १९४३) किताबको सम्झना भयो । मल्ल सरले सार्त्रको विषय अंग्रेजी साहित्यको आधुनिक समीक्षा गर्दा ल्याउनुभएको थियो ।

अंग्रेजी साहित्य समालोचना र फ्रान्सेली समालोचनाको प्रसंग पनि मल्ल सरको सम्झनासँग जोडिन्छ । मल्ल सरको केन्द्रीय अंग्रेजी विभागमा सन् १९६७ देखि विद्यार्थी भएको र पछि म विभागको अध्यक्ष हुँदा सन् १९९९ तिर सेवानिवृत्त हुनुभएको दीर्घ कालखण्डसम्म उहाँसँग स्मृति रहेको अवस्था हो । अनि, एउटा लेखभित्र त्यो लामो कालखण्डका स्मृतिहरु राख्न खोज्नु चुनौती भएको अनुभव गरेको हुँ । शीर्षकमै एउटा समाधान निकालेँ । इन्द्रबहादुर राईको उपन्यास *विपना कतिपय* (सन् १९६०) बाट 'कतिपय' लिएपछि एउटा समाधान त निस्क्यो तर कहाँबाट आरम्भ गर्ने विषय रह्यो । त्यसका निम्ति यो लेखमा मैले समाधानको रूपमा कालिक पद्धतिको साधारण प्रयोग गरेको छु । सम्झना कतिपय त्यही क्रममा राख्ने कोसिस गर्छु ।

सन् १९६७ मा म काठमाडौँमा अंग्रेजी साहित्यमा एमए पढ्न आएँ । मलाई विभागमा कस्ता शिक्षक छन् र ती को हुन् भन्ने केही थाहा थिएन । काठमाडौँ त्रिपुरेश्वरको पहिलेको गेस्टहाउसमा मास्टर डिग्रीका क्लासहरू हुने रहेछन् । त्यहाँ विद्यार्थी भएर क्लासमा पसेदेखिका अनुभव र द्वन्द्व अनि सपनाका हलचलले मलाई कहिल्यै छाडेन । अहिलेसम्म छाडेको छैन । फरक कति भने त्यसबेला म ती अनुभवलाई शिक्षाको चुनौतीका रूपमा लिन्थेँ भने पछि गएर ती चुनौती विद्यार्थीसँगको सम्बन्धबाट समाधान खोज्न थालेँ ।

थाहा भयो, भारतको कोलम्बो प्लानबाट सहयोगको रूपमा आएका भारतीय विद्वान् शिक्षकहरु रहेछन्, धेरैजसो । एक जना डा आरएस बर्मा भन्ने शिक्षक पढाउन थालेपछि बोल्दै जाने अनि समय गएको थाहा नपाउने भएकाले तिनको एक घन्टाको कक्षा ११ बजेदेखि राखेका थिए । नजिकै १२ बजेको तोप पड्केपछि समय गएको थाहा पाएर ती कक्षा छाड्थे । अनौठा स्वभावका भारतीय शिक्षक थिए । सबै विद्वान्, अंग्रेजी साहित्यलाई धर्मजस्तै विश्वास गर्ने अनि औपनिवेशिक दृष्टि राखेर वैश्विक चेतना बनाएका शिक्षक थिए । उनीहरूका पहिरन साधारण किसिमले भारतीय प्राध्यापकका जस्तै थिए । विभागका अध्यक्ष सूर्यबहादुर शाक्य हुनुहुन्थ्यो ।

विदेशी शिक्षकहरूले भरेको विभागमा एक दिन कक्षा लिन एक नेपाली युवक आए । साना काँटीका, चट्ट सुट लाएका, कपाल सिनित्त पारेर कोरेका, कलिलो अनुहार देखिने अनि हातमा तीन-चार थान किताब बोकेका ती शिक्षक मेरा निम्ति नयनाभिराम भए । अत्यन्त खुसी भएँ । ती कस्तो पढाउँछन् र को हुन् केही थाहा थिएन । तिनले मसिनो बोलीमा पढाउन थाले । तौलिएर अंग्रेजी भाषा प्रयोग गर्ने, बिस्तारै बोल्ने, गहन प्रस्तुति गर्ने उहाँ नै हुनुहुन्थ्यो, मल्ल सर ।

मल्ल सरको पढाउने शैली कोलम्बो प्लानका भारतीय प्राध्यापकहरूको भन्दा भिन्न थियो । उहाँ अंग्रेजी शब्दांशहरूलाई बलाघात मिलाएर बोल्नुहुन्थ्यो । हातमा बोकेर ल्याएका किताब बेलायतमा छापिएका पछिल्ला समालोचनाका ग्रन्थ थिए । मल्ल सरको अंग्रेजी साहित्य पढाउने पद्धति पछि थाहा भयो, ब्रिटेनमा पढाउने शैलीसँग मिल्ने रहेछ । यतातिर अंग्रेजी साहित्य पढाउने शिक्षकहरू केही सीमित समालोचकका ग्रन्थहरूको आधार राख्थे । जस्तो कि, रोमान्टिक साहित्यको समालोचना पढाउँदा उनीहरू सीएम बौराको रोमान्टिक इमाजिनेसन् र ग्राहम हफ्‌को किताब पढाउँथे भने मल्ल सर डरेक ट्रेभर्सी, फ्रयांक कर्मोड, इम्डब्लु टिलयार्ड, एफ आर लेभिस आदिका समालोचनाको प्रयोग

गर्नुहुन्थ्यो । अंग्रेजी साहित्यका विभिन्न कालको साहित्य समीक्षा गर्दा त्यसबेला पाठको अध्ययन गर्न पनि समालोचकका विचारको प्रयोग गर्ने चलन थियो । हाम्रो नेपाली र भारतको साहित्यमा रोमान्टिक समीक्षा र साहित्यको प्रभुत्व थियो । त्यो नेपाली साहित्य समालोचना र हिन्दीको समालोचनामा एउटा मानकजस्तै थियो ।

म त्यसबेला नेपाली साहित्यको समालोचना लेख्ने भइसकेको थिएँ । मेरा समालोचना *रूपरेखा* र अरू साहित्यिक पत्रिकाहरूमा प्रकाशित भइसकेका थिए । मल्ल सरको समालोचना प्रयोग गर्ने शैलीले मेरो समालोचना लेख्ने शैलीमा निकै प्रभाव पर्‍यो । साहित्यमा सिग्मन्ड फ्राइड अनि मिथकको प्रयोग गर्ने जेम्स फ्रेजरको अध्ययनमा आधारित समालोचनाले मलाई धेरै प्रभावित गर्‍यो । यी समालोचकले मलाई साहित्य अध्ययनको नयाँ युगमा पुर्‍याइदिए । मल्ल सरले ब्रिटेनमा साहित्यमा डिप्लोमा गरेका बेला र स्वाध्ययनबाट यो पद्धति सिक्नुभएको थियो होला भन्ने लाग्छ । तर, उहाँले एमए अंग्रेजीमा भारतबाट गर्नुभएको थियो, जसरी डीपी भण्डारीले गर्नुभएको थियो । उहाँहरू मित्र हुनुहुन्थ्यो । मित्रता र छेडछाडका शब्द प्रयोग गर्नुहुन्थ्यो उहाँहरू । तर, एकअर्कालाई राम्ररी बुझ्नुहुन्थ्यो ।

त्रिपुरेश्वरमै मल्ल सरको पद्धतिले प्रभावित भएको म उहाँको नजिकको विद्यार्थी भएँ । कम र मसिनो बोल्ने भएकाले उहाँसँग त्यति शिक्षक र विद्यार्थीको बीचमा हुने सिर्जनशील अराजक किसिमको सम्बन्ध मैले कहिल्यै गर्न सकिनँ । तर, नजिकको विद्यार्थी भने सधैं रहें । उहाँको घर बांगेमुढामा थियो, एउटा अग्लो पुरानो शैलीको घर । म त्यहीं अगाडिको थायमरू बहालमा जुजुरत्न स्थापितको घरमा डेरा गरेर बस्थें । त्यसले गर्दा मल्ल सरकोमा धेरै पटक जान सक्ने अवस्थामा थिएँ ।

नेपालको एकतन्त्री समय, एकलवादी र सामन्ती संस्कारबाट बाहिर आउन लागेको युगमा कमलप्रकाश मल्लले जुन ज्योति बाल्ने संघर्ष र कर्म गर्नुभयो । ज्ञान र विश्वास जगाउने काम गर्नुभयो, आजको नेपालले त्यो बुझ्न सक्यो भने उहाँप्रति श्रद्धा हुनेछ ।

भनिहालें, मसँग विद्यार्थी जसरी ठाडै मित्रजस्तो गरेर झ्याम्म आउँछन्, त्यसरी म मल्ल सरको व्यक्तित्वको परिवेश छिचोलेर जान सक्दैनथें । कोही पनि सक्दैनथे । म केही समय देखिइनँ भने मल्ल सर 'कहाँ हराएको, कुरा छ आऊ' भन्नुहुन्थ्यो । म राजनीतिमा ठाडै संलग्न विद्यार्थी नभए पनि क्रियाकलापमा चाख राख्थें । कीर्तिपुर विद्यार्थी युनियनमा साथीहरूको जोडमा म कल्चरल सेक्रेटरी भएँ । त्यसअन्तर्गत अनेकौं कार्यक्रम आयोजना गरें । मल्ल सरलाई मैले सुनाउँदा अत्यन्तै मजा लागेको एउटा कार्यक्रम थियो ।

मैले एउटा कार्यक्रममा डा केआई सिंह र पशुपतिशमशेरलाई प्रवचन दिन आग्रह गरें । पशुपतिशमशेर भर्खर अक्सफोर्डबाट इकोनोमिक्समा ग्र्याजुएट गरेर फर्केका थिए । नेपाली त्यति बोल्दैनथे । उनले अंग्रेजीमा प्रवचन दिए । त्यसपछि केआई सिंह बोले । पहिलो वाक्यमै उनले भने, "भाइबहिनी हो, अहिले सुनिहाल्नु भो, पशुपतिशमशेरले कति राम्ररी अंग्रेजी बोले । हाम्रा पनि बाउबाजेले १ सय ४ वर्ष शोषण गरेको भए हामी पनि बोल्ने थियौं, है ।" यो सुनाउँदा मैले पहिलोपल्ट मल्ल सर खुलेर हाँसेको देखें । मल्ल सरसँग मेरो यो सम्बन्धको कथा लामो र महत्त्वपूर्ण छ । अहिले सबै लेख्न सक्दिनँ ।

त्रिपुरेश्वरबाट कक्षाहरू अहिलेको कीर्तिपुरमा सरे । त्यसले अलिक समय परिवर्तन भएको बोध भयो । कोलम्बो प्लानका शिक्षकहरू छँदै थिए । पिसकोरको पहिलो डाइरेक्टरकी श्रीमती सान्द्रा जेडन्स्टाइन पढाउन आइन् । मल्ल सरबाट उनी अत्यन्त प्रभावित थिइन् । दुवै जनाको मित्रता राम्रो थियो । सान्द्रा र टंकविलास भार्य दुई जनाले मिलेर पारिजातको *शिरीषको फूलको* द ब्लु *मिमोसा* शीर्षकमा अनुवाद गरे । राम्रो अनुवाद नभए पनि अहिले त्यही नै

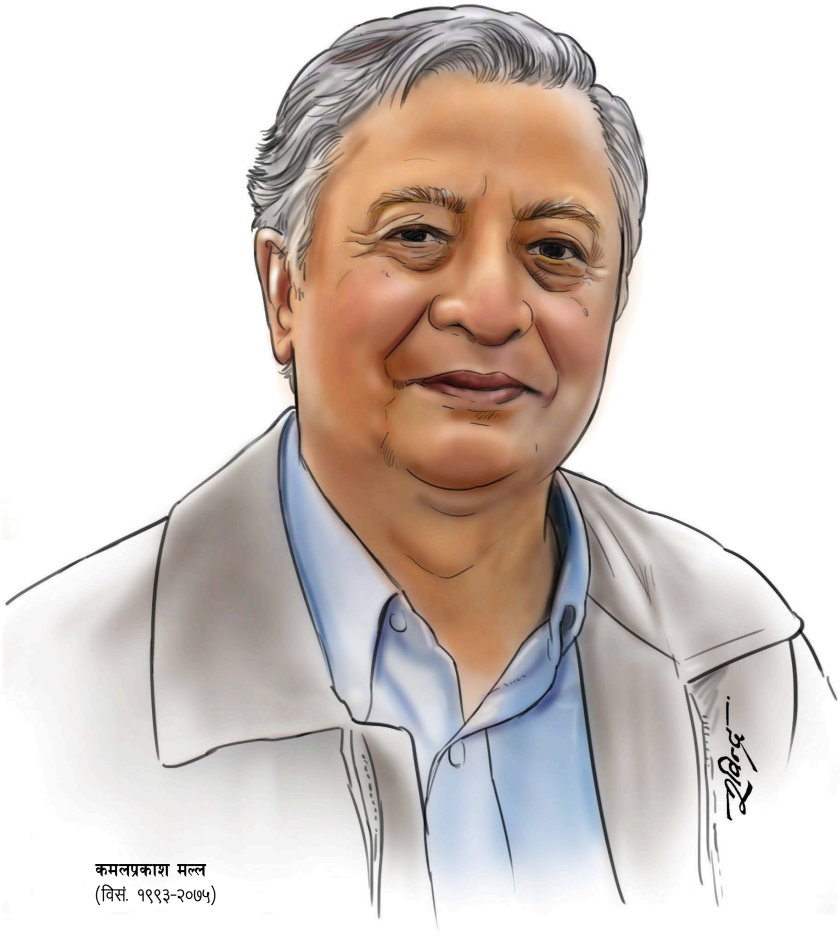

कमलप्रकाश मल्ल
(विसं. १९९३-२०७५)

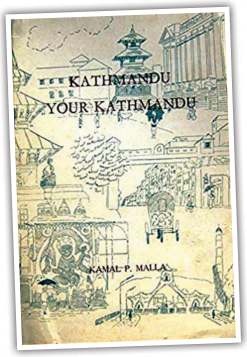

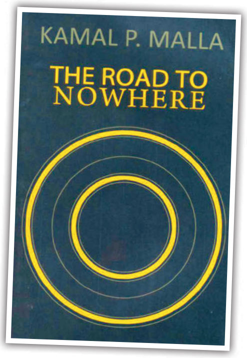

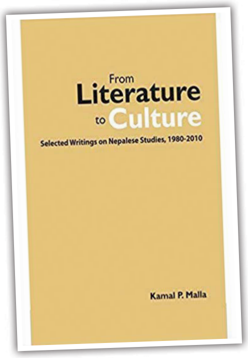
From Literature to Culture
Selected Writings on Nepalese Studies, 1980-2010
Kamal P. Malla

चलेको छ । मल्ल सरलाई पनि त्यो अनुवाद राम्रो लागेको थिएन ।

पछि ब्रिटिस काउन्सिलले गरेको सहयोगअनुरूप अंग्रेजी विभागको अध्यक्ष हुने गरी, अनि पाठ्यक्रम पनि परिवर्तन गरेर नेपालमा अंग्रेजी शिक्षामा सुधार गर्ने भन्ने सर्तमा एडिनबरा विश्वविद्यालयका डा एलन डेभिस आए । डेभिसले एक शिक्षकलाई ब्रिटेनमा उच्च शिक्षा लिन पठाउने कार्यक्रमअन्तर्गत मल्ल सरलाई पठाए । मल्ल सर एडिनबरा विश्वविद्यालयमा गएर पीएचडी गरेर फर्किनुभयो । मल्ल सर हार्डकोर भाषाशास्त्री नभए पनि साहित्य र भाषाशास्त्रको संगम भएर समालोचना प्रभावित हुने बेलामा एडिनबरा पुग्नुभएको थियो । त्यो संगमको अध्ययन विधिलाई 'स्टाइलिस्टिक' भनिन्थ्यो । मल्ल सरले स्टाइलिस्टिकमै पीएचडी गरेर सन् १९७१ मा फर्किनुभयो । हेन्री विडोसन भन्ने प्रोफेसरको निर्देशनमा काम गर्नुभएको थियो । सन् १९८८ मा पीएचडी अध्ययनको सिलसिलामा ब्रिटेनमा गएका बेला मैले विडोसनलाई पनि भेटेँ । 'कमलप्रकाशले चटक्कै माया मार्‍यो, कहिल्यै लेखेन मलाई' भने तिनले । मल्ल सर खासै प्राध्यापक र मित्रहरूसँग हिमचिम गर्ने व्यक्ति हुनुहुन्थ्यो ।

म सन् १९७८ मा नेपालका अनेक झेलहरू पार गर्दै ब्रिटेनमा ब्रिटिस काउन्सिलको छात्रवृत्तिमा एडिनबरामा नै पढ्न पुगेँ । विश्वविद्यालय पुस्तकालयको माथि अध्ययन कक्षमा मेरो पनि पढ्ने एउटा क्यारेल भनिने सानो कोठा थियो । त्यहाँ मैले लाइब्रेरीबाट लिएर मल्ल सरको ठूलो आकारको थेसिस राखेको थिएँ । मलाई त्यसले ठूलो आनन्द भएको थियो ।

सन् १९७९ को अन्त्यतिर ब्रिटेनमा मार्गरेट थ्याचरको सरकार आयो । एक महिनाभित्र सबै विदेशी विद्यार्थीका छात्रवृत्ति काटिए । मैले एउटा कोर्सको डिग्री सकेर अर्कोमा काम गर्न लागेको थिएँ । छात्रवृत्ति काटिएपछि साथीहरूको सहयोगले सानोतिनो दुःख गरेर अध्ययन चलाएँ । ब्रिटिस काउन्सिलका मानिसले मलाई मन पराउँथे । उनीहरूले 'त्रिविबाट मलाई छात्रवृत्ति दिए मन्जुर छ भन्ने लेखाएर ल्याऊ, हामी मिलाउँछौँ' भने ।

मल्ल सर रेक्टर हुनुभएकाले मैले ढुक्कले पत्र लेखेँ । तर, स्वीकृति नदिइएको पत्र पाउँदा म मर्माहत भएँ । फोन थिएन । मल्ल सरसँग कुरा गर्न सम्भव थिएन । पछि आफूले गरेका सबै काम लिएर नेपाल फर्कें । अंग्रेजी विभागका मित्र श्रीधर लोहनीले भने, "लौ यहीं पीएचडी दर्ता गर । यही कामको आधारमा पीएचडी गर ।" अनि, उनैलाई सुपरभाइजर बनाएर मैले यहींबाट पीएचडी गरेँ । श्रीधरसँग म सधैँ कृतज्ञ र नजिक रहेको छु । मल्ल सरसँग दिल दुःखेको थियो । भेट्न गएँ । कुरा खुलेर राखेँ । मल्ल सरले भन्नुभयो, "तिम्रो विषयमा ठूलो गल्ती भएको हो, मलाई दुःख छ । तर, म रेक्टर भएकै बेला तिमीलाई ब्रिटेन पढ्न पठाउने पनि मै हुं । मलाई त्यसमा गौरव छ ।" मल्ल सरले निकै वर्षपछि मदन पुरस्कार समारोहमा प्रमुख वक्ता भएर बोल्दा मेरो विषयमा गौरव भएको कुरा बोलेको कवि बैरागी काइँलाले मलाई सुनाउनुभएको थियो ।

मेरो लिटरेरी शिक्षा र दृष्टि बनाउन मद्दत गर्ने र मैले प्रेरणा ग्रहण गरेका गुरु कमलप्रकाश मल्लसँग मेरो अत्यन्त नजिकको सम्बन्ध रहिरह्यो । उहां नेपाल छाडेर जाने बेला मलाई बोलाएर अन्तरंग कुरा गर्नुभयो । मप्रतिको विश्वास दोहोर्‍याउनुभयो । म अध्यक्ष भएर केन्द्रीय अंग्रेजी विभागको पाठ्यक्रम इन्टरडिसिप्लिनरी बनाएकामा चित्त दुखाउनुभयो । तर, पछि आएका बेला भन्नुभयो, "तिमीले ठीक काम गरेछौ ।" अमेरिकामा बस्दा वा यहीं हुंदा मल्ल सर सधैँ सक्रिय रहनुभयो । उहाँको विद्वताको विषय अंग्रेजी मात्र थिएन । भाषाशास्त्र, नेपाल भाषाको महत्त्व र राज्यले त्यसलाई उपेक्षा गरेको, नेपालमण्डलमा संस्कृतीकरण भएर नेवारी वा नेपाल भाषा सभ्यता ओझेल पार्न खोजिएको विषयमा उहाँले लेख्नुभयो, बोल्नुभयो र नीति बनाउने काममा पनि प्रभाव पार्नुभयो । अमेरिकामा बस्दा लेखेर छापिएको एउटा 'सम् रिसेन्ट पब्लिकेसन् अन् नेवार आइडेन्टिटी-२०१०' भन्ने लेखमा मल्ल सरले आफ्नो अर्कै धारणा बनेको कुरा लेख्नुभएको छ । मल्ल सरको अध्ययन र कामको विषयमा अर्को लेख लेख्नुपर्छ । लेखौँला । यहाँ एउटा अन्तिम तर यो सबै कुरा खुल्ने किसिमको संस्मरणबाट लेख टुंग्याउँछु ।

फेब्रुअरी १०, २०१५ को दिन यलमाया केन्द्रमा हिमाल बुक्सले मल्ल सरका सम्पूर्ण संस्कृति र भाषासम्बन्धी लेखहरूको सँगालो *फ्रम लिटरेचर टु कल्चर : सेलेक्टेड राइटिङ्स् अन् नेपलिज् स्टडिज्,* १९८०-२०१० को विमोचन गर्‍यो । उहाँको अर्को लेखसंग्रह *रोड टु नो ह्वेर* (सन् १९७९) को पुनर्मुद्रण पनि विमोचन भएको थियो, त्यहाँ । मलाई त्यो ५ सय ८७ पाताको ढड्डु किताब पढेर समीक्षा गर्नुपर्ने दायित्व दिएका थिए, सोसियल साइन्स बहाःका दीपक थापा भाइले । मल्ल सरले मैले किताबको विषयमा बोलेको र निर्मल तुलाधरले उहांको जीवनीबारे बोलेको उता अमेरिकामा सुन्ने कार्यक्रम थियो । दीपक भाइलाई थाहा छ, के भयो, हामीलाई थाहा भएन । मैले एक महिना फेरि उहाँका लेखहरू पढेर बोलेको थिएँ । त्यही नै मेरो मेरा गुरु मल्ल सरप्रतिको अन्तिम श्रद्धा व्यक्त गरेको अवसर थियो ।

अन्त्यमा यति भन्छौं, नेपालको एकतन्त्री समय, एकलवादी र सामन्ती संस्कारबाट बाहिर आउन लागेको युगमा कमलप्रकाश मल्लले जुन ज्योति बाल्ने संघर्ष र कर्म गर्नुभयो । ज्ञान र विश्वास जगाउने काम गर्नुभयो, आजको नेपालले त्यो बुझ्न सक्यो भने उहांप्रति श्रद्धा त हुनेछ नै । तर, हामीले गर्नुपर्ने सांस्कृतिक अध्ययनको राजनीतिक, भावात्मक र वैचारिक मोडेल पनि त्यहां पाइने मेरो विश्वास छ ।

टाढा गएर दिवंगत हुनुभयो, अन्तिम कालमा देख्न पाइनँ । मेरो धेरै श्रद्धाञ्जली, सर !

भास्वर ओझा

तीन किताब

पुरञ्जन आचार्य | राजनीतिक विश्लेषक

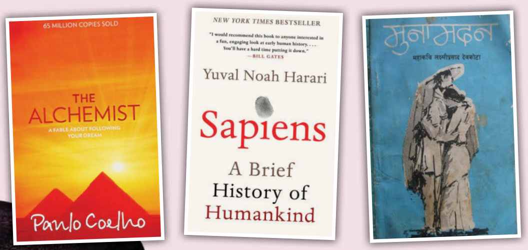
65 MILLION COPIES SOLD
THE ALCHEMIST
A FABLE ABOUT FOLLOWING YOUR DREAM
Paulo Coelho
NEW YORK TIMES BESTSELLER
Yuval Noah Harari
Sapiens
A Brief History of Humankind
मुना मदन

कारणहरू खोज्दै

एक साथीले ०४२ को जेलजीवनमा *आदि विद्रोह* पढाएपछि मेरो पठन यात्रामा रूचिपूर्ण मोड आयो । जवाहरलाल नेहरू र डा राधाकृष्णनलाई मैले नख्खु जेलमै पढेको हुँ । सुरूमा मेरो नेपालीभन्दा हिन्दी भाषामा पकड थियो । विराटनगरमा पुस्तकालयको उपलब्धताका कारण मलाई किताबसँगै यात्रा गर्न सहज थियो । *थ्याङ्क यू मिस्टर ग्ल्याड* पढ्दा म चकित परेको थिएँ । राजनीतिक यात्रामा लागेपछि बीपी कोइराला र ओशो अझ गहिरो ढंगले हेरेँ । र, सोच्थेँ- म समाजवादका सबै पुस्तक पढ्छु ।

*मुनामदन*ले मलाई नेपाली समाज मात्र चिनाएन, नेपाली समाजको अभाव र लाहुरे संस्कृति पनि चिनायो । युवाहरू विदेश पलायन हुने आजको आर्थिक अवस्था देख्दा लाग्छ, यो कालजयी रचना हो । सुरूमा मैले मुना र मदनको प्रेमगाथाको रूपमा पढेँ । आफ्नो चेतनाको स्तर अलि उक्सिएपछि यो सरस काव्यलाई दोहोर्‍याउँदा लाग्यो- आर्थिक काव्य हो, *मुनामदन* । पटकपटक पढ्दा यो काव्य मेरो समग्र समाज, समग्र देशजस्तो लाग्छ । 'चालीस कटेसी रमाउँला…' भन्ने आजको चर्चित गीतको सान्दर्भिकता र *मुनामदन*ले बोकेको कथाव्यथा उस्तै लाग्छ । नेपाली समाज कस्तो छ भनेर घोत्लिने हो भने *मुनामदन*कै जस्तो देखिन्छ । फरक यत्ति हो- उहिले मदनको लास आइपुग्दैनथ्यो, अहिले काठको बाकसमा झर्छ । देवकोटाले विप्रेषण संस्कृति देखेका थिएनन् तर लाहुर जाने बाध्यता त देखेकै थिए । *मुनामदन* मुना र मदनको वियोगको कथा मात्रै थिएन, भविष्यको चित्रण पनि रहेछ ।

धेरै वर्षअघि बैंग्लोरमा भेटेको द *अल्केमिस्ट* एकै बसाइमा पढिसकेको थिएँ । भेडा चरूवाको यात्रा विवरण र सपनाको पछाडि निरन्तरको हिंडिरहने पात्रले मलाई मोहित बनायो । विराटनगरमा खुम्चिएर बसेको एक युवा मात्र थिएँ म । इजिप्टको पिरामिडमुनि खजाना खोज्ने स्यान्टियागोजस्तै म पनि १६/१७ वर्षको उमेरपछि समयको विभिन्न कालखण्डमा अनेक सपनाको पछिपछि कुदिरहेको छु । स्यान्टियागोको यात्रामा परिवार सम्झना, भेडाहरूसँगको संवाद, प्रेम, अध्ययन, संघर्षमा नथाकेको कथावर्णन पाउलो कोएलोको सशक्त पाटो लाग्छ । उनले एउटा युवकलाई कहिले धनी बनाइदिएका छन्, कहिले गरिब बनाइदिएका छन्, कहिले कुटाइ खुवाएका छन् ।

प्रतिष्ठित नागरिक भइसकेर पनि जब ऊ त्यहाँबाट बाहिर निस्कन्छ, तब म लेखकको शिल्पबाट प्रभावित हुन्छु । हाम्रा देशका नेताहरूले ठूलठूला सपना देखे/देखाए । तर, सत्ता र सुविधामा पुगेपछि त्यतै अलमलिए । उनीहरूले सपनालाई सिंहदरबारमा लगेर बिसाए । गिरिजाबाबुको सपना पनि विराटनगरको जुट मिलबाट सुरू भएको थियो । त्यो जुट मिल स्यान्टियागोको चर्चजस्तै खण्डहर थियो । मैले गिरिजाबाबुलाई विराटनगरको गेटमा भनेको थिएँ- 'दाजु, जुट मिल त झनै खण्डहर भएछ । अब यहाँबाट अर्को गिरिजाप्रसाद त जन्मिँदैन ।' मैले यसो भन्दै गर्दा स्यान्टियागोलाई सम्झेको थिएँ ।

नेहरूको *ग्लिम्प्सेस अफ वर्ल्ड हिस्ट्री*ले संसारलाई हेर्ने मेरो क्षितिज उघारेको हो । एक किसिमले चेतनाको जग निर्माण गरिदियो । युवल नोह हरारीको *स्यापियन्स*ले चाहिं मानव उत्पत्ति, सभ्यता र संघर्षको नयाँ आयाम उद्घाटन गरिदियो । 'म को हुँ' लाई हिन्दु दर्शनले आत्मिक व्याख्या गरेको छ भने *स्यापियन्स*ले जैविक वर्णन गर्छ । विज्ञान पृष्ठभूमि नभएको मजस्तो पाठकलाई पनि सहज ढंगले हाम्रा सभ्यता, संस्कृति र साम्राज्यका उत्थान र पतनबारे सहजै बताइदिन्छ । आज धेरै मानिस खान नपाएरभन्दा धेरै खान पाएर र युद्धले भन्दा मानसिक समस्याले मरिरहेको यथार्थ खोलिदिएको छ । कृषि सभ्यता र निजी सम्पत्तिपछि उदाएको वर्ग विभाजनलाई हरारीले वैज्ञानिक विश्लेषण गरेका छन् ।

एक थरी लेखकले 'कहाँ थियौँ' बारे लेख्छन्, अर्का थरी 'कहाँ छौँ' बारे । कोही 'कहाँ पुग्छौँ' बारे पनि लेख्छन् । तर, यस किताबमा चाहिं त्रिकाल टिप्पणी छ । आख्यान, यथार्थ र इतिहासलाई नयाँ ढंगले सोच्ने ढोका खोलिदिन्छ *स्यापियन्स*ले । रोमन सभ्यतादेखि प्रविधि सभ्यतासम्म आइपुग्दा हामीले आफैँलाई गहिराइबाट हेर्नुपर्ने आवश्यकताप्रति हरारी जोड दिन्छन् । प्रकृतिलाई माया गर्ने आदिवासीहरू विज्ञान-प्रविधिको युगमा संसारभरि नै पाखा पारिएका छन् । धेरै मानिसलाई पछाडि पारेर थोरै मानिस मात्रै अगाडि आउने सभ्यताबारे सोच्नुपर्ने बेला भइसकेको किताबले बताउँछ ।

अहिलेको विश्वदृश्यले कारणहरूसम्म पुग्नैपर्ने बोध गराउँछ । हिन्दु धर्मसँग टाढिँदैटाढिँदै ब्राह्मणत्व त्यागेर विज्ञानसँग नजिकिएँ । किताबहरूमा म कारणहरू खोजिरहेछु सायद ।

■ प्रस्तुति : गुरुङ सुशान्त

जिद्दी छोरीको कथा

यो महिलावादी उपन्यास हो । यसले विरोधका नारा लगाउँदैन । तर, यसका मुख्य महिला पात्रले दाह्रा किटेरै चुनौती सामना गरेका छन् ।

श्रेय पौडेल

‘वेवार्ड अर्थात् ‘स्वच्छन्द र जिद्दी ।’ अडान लिने महिलालाई पुरूषप्रधान समाजले सकारात्मक मान्दैन । त्यसैले *द वेवार्ड डटर : अ काठमान्डु स्टोरी* उपन्यास पढिसक्दा, यसलाई अनुवाद गर्दा 'जिद्दी छोरी' भन्नु नै उपयुक्त लाग्यो । श्रद्धा घलेको यस उपन्यासभन्दा अघि पत्रपत्रिकामा आएका उनका दुई मुख्य विचार शृंखलाको सम्झना हुन्छ । पहिलो थियो- सीमान्तकृत समुदायमा भूकम्पबाट भएको क्षति विश्लेषण । त्यसपछि उनले नेपालमा राष्ट्रिय निकुन्ज तथा संरक्षित क्षेत्र वरिपरि बस्दै आएका आदिवासी-जनजातिमाथि पर्न गएको प्रतिकूल असरसम्बन्धी लेखहरूको शृंखला लेखेकी थिइन् । त्यसैले उनको यो पहिलो उपन्यासमा केही न केही सामाजिक-राजनीतिक धारणा पाइन्छ भन्ने अपेक्षा रह्यो ।

कथा सुरू हुन्छ, पञ्चायतका अन्तिम वर्षहरूमा तमुले परिवारको जीवनबाट । गजेन्द्रबहादुर तमुले, पत्नी प्रेमकला, दुई छोरीहरू सुम्निमा र नुमा, अनि प्रेमकलाकी आमा सम्मिलित परिवारको वरिपरि उपन्यास घुमेको छ । गजे पूर्वी पहाडस्थित गाउँका शाखा-सन्तानमध्ये एसएलसी पास गर्ने, काठमाडौंमा घर बनाउने, छोरीहरूलाई प्रतिष्ठित विद्यालयमा पढाउने पहिलो व्यक्ति हुन्छ । लिम्बुनीसँग बिहे गर्छ ।

गजेको परिवार र नाता-कुटुम्बको जीवनलाई उपन्यासले अप्रत्यक्ष आलोचनात्मक चेतसहित पस्किएको छ । तमुले परिवार हिन्दु धर्म, संस्कार र संस्कृतिलाई कट्टरताका साथ मान्दै आएको हुन्छ । उनीहरू अन्य ‘मतवाली’ हरूलाई हेपाहा नजरले हेर्छन् । गजेकी आमालाई लिम्बुनी बुहारीले पकाएको खाना निल्नु न ओकल्नु हुन्छ । तमुले परिवारले गाउँका बाहुन पण्डितका भनाइ हुबहु मान्ने गर्छन् । पण्डितलाई कतै भेटे खुट्टैमा लम्पसार । उनीहरू सत्यनारायणको पूजा लगाउँछन् । बूढाबूढीले लसुन, प्याज पनि खाँदैनन् । उपन्यासको उत्तरार्द्धतिर भने गजे र उसको दाजुले खम्बुवान मुक्तिमोर्चाबारे कुरा गर्दा हिन्दु संस्कृति खासमा आफ्नो नभएको स्वीकार्छन् । गजेहरू हिन्दु धर्म-संस्कार छाडिहाल्न भने सक्दैनन् । उपन्यासले मधेसीलाई हेर्ने आदिवासी-जनजाति परिवारको हेपाहा दृष्टिकोण वर्णन गर्छ ।

यस कृतिको मुख्य पात्र सुम्निमा हो । दूरदराजबाट काठमाडौं आएर दुःख गरेर सहरको मध्यम वर्गमा खुट्टा टेकेका बुबा र यसै सहरमा हुर्केकी आमाकी छोरी हो सुम्निमा । मध्यम वर्गीय आदिवासी-जनजाति केटीले सम्भ्रान्त वर्गका छोरीहरू पढ्ने विद्यालयमा झुक्किएर पढ्न पाई भने के-कस्ता चुनौती सामना गर्नुपर्ला ? सुम्निमाका चिम्सा आँखा, थेप्चो नाक र नामपछाडि राणा/शाह/थापा नभएका कारण विद्यालयको सामूहिक नाचमा उसलाई राखिँदैन । किनभने, ‘ग्रेस’ वा आकर्षक चालढाल नामक सांस्कृतिक पुँजी उसले पाएकी हुँदैन । आफ्नो परिवारको कार नभएकामा उसलाई साथीहरूसामु हीनताबोध छ ।

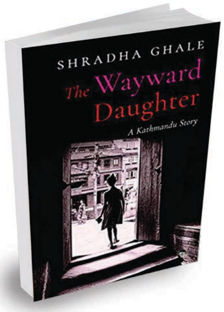

द वेवार्ड डटर : अ काठमान्डु स्टोरी

लेखक : **श्रद्धा घले**
प्रकाशक : **स्पिकिङ टाइगर**
पृष्ठ : **२६८**
मूल्य : **३५० भारु**

यो उपन्यास थुप्रै छोरीहरूको कथा हो । उनीहरूसँग समाजले छोरी भएकै कारण गर्ने गलत व्यवहार र नचाहिंदो आशा पुस्तकमा प्रस्टैसँग देखिन्छ । विद्यालयमा नृत्य शिक्षकले नाच सिकाउने नाममा सुम्निमाको साथीलाई अनुचित रूपमा छुन्छ । शिक्षिका भए पनि सहकर्मीदेखि बस परिचालकले प्रेमकलालाई 'तिमी' भनेर सम्बोधन गर्छन् । गजेकी आमालाई आफ्ना नाति भएनन्, नातिनी मात्र भए भनेर मनमा सही नसक्नु भारी छ । गजे र प्रेमकला दिनभर जागिरमा जान्छन् । बेलुकी घरमा काम गर्नुपर्ने जिम्मा सबै प्रेमकलाको हुन्छ । सम्भ्रान्त परिवारका नै भए पनि सुम्निमाका साथीका आमा-दिदीहरूलाई बुबा-भिनाजुहरूले पिटेका छन् । सुम्निमालाई परीक्षामा उत्तीर्ण गराइदिने नाममा शिक्षकले यौन दुर्व्यवहार गर्छ । भतिजी मनलहिरी प्रेमीसँग घुमेको थाहा पाएपछि गजेको परिवारले उसलाई मानसिक यातना दिन्छ ।

उपन्यासमा वर्ग र भूगोलका सन्दर्भ नगाँसी केवल पुरूषबाट महिलामाथि एकोहोरो दमन भएको देखाइएको छैन । समाजमा जस्तै उपन्यासमा पनि उत्पीडन धेरै तहमा समेटिएको छ । गजेले आफ्ना दाजुलाई टार्न नसकेर भतिजी गंगालाई एसएलसी पढ्न पहाडबाट आफ्नो घरमा ल्याउँछ । तर, गंगाको खास जिम्मेवारीचाहिं पढ्नेभन्दा पनि घरको काम गर्ने नै हुन्छ । बिहान कुखुरा बास्दादेखि राती भाँडा माझुन्जेल गंगालाई काम लगाउने प्रेमकला र उसकी आमा नै हुन्छन् । यसरी वर्गीय असमानताबीच सापेक्षित दुःख झल्काउने एउटा मन छुने दृश्य छ- जब प्रेमकला आफूले दुःख गरेर हुर्काएका छोरीहरू निष्ठूरी भएर परपर हुँदै छन् भनेर आफैँसँग गुनासो गर्दै हुन्छे, तब गंगा भने राती माझेका भाँडा भान्सातिर लग्दै हुन्छे । त्यस्तै, धरानबाट आएकी अर्की

भतिजी मनलहिरीले सुम्निमा जस्तै दोस्रो श्रेणीमा एसएलसी पास गर्छे । तर, गजेले सुम्निमालाई चिकित्सा विज्ञान पढ्न मोटो रकम खर्चिन्छ भने मनलहिरी कुनै सरकारी क्याम्पसमा पढ्न पुग्छे ।

सूक्ष्म रूपमा पात्रमार्फत समाज विश्लेषण गर्नु उपन्यासको सफलता हो । यसले कथित मनोरञ्जनको नाममा पाठकलाई समाजभन्दा टाढाको स्वर्गीय संसारको कल्पनामा फसाउँदैन । यथार्थवादको नाममा साह्रै अँध्यारो, दुःखको पट्यारलाग्दो कर्कश गीत पनि यसले सुनाउँदैन । यसभित्रका पात्रहरू सबैका आफ्नै दुःख-सुख छन्, एकअर्कालाई थिचोमिचो गर्छन् । कहिलेकाहीं सहयोग पनि गर्छन् र आफ्ना चुनौतीसँग आफैं जुध्छन् । कति सफल हुन्छन् त कति चुनौतीबाट पिल्सिएर बाँच्छन् । एउटा आलोचनाको विषय पनि यही हुन सक्छ । धेरै मुद्दा उठाइएकाले केही महत्त्वपूर्ण विषयलाई यस उपन्यासले पर्याप्त ध्यान दिन सकेको छैन । जस्तै, पहिलो जनआन्दोलन, माओवादी आन्दोलन, सुम्निमाकी बहिनी नुमाको समलिंगी प्रवृत्ति र भारतीय युद्धबाट फर्केको लाहुरेको मनोवैज्ञानिक समस्या । यस्ता घटना आफैंमा उपन्यासको मुख्य विषयवस्तु बन्न सक्ने सामर्थ्य राख्छन् । तर, उपन्यासले न्याय गर्ने गरी यी विषयलाई समय दिएको देखिँदैन ।

उपन्यासमा नाम प्रयोग गर्ने तरिका अलि अव्यवस्थित लाग्छ । सुम्निमा र नुमा जाने विद्यालय 'रोडोडेन्ड्रोन हाइस्कुल' काठमाडौंकै 'सेन्ट मेरिज स्कुल' को काल्पनिक रूप लाग्छ । काठमाडौंभित्रका अनेक ठाउँका नाम भने सक्कली नै छन् । नेकपा (माओवादी) असली नाममै कथामा देखिन्छ भने नेपाली कांग्रेसलाई 'द डेमोक्रेटिक पार्टी' भनेर इंगित गरिएको छ । यदाकदा हिज्जेमा समस्या देखिन्छ ।

यो महिलावादी उपन्यास हो । यसले विरोधका नारा लगाउँदैन । तर, यसका मुख्य महिला पात्रले दाह्रा किटेरै चुनौती सामना गरेका छन् । अन्त्यमा सबैले आफ्नो जिन्दगीका सापेक्ष सफलताहरू पाउँछन् । ने

हारेका राजाको इतिहास

नीरज लवजू

विजेताले आफूलाई देवत्वकरण गर्ने र पराजितलाई दानवीकरण गर्ने इतिहास-लेखन पूर्वाग्रहमुक्त हुन सकेको छैन । बौद्धिकताको इतिहासले जन्माएका आलोचनात्मक र द्वन्द्वात्मक चिन्तनशैलीले इतिहासलाई चार खुट्टाले टेक्ने बनायो । ढिलो मात्र संसारका लागि ढोका उघारिएको नेपालजस्तो देशमा इतिहासको वस्तुगत प्रस्तुति नहुनु त्यति धेरै आश्चर्यको विषय होइन । खासमा नेपालको इतिहास-अध्ययन लामो समयसम्म 'जित्नेको घोडा' र 'हार्नेको दानवीकरण' को चंगुलमा फसिरह्यो । तथापि, इतिहासको पुनरावलोकन गर्ने आलोचनात्मक चेतको भने क्रमशः विस्तार हुँदै गइरहेको छ । इतिहासको वस्तुगत अध्ययनको एउटा सिलसिला मान्नुपर्छ- टीआर वैद्यको *जयप्रकाश मल्ल : द ब्रेभ मल्ल किङ अफ कान्तिपुर* ।

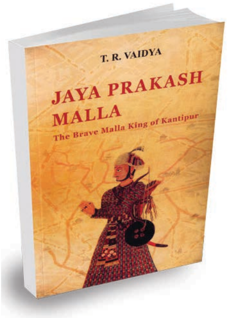

जयप्रकाश मल्ल
द ब्रेभ किङ अफ कान्तिपुर

लेखक : **टीआर वैद्य**
प्रकाशक : **एजुकेसन पब्लिसिङ हाउस**
पृष्ठ : **२८८**
मूल्य : **५९५ रुपैयाँ**

कान्तिपुर राज्यका अन्तिम मल्ल राजा जयप्रकाश मल्ल सन् १७६८ मा गोर्खाली सेनाले गरेको हमलामा पराजित भए । पाटन हुँदै भक्तपुरमा शरणका लागि गए । १७६९ को नोभेम्बर १० मा भक्तपुरमा पनि गोर्खाली सेनाको हमलाबाट प्राणपखेरू उड्यो । जयप्रकाशको पराजयलाई उनको निधारमा लेखिएको अवश्यम्भावी भाग्यका रूपमा चित्रण गरियो । इतिहासलाई अवस्तुगत रूपमा शासकको घोडाको रूपमा प्रस्तुत गरियो । टीआर वैद्यले जयप्रकाश मल्लको सम्बन्धमा 'इतिहास' मा रहेका यस्ता अवस्तुगत पक्षको आलोचना गर्दै जयप्रकाश मल्लको समग्र जीवनीलाई मिहीन रूपमा केलाउने प्रयास गरेका छन् ।

जयप्रकाशलाई कान्तिपुरको राजा बनाउने विषयमा दरबारका भारदारबीच सुरूमै मतभिन्नता थिए । जयप्रकाश राजा बनेर पनि लगातार भारदारहरूका षड्यन्त्रबाट आक्रान्त भइरहे । दरबारी षड्यन्त्रकै कारण उनी झन्डै चार वर्ष गद्दीच्युत भएर उपत्यकाका विभिन्न ठाउँमा भौंतारिनु परेको थियो । जयप्रकाशको शासनकालको अर्को प्रमुख चुनौती उपत्यकाका अरू दुई राज्य थिए- ललितपुर र भक्तपुर । एकअर्कासँगको ईर्ष्या, शक्तिको भोक र सत्तासंघर्षका कारण जयप्रकाश र अरू दुई राज्यबीच खुट्टा तान्ने जालसाजी भइरहे । यी दुई चुनौतीसँगै उनका लागि सबभन्दा खतरनाक चुनौती बनेको थियो- गोर्खाली राज्य विस्तार अभियान । यस्ता अनेकन प्रतिकूलताबीच एक राजाका रूपमा जयप्रकाश केही इतिहासकारले भनेजस्ता कमजोर, रिसाहा र निर्मम थिएनन्, बरू प्रतिकूलको सामना गर्न सक्ने, धैर्यवान, साहसी अनि केही मानवीय कमजोरीसहितका राजा थिए भन्ने लेखक वैद्यको भनाइ हो । कमजोर राजा थापना गरेर सत्ताको डाडुपन्यु आफूले चलाउने भारदारहरूको स्वार्थविपरीत जयप्रकाश आफैं सक्रिय र प्रभावशाली राजा भएका कारण उनीविरूद्ध सुरूबाटै अनेकन षड्यन्त्र भएको उनको विश्लेषण हो ।

जयप्रकाशलगायत तीनै मल्ल राज्यका राजाहरूले गुप्तचरी सञ्जालको विकास नगर्दा र गोरखाको राज्य विस्तार अभियानलाई गम्भीर रूपमा नलिँदा राज्य गुमाउनुपरेको पुस्तकको निष्कर्ष छ । पाइला-पाइलामा षड्यन्त्र र विदेशी हमलाको खतरा भएर पनि कान्तिपुरका राजाले कला, संस्कृति र साहित्य क्षेत्रमा आफ्नो सक्रियता भने कति पनि धीमा पारेका थिएनन् । पटक-पटक केही इतिहासकारका 'विजेतालाई खुसी बनाउने' चाप्लुसीपूर्ण तर्कप्रति असहमति जनाउँदै निष्पक्ष र सावधानीपूर्वक इतिहासको लेखाजोखा गरेका छन् । अंग्रेजी भाषाको जानकारीमूलक पुस्तकले नेपाली इतिहासलाई अझ विश्वव्यापी बनाउन योगदान गरेको छ । भाषिक सरलताले इतिहासको जटिल नागबेलीलाई समेत सरल रूपमा बुझ्न सक्ने बनाएको छ । ने

फिल्म जात्रा

फेस्टिवलको लहर तर स्थायित्वको पिरलो

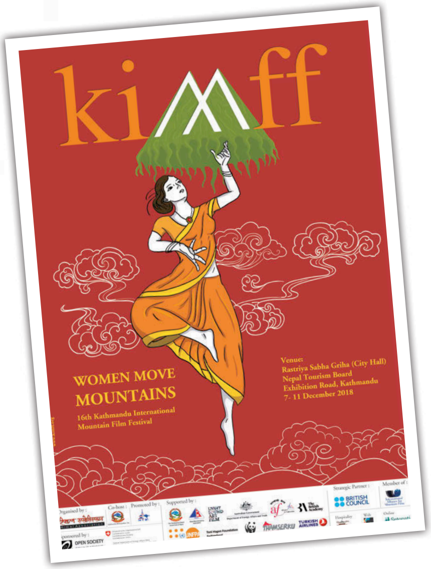
kimff
WOMEN MOVE MOUNTAINS
16th Kathmandu International Mountain Film Festival
Venue: Rastriya Sabha Griha (City Hall) Nepal Tourism Board Exhibition Road, Kathmandu 7-11 December 2018
OPEN SOCIETY
TURKISH AIRLINES
UNFPA

राजकुमार बानियाँ

काठमाडौँ लाजिम्पाटस्थित हिमाल एसोसिएसनको अफिसमा बेग्लै चहलपहल छ । काठमाडौँ इन्टरनेसनल माउन्टेन फिल्म फेस्टिवल (किम्फ) को १६ औँ संस्करणका लागि ६० स्वयंसेवी चाहिएका छन् ।

२१ मंसिरदेखि २५ सम्म राजधानीमा चल्ने यो प्रतिष्ठित फिल्म फेस्टिवलका लागि यसपटक ६१ मुलुकबाट ४ सय ६ वटा फिल्म दर्ता भए । त्यसमध्ये 'मेरिट' का आधारमा ३१ देशका ७२ फिल्म छानिएका छन् । त्यसमा वैकल्पिक धारका नेपाली फिल्म मात्रै २१ वटा छन् ।

किम्फ यस वर्ष महिला मुद्दामा केन्द्रित रहेको संस्थाका अध्यक्ष वसन्त थापा बताउँछन् । "किम्फको १८ वर्षे यात्रामा सबैभन्दा धेरै फिल्म भेला भए," थापा उत्साही सुनिन्छन्, "उद्घाटन फिल्म नै *माउन्टेन* छ, अस्ट्रेलियाली निर्देशक जेनिफर पिडोमको ।"

नेपाल-अफ्रिका फिल्म फेस्टिवलको सातौँ संस्करण पनि राजधानीमै सुरू भएको छ । १० देखि १२ मंसिरसम्म चल्ने फिल्म फेस्टिवलको आयोजक कलेज अफ जर्नालिजम एन्ड मास कम्युनिकेसन हो । फेस्टिवलमा ११ फिल्म देखाइनेछन् । "नेपाल र अफ्रिकाबीचको दूरी घटाउने अनि सांस्कृतिक आदानप्रदान गर्ने हाम्रो कोसिस हो," फेस्टिवल निर्देशक मञ्जु मिश्रको दाबी छ, "अफ्रिकनको कल्चर मलाई मन पर्छ । फेस्टिवल अफ्रिका-मोहकै परिणाम हो ।"

दुइटा त भए, मंसिरका फिल्म फेस्टिवल । यीबाहेक पनि राजधानीमा साना-ठूला र नियमित-अनियमित फिल्म फेस्टिवल भइरहेकै छन् । कतिपय त घुम्ती या प्रादेशिक संरचनामा समेत गएका छन् । फेस्टिवलको लहरमा सिनेकर्मी र पारखी दुवै थरी रमाइरहेका छन् ।

"फिल्म बनाएपछि घरपरिवार या साथीभाइलाई मात्र देखाउने कुरा आउँदैन", १५ वृत्तचित्रका निर्माता केसाङ छेतेन भन्छन्, "हामीलाई ठूला हलभन्दा पनि दर्शक चाहिन्छन्, त्यसैले फिल्म फेस्टिवल गजबको प्लेटफर्म हो ।" किम्फमा १० वर्षअघि वैदेशिक रोजगारसम्बन्धी *सर्चिङ फर रियाल* देखाएका छेतेन यसपटक दर्शकलाई द *रियालिस्ट*को स्वाद पस्कँदै छन् ।

बर्सेनि 'इन्टरनेसनल माउन्टेन डे' को छेको पारेर हुने किम्फजस्ता फिल्म फेस्टिवलले स्थानीय फिल्मलाई पनि धेरथोर मलजल गरेका छन् । "दर्शकले नयाँ फिल्म हेरून्, फिल्म मेकरले नयाँ शैली सिकून् भनेर किम्फ थालेका थियौँ," थापा थप्छन्, "जाडो महिनामा फुल हाउस फिल्म चल्नुको अर्थ केही हदसम्म हामी सफल भएकै हौँ ।"

केसाङ छेतेन, दीपक रौनियार, मीन भाम, मोहन मैनाली, ध्रुव बस्नेत, भोजराज भाट, दीपेन्द्र भण्डारी, गणेश पाण्डे आदि थुप्रै प्रतिभाशाली सिनेकर्मीले डेब्यु फिल्म किम्फलाई नै सुम्पेका थिए । किम्फको सँघार नाघेर स्प्रिङ बोर्डकै शैलीमा अन्तर्राष्ट्रिय मञ्चसम्म पुगेका उनीहरू रित्तो हात फर्केका छैनन् ।

मूलधार या फर्मुला फिल्म नरूचाउने दर्शक किन पनि ओइरिन्छन् भने यस्ता फिल्म सिनेघरमा लाग्दैनन् । *युट्युब*मा पनि राखिँदैनन् । मूलतः वृत्तचित्रकै बोलवाला हुन्छ फेस्टिवलमा । पर्वतारोहण, समाज र संस्कृति, जीवनशैली, वातावरण, साहसिक खेलकुद आदि विषयक छोटा फिचर, कार्टुन, एनिमेसन फिल्म देखाइन्छन् । दर्शकमा बेग्लै रूचि र स्वाद निर्माणका साथै परिष्कारमा यस्ता फेस्टिवलको भूमिका हुन्छ ।

हिमाल एसोसिएसनले सन् १९९४ तिर पहिलो पटक 'फिल्म हिमालय' नामक फेस्टिवल गरेको थियो । त्यसका सूत्रधार थिए, कनकमणि दीक्षित । रसियन कल्चर सेन्टरमा देखाइएको फेस्टिवलको मुख्य आकर्षण थिए, भिक्टर बनर्जी । पछि हिमाल एसोसिएसनअन्तर्गत नै दुई वर्षमा एकपटक गर्ने गरी फिल्म साउथ एसिया फेस्टिवल (एफएसए) सुरू भयो,

NEPAL AFRICA FILM FESTIVAL 2018
"Africa Through African Lens"
7th
26-28 Nov., 2018
BAB EL OUED CITY
NASSER56
VELVET REVOLUTION
PRESIDENT DIA
छायाँ
Organizer: College of Journalism and Mass Communication (CJMC)
Co-organizer: Communication University of China (CUC)
CJMC FM 106 Mhz

सन् १९९७ मा ।

"म पर्वतारोही होइन तर नेपाल पर्वतारोहण संघको महासचिव भएँ," सन् २००० को सन्दर्भ सुनाउँछन् थापा, "१४ उच्च पर्वतमध्ये ८ वटा भएको देशमा पर्वतीय फिल्म मेला किन नगर्ने भन्ने सुर चल्यो ।" त्यसपछि केही समय जोर वर्षमा किम्फ र बिजोर वर्षमा एफएसए सञ्चालन भए ।

दुई वर्षमा फिल्म फेस्टिवल गर्दा दर्शकले 'बिर्सने भय' का कारण बर्सेनि हुन थाल्यो, किम्फ । त्यसपछि एफएसए हिमाल एसोसिएसनबाट अलग भयो । साउथ एसिया ट्रस्टअन्तर्गत एफएसएका हालसम्म ११ संस्करण सम्पन्न भइसकेका छन् ।

एफएसएमा दक्षिण एसियाली फिल्म देखाइन्छन् भने किम्फमा विश्वभरिकै पर्वतीय फिल्म । माउन्टेन फेस्टिवलको अन्तर्राष्ट्रिय सञ्जाल पनि छ, इन्टरनेसनल एलाइन्स फर माउन्टेन फिल्म । १८ मुलुकमा २३ वटा फेस्टिवल र एक पर्वतीय संग्रहालय सदस्य भएकाले नेपाली सिनेकर्मीका लागि यो आकर्षक मञ्च सावित भएको छ ।

किम्फ र एफएसएको प्रभावस्वरूप विषयगत फिल्म देखाउने होडबाजी नै चल्यो । सिनेकर्मी नवीन सुब्बाले 'आदिवासी-जनजाति फिल्म महोत्सव' गरे भने पूर्णसिंह बराइलीले 'मानव अधिकार फिल्म फेस्टिवल' । रामप्रसाद कँडेल 'लोकबाजा फिल्म फेस्टिवल' गर्न तम्सिए । मञ्जु मिश्रले 'नेपाल-अफ्रिका फिल्म फेस्टिवल' गरिन् भने अविनाशविक्रम शाहले 'एकादेशमा' ।

यसैगरी, मूलधारका अभिनेता कृष्ण मल्लले 'काठमाडौं फिल्म फेस्टिवल' चलाए भने केपी पाठकले 'नेपाल इन्टरनेसनल फिल्म फेस्टिवल' । छायाछवि क्रिएसनले 'काठमाडौं सर्ट फिल्म फेस्टा' गर्‍यो ।

> दर्शकले नयाँ फिल्म हेरून्, फिल्म मेकरले नयाँ शैली सिकून् भनेर किम्फ थालेका हौं ।
>
> – **वसन्त थापा**
> अध्यक्ष, किम्फ

यस्ता महोत्सवले निर्मातालाई आफ्ना फिल्म दर्शकसम्म पुऱ्याउने थलो दिएका छन् भने दर्शक र निर्मातालाई एकापसमा भेटघाट र छलफलको अवसर । आयोजकले राम्रा फिल्म देखाउन गरेको परिश्रम पनि सराहनीय छ । फेस्टिवल आयोजकले 'वर्ल्ड क्लास' फिल्म देखाएर दर्शकलाई त रिझाएकै छन् तर आफ्नै स्थायित्वबारे ढुक्क छैनन् । बर्सेनि पिरलो उही छ, देखाउने ठाउँ र आर्थिक जोहो ।

अधिकांश फेस्टिवल स्वयंसेवा, प्यासन, टाकनटुकन र हारगुहारमा चलिरहेका छन् । सरकारी निकायले प्रोत्साहनको वातावरण बनाएका छैनन् । फिल्म महोत्सवलाई पर्यटनसँग जोड्न सकिएको छैन । राष्ट्रिय चलचित्र विकास बोर्डले छत्रछहारी लिन सकेको छैन । टिकटको मामुली शुल्कले त्यसको खर्च भरथेग गर्ने अवस्था छैन ।

नेपाल-अफ्रिका फिल्म फेस्टिवलकी निर्देशक मिश्र पैसाबाहेक अरू कुनै समस्या नभएको दाबी गर्छिन् । "खर्च जुटाउन सक्नु खुबीको कुरा हो, त्यसमा अपसोच छैन । तर, म पैसाका लागि कुनै न कुनै उपाय निकाल्छु," उनी आफैँलाई सान्त्वना दिन्छिन्, "फेस्टिवलले कुनै न कुनै रूपमा कलेजलाई फाइदा भएको छ, अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा चिनाएको छ ।"

किम्फले दर्जनौं कोसिसपछि काठमाडौं महानगरपालिकालाई हात जोडेर सहआयोजक बनाएको छ, राष्ट्रिय सभागृहको हल सित्तैमा पाउने सर्तमा । यो 'पब्लिक-प्राइभेट पार्टनरसिप' को उपयुक्त मोडेल हुन सक्छ ।

रैथाने जात्राले त काठमाडौंबासीलाई मनोरञ्जन दिएकै थिए । अब नयाँ जात्राको रूप लिएका छन्, फिल्म महोत्सवले । किम्फका थापा फिल्म महोत्सवलाई काठमाडौंको टोपीमा नयाँ फुर्को मान्छन् । त्यसैले यसलाई अझ भव्य र व्यापक बनाएर लैजानुको विकल्प देख्दैनन् ।

ओस्कार फिल्म कलेजका प्रिन्सिपल विनोद पौडेल भने फरक धारका नाममा चाहिनेभन्दा बढी फिल्म फेस्टिवल हुन थालेको टिप्पणी गर्छन् । "सबैलाई एकै ठाउँमा मुछ्न त नमिल्ला । तर, चाहिनेभन्दा बढी फेस्टिवल हुन थाले, कतिपय त मनी ओरिएन्टेड देखिए," पौडेलको अनुभव छ, "बरू स्तरीय दुइटा मात्रै फिल्म फेस्टिवल होस्, छनोट परिपक्व होस् ।"

निरन्तर फिल्म फेस्टिवल भइरहे पनि त्यसले मूलधारको सिनेमा निर्माणमा प्रभाव नदेखिनु उदेकलाग्दो भएको पौडेलको कथन छ । "मूलधारका भनिएका फिल्ममेकर त्यहाँ देखिँदैनन्, निम्त्याउने अभ्यास पनि छैन," उनको समीक्षा छ, "मूलधारका मेकर नै आउँदैनन् भने तात्त्विक भिन्नता आओस् पनि कसरी ?" **ने**

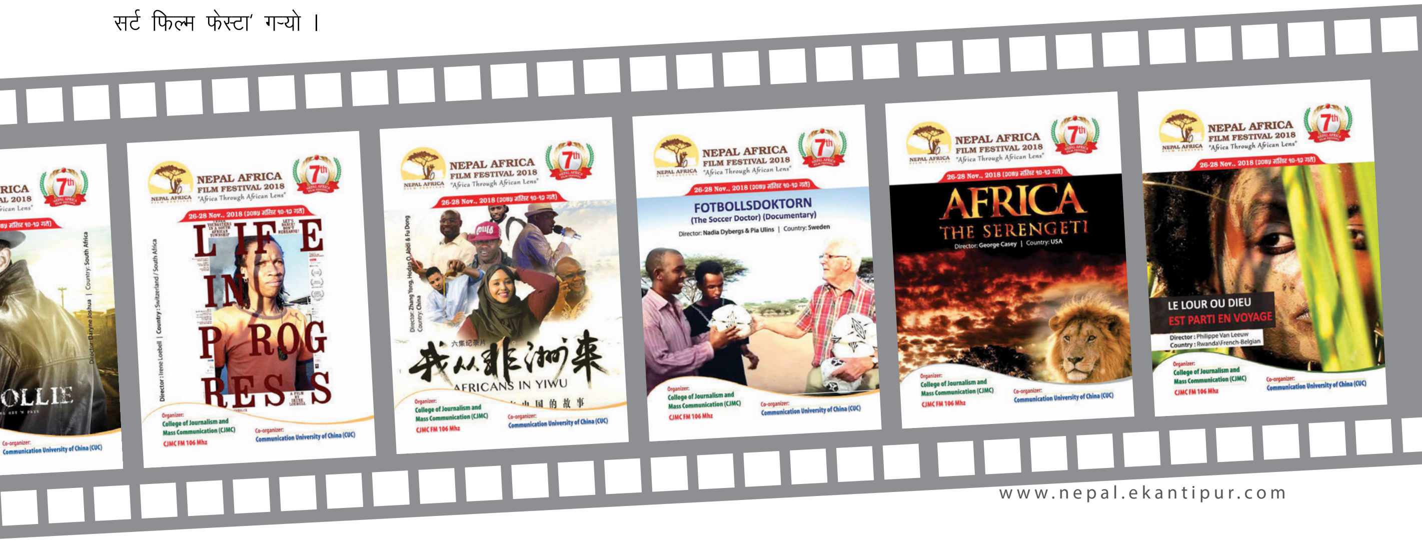
NEPAL AFRICA FILM FESTIVAL 2018
"Africa Through African Lens"
7th
26-28 Nov., 2018 (२०७५ मंसिर १०-१२ गते)
OLLIE
Director: Daryne Joshua | Country: South Africa
LIFE IN PROGRESS
Director : Irene Loebell | Country : Switzerland / South Africa
六集纪录片
我从非洲来
AFRICANS IN YIWU
Director: Zhang Yong, Hodan O. Abdi & Fu Dong
Country: China
FOTBOLLSDOKTORN
(The Soccer Doctor) (Documentary)
Director: Nadia Dybergs & Pia Ulins | Country: Sweden
AFRICA THE SERENGETI
Director: George Casey | Country: USA
LE LOUR OU DIEU EST PARTI EN VOYAGE
Director : Philippe Van Leeuw
Country : Rwanda\French-Belgian
Organizer: College of Journalism and Mass Communication (CJMC)
CJMC FM 106 Mhz
Co-organizer: Communication University of China (CUC)

मनबहादुर बस्नेत

सन्न्यासी र अपराधी

साथीका साथी कैद थिए, काठमाडौँको सुन्धारास्थित केन्द्रीय कारागारमा । एक मन्त्रीका निजी सचिवालयमा काम गर्ने तिनै मित्रको पछुवा बनेर पुगियो । जेलको बाहिरपट्टि उभिनसमेत नदिउँलाजस्तो गर्दै थियो प्रहरी । "यसअघि कहिल्यै यस्तो गर्दैनथ्यो," जेल भेटघाटमा आउजाउ गरिरहने ती मित्रले सुनाए । अघिल्लो राती नख्खु जेलबाट कैदी भागेकाले प्रहरी ड्युटीमा छुरा बनेको रहेछ । केही बेरपछि हामीलाई भेट्ने अनुमति मिल्यो र पसियो ।

लागूऔषध मुद्दामा कैद ठेकिएका । पूर्वसुरक्षाकर्मी । हामीले भेट्नुपर्ने व्यक्तिको छरितो परिचय यत्ति हो । गठिलो ज्यानधारी उनी आए । सँगै गएका मित्रले मेराबारे बताइदिए । त्यसपछि झन्डै एक घन्टा कुराकानी गरियो । चौकीदार, नाइकेहरूले नयाँ र सामान्य कैदीमाथि गर्ने ज्यादती तथा उनीहरूले लिने अभूतपूर्व लाभका हिस्सा सुन्दा पत्याउनै गाह्रो । "यो त केही होइन, यहाँबाट निस्किएपछि सबै सुनाउनेछु," हाम्रो अनुहारमा देखापरेको आश्चर्य बुझेर उनले सामान्यीकरण गरिदिए । उनी अत्याचारका कुरा गर्दा चारैतिर मुन्टो घुमाउँथे । सहज देखेपछि गफ गर्थे । कोही छेउछाउ आयो भने घरपरिवार, सन्चोबिसन्चोको बनावटी कुरा गरिन्थ्यो । ज्यादै त्रसित । बिट मारेर उठ्नै लाग्दा उनले सुनाएका कुरा झनै चस्का दिने खालका थिए । भने, "यहाँबाट निस्किएपछि खुंखार अपराधी बनेँ भने अनौठो नमान्नुहोला । त्यस्तो आइलागे कसैले नसोचेको अपराध गर्नेछु ।"

भीमफेदी कारागारबाट छुटेका एक परिचितले एउटा भिडियो दिँदा यस्तै मनोविज्ञानको झल्को दिएका थिए । जेलभित्र सामान्य बन्दीमाथि गरिने अचाक्ली शोषणका व्यथा सुनाएपछि उनले पनि भनेका थिए, "अब जेल जान मलाई डर छैन ।" वर्ष दिनअघि नख्खु कारागारमा एक मित्रलाई भेट्न जाँदा झनै डरलाग्दो मनोविज्ञान देखिएको थियो । उनले आफ्नो 'राजनीतिक करिअर' सकिएको भन्दै जेलबाट निस्किएपछि सबैलाई तह लगाउने आक्रोश मात्रै पोखेका थिएनन्, तत्तत् काम गर्ने व्यक्ति फेला परेको समेत बताएका थिए । अनायासै एउटा लोकोक्ति सम्झिएँ, 'प्रत्येक सन्न्यासीको विगत हुन्छ र प्रत्येक अपराधीको भविष्य ।' अर्थात्, अपराधी सन्न्यासी बन्न सक्छ । तर, कसुर करार भएर सजाय भोगिरहेकाहरूको मनोविज्ञानले यो स्वीकार्दैन । हाम्रा जेलबासीको भविष्य कहाँ जाँदैछ ? अनि समाज, मुलुकको ? नीति निर्माताले थोरै समय यसबारेर यता चियाउँदा घाटा छैन ।

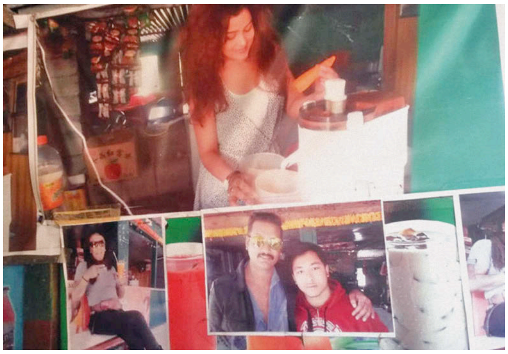

विज्ञापनको काइदा

'जति उता गयो उति राम्रो र आनन्दको बाटो आउँछ, सहकर्मी रवि मानन्धरले यसैगरी सुन्याएपछि काठमाडौँबाट भीमफेदी हिँडियो । सडकभरि खाल्डाखुल्डी । तिनै खाल्डाखुल्डीमा उचालिँदै, थेचारिँदै बाटो काटियो । देउराली डाँडा कटेर फन्को मार्दै केही तल झरेपछि भीमफेदी बजार देखियो । कारागारको फोटो खिच्न मिल्ने उत्तम ठाउँ हेर्दै अगाडि बढ्दा रोकियौँ, माइला दाइको क्याफेमा ।

मानन्धर फोटो खिच्न व्यस्त भए भने म क्याफेमा झुन्ड्याएको फोटोमा अडिएँ । नेपाली फिल्म जगत्मा यदाकदा महानायक पुकारिने राजेश हमाल बेस्सरी फिँज काढिएको कफी बोकिरहेका छन् । हमालको छेउमा माइला दाइ याने कि साहूजी मुसुक्क हाँसेर गर्वसाथ उभिएका छन् । "अस्ति भर्खर खिचेको," साहूजी प्रसन्न देखिए, "यता त हिरोहिरोनी हिँडिराख्छन् ।"

फ्लेक्स प्रिन्टमा ठूलो पारिएको यो फोटो देखेपछि अन्य हिरोहिरोइन पनि यहाँ बिसाउँछन् रे । "त्यसो भए व्यापार निकै चम्किएको होला," मैले सोधेँ । "पुरानो पसल हो । पहिल्यैदेखि राम्रो छ । फिल्म, गीतसंगीत लाइनकाहरू राजेश हमालको फोटो देखेर पस्छन् ।"

काम सकाएर फर्किंदा मानन्धरले भीमफेदीको गाजरको जुस विशेष हुने बताएपछि चाख्नैपऱ्यो । देउराली नउक्लिँदै जुरी खोलामा जुस पिउन पस्यौँ । अघि राजेश हमाल मात्रै कफी पिउँदै थिए, यहाँ त कलाकारहरूले जुस पिएका फोटा भित्तैभरि टाँगिएका थिए । रेखा थापा, राजेन्द्र खड्गी, निखिल उप्रेती लस्करै जुस पिउँदै गरेका ।

अर्डर गर्दा आलो गाजरको जुस स्वादिलो नहुने बताएर साहूजीले खिस्रिक्क पारे । तर, रंगकर्मीहरूले स्वादिलो पाराले पिएको तस्बिरमा देखेपछि जस्तोसुकै होस् खाइन्छ भन्ने जोश पलायो । स्वादिलै लाग्यो । तर, त्योभन्दा स्वादिलो विज्ञापन गर्ने काइदा । मुलुकका चल्तीका फिल्मीकर्मीलाई च्याप्प समातेर जुससहित फोटो खिच्ने अनि होर्डिङबोर्ड शैलीमा झुन्ड्याउने ।

सोचेँ, ठूला कम्पनीले आफ्ना उत्पादन बिकाउन खँदिलो पैसा तिरेर विज्ञापन गर्छन् । यहाँ त निःशुल्क । यस्तो ब्रान्डिङ सीप अन्य ठाउँले पनि सिके स्थानीय उत्पादनले बजार कसो नपाउला ?

Mahindra
Rise.
GETS THE JOB DONE,
MAKES WEEKEND FUN.
Mahindra PIKUP
STARTING AT
Rs. 37,95,000/-
From the makers of SCORPIO
THE NEXT GENERATION
Mahindra
PIKUP
mHAWK
POWERFUL 140 BHP mHAWK ENGINE
6 SPEED TRANSMISSION
DUAL AIRBAG
4WD
"SHIFT ON THE PLY" 4WD
ABS
ANTI-LOCK BRAKING SYSTEM

AGNI
INCORPORATED
PRIVATE LIMITED

Agni Incorporated Pvt. Ltd. Panipokhari Showroom: 01-4006711/12/13/14/15, 9801239330; Naxal Showroom: 01-4415368, 9801305300,
Naxal Bhagwati Bahal Showroom: 9851241085; Patan Showroom: 01-5532641/5532328, 9801303100
Branch: Birgunj, Tel: 051-419323/419456, 9801239322, Fax: 051-419259; Bhairahawa, Tel: 071-429324; Itahari, Tel: 025-585742; Kohalpur, Tel: 081-541522

Insurance Partners:
NLG
सगरमाथा
Sagarmatha
VIP
Mahindra MAXIMILE
Mahindra GENUINE ACCESSORIES

Url: www.onlineagni.com Email: onlineagni@agniinc.com.np Service Helpline No.: 16600-100-200 (NTC), 980-157-1212 (Ncell) www.agnigroup.com.np twitter/AgniGroup instagram/AgniGroup facebook.com/AgniGroupNepal

का.जि.द.नं. १०४/०५६/५७ म.क्षे.हु.नि.का.द.नं. २/०५७/५८

www.civilbank.com.np
facebook.com/civilbankltd

सर्वाधिक ब्याजदरहरु

व्यक्तिगत मुद्दतीमा

बचतमा

तपाईंको समृद्धिको लागि सिभिल बैंकमा
व्यक्तिगत मुद्दती खातामा १०.००%* र बचत खातामा ७.००% सम्म,
वार्षिक ब्याजदर पाउनुहोस् ।

* शर्तहरु लागु हुनेछन्

* साथै व्यक्तिगत मुद्दती निक्षेपमा थप ०.५०% ब्याजदर शाखाद्वारा प्रदान गर्न सकिने।

समृद्धिको लागि सिभिल बैंक

थप जानकारीका लागि नजिकैको शाखा कार्यालयमा सम्पर्क गर्नुहोला।

Head Office/ Main Branch

Classic Complex, Tindhara Road, Kamaladi,
Kathmandu-31. P.O. Box: 9799,
Tel No: 4169040, 4169030. Fax No: 4169038

CIVIL BANK

सिभिल बैंक लिमिटेड
CIVIL BANK LTD.